

PUTİN DÖNEMİ RUS DIŞ POLİTİKASI

FATİMA MİRZALİYEV

INSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Temmuz 2017

Araştırma 43

Giriş

Rusya, Soğuk Savaş sonrası yaşadığı şaşkınlığı üzerinden atarak özellikle Vladimir Putin dönemi ile birlikte yeniden küresel bir oyuncu haline gelmiştir. Putin'in iktidara geldiği 2000 yılından itibaren dikkat çekici bir şekilde uluslararası ilişkilerde etkinliğini artıran ülke, Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi üyesi olmanın getirdiği avantajları sonuna kadar kullanmakla kalmamış, dünyanın farklı bölgelerindeki ülkelerle geliştirdiği ilişkiler sayesinde de geniş bir nüfuz alanı elde etmiştir.

Avrasya derinliğine yaslanan ülkenin farklı bölgelerle geliştirdiği ilişkiler, yeni dönemde Putin Rusya'sının küresel gücünü ortaya

koymaktadır. Bu çerçevede hemen yanı başındaki Avrupa Birliği (AB) ile ilişkiler başta olmak üzere, Putin'in yürüttüğü diplomasi kendi ülkesi ile birlikte yeni küresel sistemin de ipuçlarını vermektedir.

ABD ile kontrollü gerilim siyasetini küresel rekabetin hemen her cephesinde ortaya koyan Putin yönetimi, özellikle Suriye ve Irak krizleri ardından Ortadoğu'da ortaya çıkan yeni güç dengelerini avantaja dönüştürmüştür.

Bu rapor, Putin dönemi dış politikasını özetleyerek Rusya'nın son 15 yıllık küresel siyasetini ve bu siyasetin geleceğe yönelik muhtemel sonuçları anlamayı hedeflemektedir.

INSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Putin Döneminde Rusya'nın Ortadoğu Politikası

Rusların tabiriyle Yakındoğu “Blijniy Vostok” günümüzde ise hegemon devletlerin güç mücadelesi verdikleri Ortadoğu, daha 18. yüzyılın ikinci yarısında Rus dış politikasının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Rusya'nın Yakındoğu politikasının öncelikleri ve ayrıntıları Rus Çarı 1. Petro döneminde işlenip hazırlanmış, sıcak denizlere inme meselesi ve İstanbul başta olmak üzere Türk boğazlarının ele geçirilmesi, Rusya için hayati önem kazanmıştır. Rusların Ortadoğu politikasında Osmanlı'ya karşı kullanabilecekleri Ermeni ve Kürt meseleleri de Çarlık döneminden itibaren hususi bir önem taşımıştır.¹

Çarlık sonrası Sovyet döneminde de Ortadoğu bölgesi Rusya'nın dış politikasındaki önemini korumuş ve özellikle küresel rekabetin bir unsuru olarak jeostratejik açıdan hep gündemde tutulmuştur. 1947'den sonra başlayan Soğuk Savaş döneminde, ABD ile Rusya arasındaki rekabette, Ortadoğu en önemli çekişme sahalarının başında gelmiştir. Bu dönemden itibaren Rusya'nın Ortadoğu'daki etkinliğini artıran birçok unsur bulunsa da bunlar içinde Filistin sorunu öne çıkmıştır. Arap-İsrail savaşlarında çoğunlukla Arap bloğuna destek veren Rusya, bu yolla bölgede nüfuz kazanmıştır. Ancak 1980'li yılların ortasında

Suudi Arabistan

Rusya-Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerin kökenleri Sovyet dönemine dayanmaktadır. SSCB, Osmanlı sonrası oluşan boşlukta Suudi Arabistan'ın kurucu yapısı olarak ortaya çıkan Necid ve Hicaz Krallığı ile ilişki kuran ilk ülke olmuştur. İki ülke arasında diplomatik ilişkiler 16 Şubat 1926 tarihinde başlamıştır.

Gorbaçov'un iktidara gelmesiyle birlikte Rusya'nın Ortadoğu'daki etkisi kademeli olarak azalmaya başlamış ve bu süreç 2000 yılına kadar devam etmiştir.

2000 yılında Putin'in iktidara gelmesiyle Ortadoğu yeniden Rusya için öncelikli bir mesele haline almış ve bölgedeki ağırlığını arttırmak için yoğun bir siyasi gündem oluşturmuştur. Rusya; Ortadoğu hakkında önemli akademik araştırmaların yapıldığı ülkelerden biri olması yanında, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminden itibaren başta istihbarat alanı olmak üzere bölgeyle ilgili çalışan birçok uzman yetiştirmiştir. Rusya, hemen her bölgede olduğu gibi Ortadoğu bölgesinde de başlıca silah tedarikçisi ülkelerden biridir.

Bugün Rusya'nın Ortadoğu politikasının öncelikleri arasında; ABD ile ortak şekilde Suriye'de barışçıl bir çözüm bulunması, İran ve Mısır ile ilişkilerin geliştirilmesi, Irak ve Suriye Kürtleri ile yakın ilişkilerin sürdürülmesi, Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri ile pragmatik ilişkiler kurulması gibi konular öne çıkmaktadır.² Güncel sorunlar ve özellikle Suriye krizi dışında, Rusya'nın Ortadoğu'da nüfuzunu artırma stratejisi devam etmektedir.

Sovyetlerin bölgeye atanan ilk konsolosu Kerim Hekimov'dur. Hekimov sonradan Suudi Arabistan Kralı Abdülaziz'le yakın dostluk ilişkileri kurmuştur.

Ancak 1938 yılında, Hekimov'un Suudi Arabistan'daki misyonu tamamlandıktan sonra, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler Kral

Abdülaziz'in inisiyatifi ile durdurulmuştur. Bu tarihte ABD ile petrol anlaşmaları imzalayan Riyad yönetimi, uluslararası ilişkilerinde ciddi bir eksen değişikliğine giderek on yıllar boyunca bir daha gündeme almamak üzere Moskova ile ilişkileri askıya almıştır. İki ülke arasında yeniden siyasal ilişki kurulması Sovyetlerin dağılmasından sonra, ancak 1991 yılıyla başlayacaktır.³

Uluslararası tanınmaya ihtiyacı olan Suudi Prens Faysal, beraberindeki bir heyetle 1932 yılında Moskova'ya resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaret sırasında Faysal, SSCB lideri Lenin ile görüşmüş ve iki ülke arasında ekonomik, siyasal ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Bu ziyaretin olumlu sonuçlarından biri, dönemin SSCB'sini oluşturan ülkelerden Mekke'yi ziyaret eden Müslümanların sayısındaki artıştır. Ancak 1938 yılından itibaren bölgesel ve küresel çapta yaşanan değişimler iki ülkenin yollarını ayırmaya başlamıştır. Bunlardan ilki Suudi Arabistan'da petrol bulunması ve 2. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde ABD ile yapılan anlaşmalardır, diğeri de dünya savaşı sırasında ve sonrasında SSCB'nin kendi iç sorunlarına ve ekonomik kalkınmasına yönelmesiyle birlikte Suudi Arabistan gibi Batı'ya yakın rejimlerle ilişkilerin geri plana düşmesidir.⁴

Başlangıçtan itibaren Suudi Arabistan, iç ve dış politikasının temelinde "İslam" önemli bir rol oynadığı için, 1945'te başlayan Soğuk Savaş sırasında SSCB'nin din karşıtı ve sosyalist ideolojisine ilkesel bir karşı politik duruş sergilemiştir.⁵ Soğuk Savaş'ın en sorunlu dönemlerinden olan 1960'lı yıllar boyunca ABD müttefiki rejimlere karşı Ortadoğu'daki sosyalist

rejimleri destekleyen SSCB, Güney Yemen, Mısır ve Suriye gibi ülkeleri Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi ülkelere tercih etmiştir.

Küresel çekişmenin bölgesel yansımaları sebebiyle 1970'li yıllardan itibaren Suudi Arabistan ve SSCB arasında gerilim artmaya başlamıştır. Bunda ABD'nin bölge politikalarının rolü büyük olmuştur. 1975'te ABD'nin siyasal araştırma merkezlerinde "İslam komünizmin düşmanıdır" adı altında bir program hazırlanmıştır. Bu program, bütün ABD müttefiki ülkelerle birlikte Suudi Arabistan'ın da politikalarını etkileyen bir yaklaşım olmuştur. Bu dönem Suud ile SSCB arasındaki ilişkilerin en sorunlu olduğu dönemdir.

1970'li yılların başında, Arap Yarımadası'nın güneyinde Sovyet yanlısı Yemen Sosyalist Demokratik Cumhuriyeti kurulduğunda Soğuk Savaş döneminin bloklu rekabetinden kaynaklanan ciddi bir güvensizlik ortaya çıkmıştır. ABD politikalarının bölgesel sözcülerinden görünen Riyad yönetiminin hemen yakınında böyle bir oluşum, ikili ilişkilerdeki olumsuz tabloyu biraz daha belirginleştirmiştir. Bu bloklu rekabetin doğal bir uzantısı olarak 1979 yılında başlayan Sovyet işgali sırasında Afganistan'a en büyük yardım Suudi Arabistan'dan gitmiştir. 1980'de dünya pazarında petrolün varil fiyatının 35 dolara yükselmesi, SSCB için âdeta ekonomik darbe olmuş ve ülke, fiyat dalgalanmaları sebebiyle ciddi bir darboğaza girmiştir. 1985'te Suudi Arabistan'ın petrol üretimini keskin biçimde arttırması, Sovyet ekonomisi için ikinci bir darbe olmuştur. Ruslar o tarihte Suudi Arabistan'ın bu politikasını SSCB'ye karşı "Enerji Savaşı" olarak adlandırmıştır.⁶

1991 yılı sonunda SSCB'nin çökmesiyle birlikte Sovyet hegemonyası altında olan bölgeler hızla bağımsızlaşmıştır. Bu süreçte özellikle Orta Asya'daki devletler bir yandan bağımsızlıklarını güçlendirmeye çabalarlarken bir yandan da bu bağımsızlığın karakteri konusunda yoğun bir iç gündeme sahipti. Bu gündem maddelerinin başında da yeni dönemde bu ülkelerde İslam'ın rolü ne olacak sorusu gelmekteydi.

Bölgede gerek yerel gerekse dışarıdan farklı dinamiklerle gelen İslami hareketlerin gücünü arttırmaya başlaması, ilişkilerde yeni bir gerilim alanı oluşturmuştur. Zira bölgede etkinliğini artıran selefi grupların önemli oranda Suudi kaynaklı fonlarla beslendiği yönündeki düşünce, sadece Moskova yönetimi ile değil, bölgedeki diğer cumhuriyetlerle de ilişkilerde kendini hissettirmiştir.

Bununla birlikte 1990'lı yılların Rusya açısından kaotik ortamında, ikili ilişkilerde çok belirgin bir değişim söz konusu olmamış, geçmişten devralınmış olan tarihsel ön yargılar devam etmiştir. Ancak 2000'li yılların başında Putin'in iktidara gelmesinden itibaren, dış politikada önemli bir değişim rüzgârı esmeye başlamış, bunun Suudi Arabistan'la ilişkilere de yansımaları olmuştur. Özellikle Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışan Putin, bölgede ABD'nin esas rakibi olarak kendini konumlandığı için, mümkün olduğu kadar dostlarını arttırma, düşmanlarını azaltma siyaseti izlemiştir. Bu çerçevede Suudi Arabistan ile istikrarlı ve geleceğe yönelik ilişkiler kurulmasına özen gösterilmiştir. 2003'te Suudi Arabistan Kralı Abdullah'ın ve 2006'da Kral Salman bin Abdülaziz'in Moskova'ya gerçekleştirdiği üst düzey ziyaretler, Rusya

ve Suudi Arabistan ilişkilerinin yeniden güçlendirilmesi için atılan önemli adımlar olmuştur. Ziyaretlerde taraflar arasında enerji konusuna dair anlaşmalar imzalanmış olması bir yana, siyasi yakınlaşmanın da ilk adımları atılmıştır. 2007 yılında da Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Riyad'a resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu, Putin'in Suudi Arabistan'a ilk resmî ziyareti olmasının yanı sıra, taraflar arasında bölgesel, ekonomik ve siyasi ilişkileri geliştirmek için de büyük bir fırsat olmuştur.⁷ İki ülke ilişkilerinin düzeltilmesi için atılan adımlara ve birbirlerinin içişlerine karışmama ilkesini benimsemiş olmalarına rağmen Çeçen meselesinden dolayı Rusya-Suudi Arabistan arasındaki gerginlik bir müddet daha devam etmiştir. Zira Rusya Suudi Arabistan'ı Çeçenistan'daki Müslümanlara ve uzun yıllar Rusya'nın egemenliği altında kalmış olan Kafkasya ve Orta Asya'daki Vahhabi hareketlere mali destek vermekle suçluyordu. Buna karşın 2000 yılındaki İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) toplantısında Suudi Arabistanlı Bakan da Rusya'yı Çeçenistan'daki Müslümanlara karşı gayriinsani politikalar sürdürdüğüünden dolayı suçlamıştı.

Güvenliğin ön planda tutulduğu modern uluslararası ilişkilerde, Suudi Arabistan ve Rusya arasında da terörizme karşı mücadele ilk sırada yer almaktadır.¹¹ Eylül sonrası ABD'nin Suudi Arabistan'a yönelik suçlamaları ve 2003'te Saddam rejimine karşı Irak'ı işgal etmesi, Suudi Arabistan'da temkinle karşılanmış, bu işgal bütün Müslüman dünyasında anti-Amerikan duyguları güçlendirmiştir. Vladimir Putin ortaya çıkan bu fırsatı ikili ilişkilerin düzeltilmesi için bir şans olarak kullanmaya karar vermiştir. Zira, ABD ile ilişkilerinde karşılıklı olarak soğukluk yaşayan

Suudi Arabistan, bu durumda uluslararası arenada Rusya'yı kendine yeni müttefik olarak görebilirdi. İlişkilerin düzeltilmesi aşamasında Putin Suudi Arabistan'dan Müslüman Çeçenlere verdiği mali desteği kesmesini ve Suud şirketleri ile Rus şirketlerinin bölgede yatırımlar yapmasını teklif etmiştir.

Bundan başka, Rusya'nın İİT ülkeleri ile ilişki kurmasında Suudi Arabistan'ın önemli payı olmuştur. Suudi Arabistan'ın desteğiyle 2005 yılında Rusya İİT'ye gözlemci statüsünde katılmıştır.⁸ 2005 yılı Şubat'ında Moskova tarafından Suudi Arabistan'ın teşebbüsü ile BM himayesi altında uluslararası terörizmle mücadele için bir merkez kurulması desteklenmiştir. 2011'de Rusya'nın da katılımıyla BM'nin küresel terörle mücadele stratejisi yürürlüğe konmuştur. 2015 yılında Petersburg'da Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Suudi Arabistan Savunma Bakanı Muhammed bin Salman arasındaki görüşmede Ortadoğu'daki krizlerin sonlanması için ortak çözüm bulunması hakkında diyalog gerçekleştirilmiştir. Mayıs 2016'da Moskova'da Körfez İşbirliği Konseyi ve Rusya arasında gerçekleşen Bakanlık Stratejik İşbirliği Diyalogu'nun dördüncü toplantısında terörle mücadele konusunda ortak bir deklarasyon imzalanmıştır.⁹

Rusya ve Suudi Arabistan arasında iş birliğini güçlendirmek adına da Rusya-Suudi Arabistan İşbirliği Konseyi kurulmuştur. Konsey, yatırım projelerinin güçlendirilmesinde özel sektörün rolünün artırılmasına çalışmıştır. 2004 yılında Rus petrol şirketi Lukoil Rubu'l-Hali bölgesinde doğal gaz rezervlerinin keşfedilmesine ve geliştirilmesine dair düzenlenen ihaleyi kazanmıştır. Rus şirketi ayrıca, Suudi Arabistan

hükümeti ile yapılan sözleşmenin 40 yıla kadar uzatılması konusunda da hak sahibi olmuştur. 2007'de Lukoil Oversiz ve Suudi Aramco, araştırmalar sonucunda yeni hidrokarbon yataklarının açıldığını duyurmuştur. Aynı yıl içerisinde Suudi Arabistan'ın Dahrán şehrinde Rus şirketi Stroytransgaz ve Saudi Aramco şirketleri arasında 200 kilometreden uzun olacak Şeyba-Abkeyk boru hattının inşa edilmesi hakkında sözleşme imzalanmıştır. 2010 yılının sonunda yapılan ticari-ekonomik ve akademik-teknik iş birliğine dair ortak Rusya-Suudi Arabistan hükümetler arası toplantısında Rusya Enerji Bakanı S. İ. Şmatko, Lukoil'le beraber diğer Rus şirketlerinin de Suudi Arabistan'da büyük projelerde yer almak için rekabete hazır olduklarını söylemiştir. Bakan, 2020 yılı için enerji alanında 300 milyar dolar değerinde büyük projeler yapılacağını belirtmiştir. Rusya ve Suudi Arabistan arasında imzalanan bu anlaşmalar, bir yandan Suud şirketlerinin Rusya'da yatırımlar yapması için büyük bir fırsat yaratmış, bir yandan da hammadde üretimi için Rus şirketlerinin Körfez ülkelerinde özel mekanizmalar geliştirmesine yardımcı olmuştur. İki ülke arasındaki ortak çıkarlar, tarafların üçüncü bir ülkede birlikte projeler yapmasının da önünü açmıştır. Özellikle Ortadoğu pazarlarında Rus Stroytransgaz ve Saudi Auger şirketleri arasında stratejik iş birlikleri kurulmuştur.

Suudi Arabistan'la beraber diğer Körfez ülkelerinin de büyük bir yakınlaşma hissettiği Rusya ile kurulan bir diğer iş birliği alanı ise uzay çalışmaları olmuştur. 2000-2005 yılları arasında Rusya tarafından uzaya altı Suud uydusu gönderilmiştir. 2005 Mayıs'ında düzenlenen ikinci Rusya-Suudi Arabistan hükümetler arası toplantısında, altı Suud uydusunun daha

Rusya tarafından uzaya gönderilmesi hakkında anlaşmaya varılmıştır. Toplantı sırasında ayrıca, uzay alanında karşılıklı iş birliğine dair mutabakat ve karşılıklı anlaşma esasında ortak proje hakkında taslak imzalanmıştır.

Uzmanlara göre iki ülkenin ticari-ekonomik ilişkilerinde petrol fiyatları oldukça mühim bir meseledir.¹⁰ Rusya-Suudi Arabistan arasında ticaret hacmi 2007 yılında 488,7 milyon dolarken 2008’de bu rakam %10,6 oranında artmıştır. 2009 yılında yaşanan küresel ekonomik kriz sebebiyle iki ülke arasındaki ticaret hacmi %17,5 azalmış, 2011 yılının ilk yarısında ise %10,3 oranında artarak 192 milyon dolara ulaşmıştır.¹¹

Rusya ile Suudi Arabistan arasında siyasi, ticari ve ekonomik iş birliğiyle beraber, askerî-teknik iş birliği de giderek artan bir önem taşımaktadır. 2007 yılında Rusya ve Suudi Arabistan arasında askerî iş birliğine dair bir anlaşma imzalanmıştır. 2009’da Suudi Arabistan’ın Rusya’dan 2 milyar dolar değerinde askerî teknoloji satın alması hakkında görüşme başlatılmıştır. Ancak sonradan Suudi Arabistan ABD’den daha düşük fiyata silah alarak Rusya ile silah anlaşmasından vazgeçmiştir.¹² 2015 yılında Suudi Arabistan Savunma Bakanı’nın Petersburg’da yapılan “Uluslararası Denizcilik ve Savaş 2015” adıyla düzenlenen foruma katılması, Suudi Arabistan’ın Rus silahlarına ve Rusya ile askerî-teknik iş birliğine olan ilgisinin en önemli göstergesidir. Suudi Arabistan’ın ilgisini çeken Rus silahları arasında İskender-E hava savunma sistemleri

Suriye

Rusya ile Ortadoğu ilişkileri söz konusu olduğunda Suriye’nin istisnai bir yeri olduğunu belirtmek gerekir. Soğuk Savaş döneminin ba-

ve denizaltı füze sistemi Bal-E gösterilmektedir. Ancak Suudi Arabistan Ortadoğu’da ABD’nin müttefiki olduğu için, Rusya ve Suudi Arabistan arasında askerî-teknik ilişkilerin üst düzeye çıkarılmasının ABD tarafından bir müddet daha engellenmesi ihtimali oldukça yüksektir. Rusya’nın askerî-teknik alanda uzman araştırmacılarından biri olan Valentina Yurçenko’nun verdiği istatistiki bilgilere göre, Suudi Arabistan ordusundaki silahların %80’ini ABD silahları teşkil etmektedir.¹³

Rusya’nın Suudi Arabistan’la ilişkilerinde önem verdiği konulardan biri de kültürel iş birliğidir. 2009 yılında, uluslararası ilişkiler alanında uzmanlaşmış olan Moskova Devlet Üniversitesi bünyesinde Arap Dili Araştırmaları Merkezi açılmıştır. Merkez, Suudi Arabistan Prensi Sultan bin Abdülaziz el-Suud’un mali desteğiyle kurulmuştur. 2007 Kasım’ında Suudi Arabistan Prensi’ne Moskova Devlet Üniversitesi tarafından fahri doktor unvanı verilmiştir. Bundan başka, Moskova Uluslararası İlişkiler Devlet Üniversitesi ve Arap ülkeleri arasında düzenli şekilde öğrenci ve akademisyen değişimi yapılmaktadır.¹⁴ 2007 yılında Rusya’nın resmî haber ajansı Ria Novosti ve Suudi Arabistan haber ajansı arasında iş birliğine dair bir anlaşma imzalanmıştır. 2010 yılı Mart ayında Rusya Kültür Bakanlığı tarafından Suudi Arabistan’a 2011-2013 yıllarını kapsayan kültürel iş birliğine dair onaylanması için bir program gönderilmiştir.¹⁵

şından itibaren bölgede Rusya’nın en önemli müttefiklerinden biri olan Suriye, yeni dönemde de Moskova yönetiminin bölgesel ittifaklar

siyasetindeki önemini korumaktadır.

SSCB, Suriye'nin bağımsızlığını ilk tanıyan ve ticari-ekonomik ilişki kuran ilk ülkelerden biri olmuştur. SSCB ve Suriye arasında diplomatik ilişkiler 1944 yılında kurulmuştur. SSCB tarafından Suriye'ye ilk defa 1955 yılında askerî-ekonomik yardım yapılmış ve bir anlamda bu tarihten itibaren ülkedeki Rus nüfuzu artmaya başlamıştır. Bu yardımın yapılmasının o döneme ilişkin esas sebebi, Suriye'nin Türkiye, İran, Irak ve Pakistan'dan ibaret Bağdat Paketi'na üye olmasını önlemektir. Nitekim bu strateji tutmuş ve Suriye'nin Batı ittifakına yönelmesi engellenmiştir.

Suriye siyasetinde Sovyet yanlısı sivil ve asker elitlerin güçlenmesine paralel olarak ilişkilerin ivme kazandığı bir dönem de 1956 yılı olmuştur. Bu yıl SSCB tarafından Suriye'ye 60 askerî uzman gönderilmiş ve Çekoslovakya'dan 18 milyon dolar değerinde silah yardımı yapılmıştır. 1956 yılının sonunda SSCB ve Suriye arasında füze savunma sistemi, silah tedariki ve Suriyeli askerlerin SSCB'de eğitim alması konularını içeren bir anlaşma imzalanmıştır. Bunun bölgesel sonuçlarından biri olarak SSCB ve Suriye arasındaki iş birliğine ve özellikle 1957'den itibaren Suriye'de komünizmin artan etkisine karşı, Bağdat Paketi üyeleri tarafından Suriye mallarına boykot uygulanmıştır. Buna karşılık olarak 1957 yılında Suriye ve SSCB arasında 570 milyon dolar değerinde ekonomik ve askerî iş birliğini öngören yeni bir anlaşma imzalanmıştır.

Suriye'nin siyasi çalkantı içinde olduğu 1960'lı yıllar boyunca, özellikle Salah Cedit'in cumhurbaşkanlığı döneminde, SSCB ile Baas iktidarı arasındaki ilişkiler çok daha ileri boyutlara

taşınmıştır. 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda büyük askerî yardım alan Suriye, sonraki dönemde de savaşın yaralarını sarma konusunda Moskova yönetiminin desteğini almıştır. Suriye her ne kadar SSCB ile yakın ilişkiler kursa da Cemal Abdünnasır yönetimindeki Mısır, her zaman için Moskova'daki yöneticilerin birinci tercihi olmuştur. Bununla birlikte, Abdünnasır döneminin 1970'te sona ermesi ve yerine gelen Enver Sedat yönetiminin Batı'ya daha yakın görünmesi, Sovyetler açısından bölgesel partner olarak Suriye'nin önemini arttırmıştır. Suriye'ye her türlü ekonomik ve askerî yardımın stratejik karşılığını da alan Moskova, 1971 yılında askerî üs kurmak için Lazkiye ve Tartus'ta çalışmalarını tamamlayarak teknik altyapıyı oluşturmuştur. 1970'li yıllar boyunca Mısır'ın Batı bloğuna kayması, Suriye'nin önemini daha da pekiştirmiştir.¹⁶

1980 yılında SSCB ve Suriye arasında yeni bir Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanarak ilişkilerin güçlü bir şekilde sürdürülmesi sağlamıştır. Ancak SSCB'nin içine girdiği ekonomik ve siyasi kriz, hem Soğuk Savaş'ın sonunu getirmiş hem de Moskova'nın müttefikleri ile olan ilişkilerinin düzeyinde gerilemelere sebep olmuştur. Suriye-SSCB ilişkileri de 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren belirli seviyenin üzerine çıkamamıştır.

1991'de SSCB'nin dağılması ile ciddi bir krizin içine sürüklenen Rusya, yeni dönemde de müttefikleriyle ilişkilerini korumaya çalışmıştır. Bu çerçevede 1992-1993 yıllarında Suriye'ye 270 milyon dolar değerinde T-72A tankları, sonraki yıllarda da 73 milyon dolar değerinde Kornet-E tank füzeleri ve 65 milyon dolar değerinde Metis-M tank füze sistemleri

satış anlaşmalarını imzalanmıştır. Tüm eski Sovyet müttefikleri gibi ciddi bir varlık krizine giren Suriye, içinde bulunduğu bölgede Batılı politikalara yaklaşarak bu krizi atlarmayı başarmış olsa da özellikle Ortadoğu Barış Süreci'nde kendisinden beklenen Batı yanlısı çıkışı gerçekleştirmediği için yine de müttefik düzeyine çıkamamıştır.

Bu sebeple Putin'in 2000'de iktidara gelmesinden sonra Rusya, eski müttefiki ile ilişkilerini yeniden eski stratejik boyutuna taşımak için Suriye ile iş birliğini güçlendirmeye başlamıştır. Rusya, 2000-2004 yılları arasında Suriye'ye silah ve askerî personel, daha sonra ise Streleç ve Pançir hava savunma sistemleri göndermiştir. 2005 yılında Suriye'nin SSCB döneminden kalan borçlarının %73'ü silinmiştir. Bütün bunlarla beraber, bu yıllarda Rusya; İsrail ve ABD ile arasındaki gerginliği arttırmamak için Suriye'ye gelişmiş füze sistemleri ve silah tedarik edilmesinden kaçınmıştır. 2005-2010 yılları arasında Rusya'dan Suriye'ye 3 milyar dolarlık silah ihracatı yapılmıştır.¹⁷

İki ülke arasındaki ilişkiler Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esed'in 2005 yılında Moskova'ya yaptığı ilk resmî ziyaretinden sonra daha büyük bir ivme kazanmıştır. Karşılıklı ziyaretler sayesinde Rusya ve Suriye arasındaki askerî ilişkiler hızla gelişmiştir. Nitekim 2010 yılında iki ülke arasında S-300 hava savunma sisteminin satışı hakkında bir anlaşma imzalanmıştır. 2011 yılında ise Rusya tarafından Suriye'ye 1 milyar dolar değerinde yüksek teknoloji ürünü savaş gereçleri verilmiştir. Arap Baharı'nın Suriye'de bir iç savaş olarak ortaya çıkması üzerine daha hassas bir döneme giren ikili ilişkiler sürecinde, günümüze kadar 18 adet BUK-M2E orta

menzilli uçaksavar, MİG-29S av-bombardıman uçakları, Sovyet döneminde üretilen İgla-1 hava savunma sistemi satılmıştır.¹⁸

Suriye'nin başlıca silah tedarikçisi durumuna gelen Rusya'nın Ortadoğu politikalarında Şam'ın ağırlığı da bu tarihten itibaren giderek artmıştır. Özellikle 2013 yılından itibaren Suriye'deki savaşın seyrinin rejim lehine dönmeye başlamasıyla Rusya, rejimin başlıca destekçisi olarak bölgenin kilit aktörü olmuştur.¹⁹

Rusya ve Suriye arasındaki ticari ilişkiler değerlendirildiğinde tarafların ekonomik iş birliğine dair ortak çıkarlarının askerî alandaki kadar önemli olduğu görülmektedir. Rus Federal Gümrük Servisi'nden verilen istatistiki bilgilere göre, 2012'de Rusya ve Suriye arasında dış ticaret hacmi 665,9 milyon dolara ulaşmıştır. Ancak Suriye'de yaşanan kriz, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin artışı olumsuz etkilemiştir. 2013 yılında ticaret hacminde bir önceki yıla göre %42,6'lık bir düşüş yaşanmıştır.

Ekonomik ilişkiler her ne kadar önemli olsa da uluslararası ilişkiler bağlamında Rusya'nın oynadığı hamilik rolü Suriye açısından çok daha kritik görünmektedir. Bu yönüyle Rusya, Suriye'deki rejimi uluslararası arenada destekleyen, ona karşı yapılan yaptırımların önünü alan ülkelerden biridir. Örneğin, 2005 yılında Lübnan Başbakanı Refik el-Hariri'nin öldürülmesinden sonra BM'de Suriye'ye karşı yaptırım kararı alınmasına yönelik engellemede Rusya'nın çok büyük rolü olmuştur. 2011'de Suriye'de iç savaşın başlamasından sonra Rusya, Beşşar Esed rejimini yalnızca askerî yardımla desteklememiş, aynı zamanda diplomatik destek de sağlamıştır.²⁰

Rusya'nın Suriye'ye yönelik diplomatik desteğinde özellikle Suriye'deki iç savaş süreci önemli bir zirve noktası olmuştur. Savaşın seyirinin değişmeye başladığı 2014 yılında Rusya'nın Şam yönetimine olan desteği dikkat çekicidir. 2015 yılında Rusya Beşşar Esed'in talebi üzerine DAES'e karşı geniş kapsamlı hava operasyonu başlatmıştır. Nitekim Rusya'nın bu politikası, sadece Suriye'deki değil, büyük bir kaosun yaşandığı Ortadoğu'daki güç dengelerini de değiştirmiştir.

Rus siyasilere göre, Suriye'deki askerî operasyonların Rusya için çok daha geniş konjonktürde bir dizi olumlu etkileri olmuştur. İlk olarak Moskova, ulusal güvenliğine karşı tehdit oluşturan radikal gördüğü gruplarla mücadelede bir cephede daha başarı kazanmıştır. İkincisi, Rusya, yaptığı askerî müdahalelerle Suriye'de Libya senaryosunun tekrarlanmasının önünü almıştır. Üçüncü olarak da Rusya, Tartus'taki askerî üssünü korumayı başarmış ve Ortadoğu'daki nüfuzunu güçlendirmiştir. Bunun yanı sıra, Moskova Suriye'deki olaylarda aktif politika izleyerek dünya aktörlerinin dikkatini Ukrayna meselesinden Suriye'ye çekmeyi başarmıştır.²¹

İran

İran ve Rusya arasındaki ilişkilerin tarihî süreci daha Çarlık Rusya'sı dönemine dayanmaktadır. Çarlık Rusya'sı döneminde iki ülke Azerbaycan bölgesini ele geçirmek için mücadele etmiş ve ilk defa 1803 yılında Gülüstan Anlaşması ile bir süre sonra da ikinci defa 1828'de imzalanan Türkmençay Anlaşması ile Azerbaycan güney ve kuzey olmak üzere İran ve Rusya arasında

2016 yılında Suriye'de ABD ve Rusya tarafından ilan edilen ateşkeslere rağmen kalıcı barış bir türlü sağlanamamıştır. Akdeniz ve Ortadoğu bölgesinde çıkarlarının bulunması sebebiyle Suriye Rusya için vazgeçilmez önemde stratejik bir ortaktır. Şüphesiz ki, Rusya'nın Suriye'de aktif politika izlemesinin sebepleri arasında uluslararası arenada kendini yeniden süper güç olarak kanıtlamak istemesinin de önemli bir etkisi vardır. Dolayısıyla eğer Esed rejimi giderse bu, Rusya'nın Ortadoğu'daki başarısızlığı olarak değerlendirilecektir. Böyle bir ihtimalse Rusya'nın hem Orta Asya hem de Kafkaslarda var olan imajını ciddi şekilde zedeleyecektir.

Yukarıdaki bütün unsurlar göz önüne alındığında Rusya'nın yakın dönemde Suriye'ye yönelik stratejisindeki başlıca dinamikler şöyle sıralanabilir:

- Suriye'de askerî müdahale ile hükümeti devirme girişimlerinin önünü almak.
- ABD'nin bölgede güçlenme planlarını sabote etmek.
- Ortadoğu'da Rusya'nın ABD'den daha fazla güvenilir bir aktör olmasını sağlamak.
- Gelişmiş Rus silahlarını bölgede etkili şekilde tanıtmak.
- Suriye'de askerî ve siyasi başarılar kazanarak Rus ekonomisini güçlendirmek.²²

iki parçaya bölünmüştür. SSCB döneminde de Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan savaşlarda, hem Rusya hem de İran, Ermenistan'a desteklerini esirgememiştir. Dolayısıyla taraflar arasında ortak çıkarların olması sebebiyle Rusya ve İran genellikle yakın müttefik olmuşlardır.

1979 yılındaki devrimden sonra Rusya ve İran ilişkilerinde gerilim yaşanmıştır. 1980-1988

İran-İrak Savaşı sırasında Rusya, İslam'ın Ortadoğu'da etkisinin artmasından endişe ederek Irak'a daha yakın bir konumda olmuştur. Rusya'nın Irak lehine tutum sergilemesi, İran ile Rusya arasında kısmi bir gerginlik ortaya çıkarmıştır.

Bununla birlikte dönemin İran Cumhurbaşkanı Haşimi Rafsancani'nin Moskova'ya ziyareti sırasında 10 milyar dolar değerinde askerî ve ekonomik alanlarda anlaşmalar imzalanmıştır. 1980'li yıllar boyunca yaşanan gerilimin ardından 1991'de SSCB'nin dağılması, Rusya ve İran ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur. Soğuk Savaş'ın da bitişini gösteren bu tarihten sonra Rusya İran'la ticari ilişkilerini geliştirmiş, silah ihracatı yapmış ve kendi nükleer programlarını uygulaması için İran'a destek vermiştir. 1990'lı yıllardan itibaren Buşehr'deki nükleer santral inşası gibi önemli projelerde Rusya'nın katılımıyla ciddi gelişmeler kaydedilmiştir. 1992 yılında Rusya ve İran arasında Nükleer İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır.²³

Dağılma sonrası Ortadoğu'ya yönelik politikalarında belirli bir ilgisizlik yaşayan yeni Rusya hükümetleri, sadece İran'la değil tüm bölge ülkeleri ile ilişkilerde yenilenme sürecine girmiştir. Bu geçiş döneminde aynı zamanda kendi iç sorunlarıyla da uğraşan Rusya, Ortadoğu'da aradığı yeni atılım fırsatını Putin iktidarıyla bulmuştur.

2000 yılında New York'taki BM toplantıları sırasında Rusya ve İran yetkilileri arasında yapılan görüşme akabinde, dönemin İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi, geniş bir heyetle Rusya'ya resmî bir ziyaret düzenlemiştir. 2001'deki bu ziyaret sırasında birçok ekonomik ve askerî anlaşmanın imzalanması yanı sıra, böl-

geye ilişkin sorunlarda ortak hareket edilmesine dair görüşmeler de yapılmıştır. Her iki ülke de kendilerinin öncelikli rakibi olarak gördükleri ABD'nin Ortadoğu'daki etkisinin artmasından ciddi şekilde rahatsızlık duyduklarını ve ortak hareket etmenin kendileri için yararlı olacağını kararlaştırmıştır. Bununla birlikte, 2003'te Rusya Savunma Bakanlığı'nın hazırladığı bir raporda İran'ın nükleer programlarının Rusya için açık tehlike olduğu belirtilerek İran'a nükleer programlarını uygulamasında yapılan yardımların azaltılması gerektiği vurgulanmıştır.²⁴

Rusya ve İran ilişkileri son 20 yılda ekonomik, ticari, nükleer enerji ve ulaştırma alanlarında artarak devam etmektedir. Başta Buşehr nükleer enerji santrali ve Tebriz-Azerşehr arasındaki demir yolu hattı gibi mega projeler olmak üzere, 2006'dan itibaren Rus şirketleri tarafından İran'da büyük projeler uygulanmaktadır.²⁵ Rusya, İran'ın yedinci ticari partneri olmuştur. 2007 yılına kadar iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2,2 milyar dolar düzeyinde seyrederken, bugün bu rakam neredeyse iki katına çıkmıştır. Bununla birlikte iki ülke arasındaki enerji anlaşmalarının değeri, 2014 yılında 20 milyar doların üzerinde olmuştur.

Her iki ülkeyi birleştiren ortak çıkarlardan biri de Hazar Denizi ve Ortadoğu'da enerji konusunda iş birliğidir. Rusya, sahip olduğu 3 trilyon metreküp gaz rezervi ile dünya gaz rezervlerinin üçte birini elinde bulundurmaktadır. Bundan başka Rusya'nın sahip olduğu petrol rezervleri de dünya rezervlerinin %8'ini teşkil etmektedir. İran'ın da petrol ve doğal gaz üreten bir ülke olması, iki ülkeyi aynı anda hem rakip hem de müttefik olmaya zorlamaktadır.

Rusya için İran'ın bu konudaki en önemli kat-

kısı, petrol fiyatlarının düzenlenmesinde Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) faaliyetlerini kontrol etmede iş birliği yapabileceği bir aktör olmasıdır. Bunun yanı sıra birçok bölge ülkesini ilgilendiren Hazar Denizi'nin statüsünü ve sınırlarını kesinleştirmek için yapılan mücadele, rakiplerine karşı İran ile Rusya'nın iş birliği alanlarından biridir.²⁶

2010 yılında Rus firması Lukoil, Batı'dan gelen baskılar üzerine Azar ve Şangule bölgelerinde petrol sahalarının geliştirilmesi konusunda İran ile iş birliğini askıya almış olsa da Rusya'nın devlet şirketi Gazprom, İran'ın enerji projelerine 750 milyon dolar sermaye yatırmıştır.²⁷

Genel olarak iki ülke ilişkilerine bakıldığında, askerî ve teknik iş birliği konularının diğer tüm alanlardan daha önemli olduğu anlaşılmaktadır. İran, Rusya'nın Çin ve Hindistan'dan sonra üçüncü en büyük silah alıcısı olduğundan, iki ülke ilişkileri stratejik boyutları da kapsayan küresel bir yakınlaşmayı getirmektedir. Yakınlaşmanın hızlanmaya başladığı 1998-2001 yılları arasında iki ülke arasındaki askerî-teknik ilişkilerin hacmi 300 milyon dolar düzeyinde iken, zamanla artan ilişkiler sebebiyle bu rakam neredeyse on katına yükselmiş ve İran, Rus silahlarının üçüncü büyük alıcısı olmuştur. Bunun da ötesinde, özellikle Batı'nın uyguladığı silah ambargosu nedeniyle Rus silahları İran'ın toplam silah ithalatının %85'ini teşkil etmiştir.²⁸

Stratejik silahlar bakımından da iki ülke son yıllarda ciddi iş birliği geliştirmiştir. 2005'te Rusya tarafından İran'a 700 milyon dolar değerinde 29 adet Tor-M 1 füze radar sistemi teknolojisi

teslim edilmiştir. 2007 yılında ise her iki ülke S-300 füzelerinin satışı konusunda anlaşmaya varmış, Rusya'ya 2009 yılında uygulanan Batı baskısı sebebiyle beş adet 800 milyon dolar değerindeki füze radar sisteminin İran'a teslimatı ertelenmiştir. Ancak İran Rusya'nın silah pazarı için her zaman en önemli aktörlerden biri olmuştur.²⁹ Yine 2005 yılında Rusya tarafından uzaya bir İran uydusu gönderilmiştir.

Boris Yeltsin döneminde ABD'nin baskısıyla İran-Rusya arasında gerginlik yaşansa da Vladimir Putin döneminden itibaren İran'la ilişkilerde farklı bir manzara ortaya çıkmıştır. Putin, İran'la ilişkilerinde esas olarak enerji ve nükleer iş birliğine önem vermiştir. İran ve Rusya hem Azerbaycan meselesinde hem de Ortadoğu meselesinde ortak politika izlemektedir. Gerek Rusya gerekse İran, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesinin gerçekleşmemesi için Azerbaycan üzerinde baskı politikası uygulamış ve bu konuda olumsuz bir yaklaşım sergilemişlerdir. Aynı zamanda Rusya, Ortadoğu'da artan ABD tehlikesini önlemek amacıyla İran'la ilişkilerini stratejik bir seçenek olarak muhafaza etmeye önem göstermektedir.

2011 yılından itibaren Suriye'nin içine sürüklendiği iç savaş sırasında Rusya ve İran ilişkileri de önemli bir boyut kazanmıştır. Esed rejiminin korunması noktasında iş birliği yapan iki ülke, sahada askerî koordinasyon yaparak bölgesel bir ittifak görüntüsü sergilemiştir. Rusya'nın hava desteği, İran'ın ise kara gücü olarak rol aldığı bu ittifak, savaşın seyrine göre Ortadoğu'daki diğer sorun alanlarında ciddi bir ortaklığı da teşvik edebilir niteliktedir.

Irak

SSCB ve Irak arasındaki ilk resmî diplomatik ilişkiler 9 Ağustos 1944 tarihinde kurulmuştur. 1955 yılında Irak'taki İngiliz-ABD yanlısı monarşi yönetimi tarafından ilişkiler kesilse de iki ülke arasındaki ilişkiler 1958 yılındaki askerî darbeden sonra yeniden kurulmuştur. Darbeyi gerçekleştiren General Kasım'ın SSCB'ye yakın bir dış politika izlemesi, iki ülke arasında sonradan kurulacak sıcak ilişkilerin başlangıcı oldu. Bölgede uyguladığı politikalarda genel olarak Arap yanlısı bir siyaset izlediği izlenimi veren SSCB, gerek Arap-İsrail savaşlarındaki tutumu ile gerekse ABD yanlısı Arap ülkelerine karşı devrimci hükümetleri desteklemesi ile bazı önemli mevziler kazanmıştır. İşte bu mevzilerden biri de Irak'tır.

İki ülke arasındaki ilişkiler konusunda Saddam Hüseyin dönemi önemli bir dönüm noktası olmuştur. SSCB bakanlar kurulu temsilcisi A. N. Kosigin, 1976 yılında Irak'a ziyareti sırasında, devlet başkanı olmasa da Saddam Hüseyin ile görüşmüştür. Görüşmede taraflar arasında ekonomik ve teknik iş birliğinin güçlendirilmesi için bir de anlaşma imzalanmıştır. 1977 yılındaki SSCB ve Irak görüşmelerinde de iki ülke arasında dostluk ilişkilerinin kurulması, iki ülkenin Ortadoğu'daki ortak çıkarları ve SSCB-İrak münasebetlerinin gelecek perspektifi hakkındaki meseleler müzakere edilmiştir.³⁰

Ancak ilişkilerdeki bu bahar havası fazla uzun sürmemiştir. 1979 Devrimi ile Batıcı Şah rejiminin değiştiği İran'da Sovyet yanlısı bir iktidar ihtimali, Moskova yönetimini bu ülkeye daha fazla yakınlaştırmıştır. Nitekim 1980 yılında patlak veren İran-İrak Savaşı sırasında, Irak'ın Batı ittifakı tarafından desteklenmesi, dönemin

Sovyet yönetimini İran'ın yanında durmaya teşvik etmiştir. Böylece SSCB ile Irak ilişkileri uzun yıllar bu ayrışmanın gölgesinde kalmıştır.

1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi, ikili ilişkilerde yeni bir gerginliğe sebep olmuştur. Kendisi de büyük bir siyasal kaos içindeki Sovyet yönetimi, Irak'a karşı yapılan uluslararası yaptırımlara destek vermiştir.

Putin ile birlikte Irak konusunda Rus dış politikası daha pragmatik bir döneme girmiştir. 2003 yılında Irak'ın işgali öncesi uluslararası platformda başlayan yoğun tartışmalar sürecinde, Rusya olası bir ABD operasyonunu önlemek için çaba harcarsa da bunda somut bir başarı elde edememiştir. 2003'te Irak'ta Saddam rejiminin devrilmesinden sonra Rusya, ilk iş olarak BM'nin egemenliği altında, Irak sorununa kapsamlı bir çözüm bulunmasını talep etmiştir. Ancak BM sürecindeki görüşmeler ne işgali önleyebilmiş ne de barışçı bir geçişi garanti altına alabilmiştir.

2003 yılında Irak İslam Yüksek Konseyi Lideri Abdülaziz el-Hakim ve konsey heyeti tarafından Rusya'ya kısa bir ziyaret gerçekleştirilmiş ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'le bir görüşme yapılmıştır.³¹ Bu görüşmede ikili ilişkilerde somut bir ilerlemeden ziyade, Iraklı aktörlerin ABD karşısındaki denge arayışları söz konusu olduğundan, Rusya'nın sürece aktif müdahalesi hedeflenmiştir. Nitekim aynı yıl Kürdistan Yurtseverler Birliği Başkanı Celal Talabani'nin Rusya'ya ziyareti de benzer kaygılarla yapılmıştır.

2004 yılında geçici Irak hükümetinin Dışişleri Bakanı sıfatı ile Hoşyar Zibari, Rusya Dışişle-

ri Bakanı Sergey Lavrov ve Güvenlik Konseyi Sekreteri İgor İvanov arasında görüşmeler gerçekleştirilmiş, çok geçmeden de Irak Başbakanı İyad Allavi Moskova'ya resmî bir ziyarette bulunmuştur. Tüm bu ziyaretler, yeniden yapılanma sürecindeki Irak'ta Rusya'nın kendi inisiyatiflerini geliştirme denemeleri olmaktan öteye gidememiştir. Karşılıklı görüşmeler serisinin en üst düzeyli olanı 2005 yılı Eylül ayında New York'ta Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani arasında gerçekleşmiştir. Görüşmenin seremoniyal öneme ilave olarak, Irak'taki geçiş dönemi sorunlarına Rusya'nın yaklaşımı ortaya konulmuş ve Irak'ın toprak bütünlüğü korunarak ülkedeki bütün aktörlerin söz sahibi olduğu bir yönetim şekli önerilmiştir.

Merkezî Irak hükümeti ile ilişkiler önemli olmakla birlikte, tarihsel açıdan Rusya için Irak'taki Kürt yönetimi ile iş birliği de çok büyük önem arz etmektedir. Daha Soğuk Savaş döneminde inişli çıkışlı bir seyir izleyen ilişkiler, Kürtlerin ABD'ye her yakınlaşma döneminde düşüşe geçmiş, tersi olduğunda da iyileşme görülmüştür. Ancak Saddam Hüseyin yönetiminin tasfiye süreci, Kuzey Irak'taki Kürtlerle Rusya arasında zorunlu bir yakınlaşmayı getirmiştir. Rusya, ikili ilişkileri geliştirmek üzere, 2007 yılında Erbil'de konsolosluk açmıştır.³² 2008'de ise dönemin Dışişleri Bakanı Yevgeniy Primakov tarafından konsolosluga bir ziyaret gerçekleştirilmiş ve Rusya-Kürdistan iş konseyi kurulması hakkında bir anlaşma imzalanmıştır. 2011 yılında da Irak'ın güneyinde, Basra'da, diğer bir Rus konsoloslugu faaliyete başlamıştır.

Irak'ın yeni döneminde Rusya ile her türlü ticari, ekonomik, akademik ve teknik konularda

iş birliği için 2008 yılında hükümetler arası bir komisyon kurulmuştur. Bunun somut bir meyvesi olarak da Irak'ın Rusya'ya olan borçlarının yeniden yapılandırılmasına dair bir anlaşma düzenlenmiştir. Dönemin Rusya Maliye Bakanı A. L Kudrin ve Irak Dışişleri Bakanı H. Zibari tarafından imzalanan anlaşmaya göre, Irak'ın borçları 11,3 milyar dolardan 1,5 milyar dolara kadar azaltılmıştır. Ancak borçlardaki bu büyük rakamsal boyuta rağmen iki ülke arasındaki ticaret hacmi çok düşük seviyelerde kalmıştır.

Irak, stratejik bir konuma sahip olması ve petrol rezervleri sebebiyle Rusya için oldukça önemli bir ülkedir. Bu nedenle Saddam döneminde Rusya'nın Irak'la ilişkilerindeki önceliği enerji anlaşmaları imzalamak ve iş birliğini güçlendirmek olurken, 2003 yılından sonra öncelikler tamamen güvenlik eksenine kaymıştır. Bununla beraber, yeni dönemde Irak ile ilişkilerini geliştirmek isteyen Moskova yönetimi, 2005 yılına kadar Irak'ın SSCB döneminden kalma borçlarının önemli bir bölümünü daha silmiştir. 2009'da dönemin Irak Başbakanı Nuri el-Maliki'nin Rusya'ya gerçekleştirdiği ziyarette, ortak enerji santrallerinin inşa edilmesi konusu en öncelikli husus olmuştur.³³

11-12 Aralık 2009 tarihinde Bağdat'ta düzenlenen uluslararası petrol ihalesinde Batı Kurna-2 petrol yatağını işletmek için Rus petrol şirketi Lukoil ile bir anlaşma imzalanmıştır. Rusya'nın diğer enerji şirketi Gazprom, Türk petrol şirketi TPAO ve Güney Kore petrol şirketi ile birlikte Bağdat'ın Bedra bölgesinde bir ihale kazanmıştır.³⁴

2012 yılında dönemin Başbakanı Nuri-el Maliki'nin Moskova'ya ziyareti sırasında 4,2 milyar dolar değerinde kapsamlı bir anlaşma imza-

lanmıştır. Anlaşmaya göre, Irak'a ihraç edilen silahlar arasında ilk sırayı 50 adet Pançir hava savunma füzesi ve Mi-28N Gece Avcısı adlı savaş helikopteri yer almıştır. Aynı ziyaret sırasında 4,3 milyar dolar değerinde iki anlaşma daha imzalanmıştır. Buna göre 2 milyar dolar değerinde 30 adet Mi-28NE savaş helikopteri ve 2,3 milyar dolar değerinde Pançir-S1 hava savunma füzesinin satışı konusunda anlaşılmıştır.³⁵ Yine 2012 yılında Uluslararası Petersburg Ekonomik Forumu'nda Rus ve Iraklı enerji bakanları arasında, petrol ve doğal gaz başta olmak üzere enerji iş

Yemen

Rusya ve Yemen arasındaki ilişkiler geleneksel bir nitelik taşımaktadır. Moskova yönetimi ile o sıralarda Güney Yemen'in merkezi olan Sana yönetimi arasında ilk temas, 1928 yılında imzalanan dostluk ve ticari iş birliği konusundaki anlaşma ile kurulmuştur. Ancak Osmanlı sonrası iç istikrarsızlık ve yeniden yapılanma sürecindeki Yemen'in siyasi ortamı, uluslararası ilişkiler geliştirmesi için uygun olmadığından, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 31 Ekim 1955'ten sonra ciddi anlamda başlamıştır.

1956 yılında, SSCB ve Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti arasında askerî bir anlaşma imzalanmıştır. Soğuk Savaş yıllarında güney ve kuzey olmak üzere ikiye ayrılan Yemen, bu bölünmenin sıkıntılarını kanlı iç savaşlarla yaşamıştır. Bunlardan biri de 1962'deki savaştır. Bu savaş, Yemen içindeki bir iktidar savaşı olduğu kadar, dönemin Soğuk Savaş dengelerine bağlı bloksal yönü ile de dikkat çekicidir. Bir yanda sosyalist Güney Yemen'i destekleyen SSCB ve Mısır bir yanda da Suudi Arabistan ve ABD'nin desteklediği Kuzey Yemen arasın-

birliği konusunda ilişkilerin geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Putin döneminde, Irak'taki siyasi istikrarın sağlanması ve güvenlik konuları, ilişkilerde en fazla öne çıkan meseleler olmuştur; bilhassa DAESH ile mücadele konusuna odaklanılmıştır. 2015 yılı sonunda Rusya, Irak, İran ve Suriye'nin imzaladığı bir anlaşma ile DAESH'le mücadele konusunda Bağdat'ta bir "Ortak Bilgi Merkezi" kurulmasına kararı verilmiştir. Rusya, bu merkeze destek verse de 2015 yılı sonundan itibaren DAESH karşıtı operasyonların sadece Suriye ayağına katılmıştır.

daki savaş, 1970 yılına kadar sürmüştür.

1990 yılında iki Yemen'in birleşmesine kadar, güneydeki Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti, SSCB'den askerî ve ekonomik destek alarak varlığını koruduğu için, Moskova yönetiminin en önemli müttefiklerinden biri olmuştur. 1991 yılından itibaren SSCB'nin dağılıp yerine Rusya'nın kurulması sürecinde kesintiye uğrayan ilişkiler, daha sonra yeniden kurulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, 16 Şubat 1991'de SSCB ve Yemen arasında ticari bir anlaşma imzalanmış ve ticari-ekonomik iş birliğinin güçlendirilmesi için Sovyet-Yemen komisyonu kurulmuştur. 1999 yılına gelindiğinde ise, Yemen'in SSCB döneminden kalan bütün borçlarının silinmesine ilişkin bir anlaşma imzalanmıştır.

2000 yılında New York'ta dönemin Yemen Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ilk görüşmelerini gerçekleştirmiştir. Bu görüşmenin ardından iki ülke arasında karşılıklı heyetlerin gidiş geliş hızlanmıştır. Çok geçmeden 17 Aralık 2002'de Yemen ve Rusya arasında karşılıklı çıkarlara

dayalı Dostluk ve İş Birliği Anlaşması imzalanmıştır. Sana yönetimi, Moskova'nın Ortadoğu'da Araplar lehine görünen tüm girişimlerini ve Arap ülkeleri ile iş birliğini güçlendirme çabalarını desteklemiştir. Yatırımların karşılıklı şekilde korunması ve ticari-ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için 11 Aralık 2002 tarihinde Rusya ve Yemen arasında yeni bir mutabakat anlaşması imzalanmıştır.

2004 yılı Kasım ayında, Rusya'nın "Medeniyetler Diyalogu" komitesi tarafından Yemen Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih, Rus ve Yemen halkları arasında kültürel ve dostluk ilişkilerini güçlendirdiği için ödüle layık görülmüştür.

2005 yılında Sana'da düzenlenen İİT toplantısına Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov katılmıştır. Toplantı sırasında Lavrov ve Cumhurbaşkanı Salih bir görüşme gerçekleştirmiş ve ilişkilerin geliştirilmesi için adımlar atılmıştır.³⁶ 2007 yılı Aralık ayında, Sana'da Rusya'nın Ekonomik Kalkınma Konseyi'nin desteği ile Rus Dışişleri Bakanlığı ve Ticaret Odası, iki ülke arasında ticari ve ekonomik ilişkilerin ileriye dönük perspektiflerine dair kapsamlı bir forum gerçekleştirmiştir. Çok geçmeden 2008 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 129 milyon dolara ulaşmıştır.³⁷

2010 yılından itibaren başlayan Ortadoğu'daki siyasi kargaşa dönemi ile birlikte, Rusya ve Yemen arasındaki siyasi iş birliği, yeni bir çizgide yol almaya başlamıştır. Aynı yıl Rusya'nın da dâhil olduğu 20 ülkenin dışişleri bakanlarının katıldığı Londra'daki "Yemen Dostları Grubu" kurulmuştur.

SSCB döneminde Yemen silahlı kuvvetlerinin %80-90'ı Sovyet üretimi silahlarla teçhiz edildiği için, iki Yemen'in birleşmesi sonrasında da bu bağımlılık devam etmiştir. 1998 yılında Yemen ve Rusya hükümetleri arasında askerî-tek-nik iş birliğine dair bir anlaşma imzalanmıştır. Çok geçmeden 2000 yılında, Yemen Savunma Bakanı Muhammed Deyfallı Moskova'ya bir ziyarette bulunmuştur. Ziyaret sırasında, Yemen tarafından satın alınacak silah ve teçhizat listesine dair protokol imzalanmıştır. Bu listede 10'dan fazla SU-27SK ve SU-27UB savaş uçağı, 10 adet Mİ-35 helikopteri, 100 adet T-72B yer almıştır. Bunlardan başka 2002 yılında, Rusya'nın MİG şirketi tarafından 15 MİG-29 savaş uçağının Yemen'e teslimatına da başlanmıştır. 2002'nin Aralık ayında Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih ve Vladimir Putin arasında gerçekleşen görüşmede, iki ülke arasındaki askerî-tek-nik ilişkilerin geliştirilmesinin önemi teyit edilmiştir.³⁸ 2013 yılına kadar Yemen'in Rusya'dan aldığı askerî teknolojilerin değeri 9 milyar dolara ulaşmıştır.³⁹

Husiler ile merkezî Yemen hükümeti arasındaki savaş sürecinde tarafsız kalmaya çalışan Rusya yönetimi, merkezî hükümet lehine olan yaklaşımını 2016 yılından itibaren kesinleşen Husi ilerleyişi karşısında esnetme eğilimine girmiştir. Moskova'da Husi delegelerle görüşen Rus yetkililer, açık destek şeklinde olmasa da en azından ülkenin geleceğinde söz sahibi olacağını düşündükleri bu grup ile teması koparmama yanlısı bir tutum içindedir.

Sonnotlar

- ¹ Şebnem Hacıyeva, Türkiye-Ermenistan Münasibetlerinde Azerbaycan Amili, Bakı Dövlət Universiteti, 2013, s. 363.
- ² Dmitriy Trenin, “Rossiya Na Blijnem Vostoke: Zadaçi, Prioriteti, Politiceskiye Stimuli”, Moskovskiy Çentr Karnegi, 21.04.2016.
- ³ Vladimir Koryagin, “Kak Sovetskaya Rossiya Poteryala Saudovskuyu Araviyu”, Gazeta.ru, 24.01.2015.
- ⁴ Hilal el-Harisi, “Riyad-Moskova İlişkilerinin Tarihi”, Yakın Doğu Haber, 12.02.2007.
- ⁵ Ertan Efeğil, “Suudi Arabistan’ın Dış Politikasını Şekillendiren Faktörler”, Ortadoğu Analiz, Mayıs 2013, c. 5, S. 53, s. 107.
- ⁶ Samsonov Aleksandr, “Saudovskaya Araviya Protiv SSSR İ Rossii”, Voennoye Obozrenie, 21.12.2013.
- ⁷ İlyas Kamalov, “Rusya’nın Ortadoğu Politikası”, Orsam Rapor, No. 125, Temmuz 2012, s. 12.
- ⁸ Jülyen Nosetti, “Saudovskaya Araviya v Rossiyskoy Diplomatii”, Russie.Nei.Visions, No. 52, Haziran 2010, ss. 9-10.
- ⁹ Grigory Kosach, Elena Melkumyan, “Possibilities of a Strategic Relationship Between Russia and Saudi Arabia”, Russian International Affairs Council, 06.08.2016, ss. 3-4.
- ¹⁰ A. Ya. Neymatov, “Analiz Sovremennix Rossiysko-Saudovskix Otnosheniy”, Svejij Vzgljad, ss. 271-273.
- ¹¹ E. O. Kosaev, “Rossiya i Saudovskaya Araviya Dinamika Energeticeskoqo Partnerstva”, İstitut Blijneqo Vostoka.
- ¹² İlyas Kamalov, “Ortadoğu Silah Pazarında Rusya’nın Rolü”, Ortadoğu Analiz, Temmuz 2013, c. 5, S. 55, s. 69.
- ¹³ Rossiysko-Saudovskoye Voenno-Texniçeskoye Sotrudniçestvo Mojet Poluçit Dinamiçnoye Razvitie, Fond Strategiçeskoy Kulturu, 10.08.2015.
- ¹⁴ Andrey Fedorchenko, “Rossiysko-Saudovskiye Otnosheniya, Problemi i Perspektivi”, International Middle Eastern Studies Club, 30.09.2015.
- ¹⁵ “Rossiysko-Saudovskiye Otnosheniya”, <http://www.riyadh.mid.ru/spravka.html>.
- ¹⁶ Anna Vatyuçenko, “Siriya i Rossiya 70 Let Vmeste”, https://defendingrussia.ru/a/siriya_i_rossiya_70_let_vmeste-4114/
- ¹⁷ V. V. Evseev, “Nekotore Aspekti Rossiysko-Siriyskogo Sotrudniçestva”, İstitut Blijneqo Vostoka.
- ¹⁸ İlyas Kamalov, “Ortadoğu Silah Pazarında Rusya’nın Payı”, Ortadoğu Analiz, Temmuz 2013, c. 5, S. 55, s. 62.
- ¹⁹ Muhammed İbrahim Nazir, “Razvitie Rossiysko-Siriyskix Voenno-Politiçeskix Otnosheniy v Sovremennix Usloviyax”, Vestnik Ekaterininskogo İstituta, No. 1, 2014, s. 111.
- ²⁰ Yu Xan, “Siriyskiy Krizis: Problemi i Perspektivi Uregulirovaniya”, http://dom-hors.ru/rus/files/arhiv_zhurnalap/2016/4/politics/you.pdf.
- ²¹ Xan, “Siriyskiy Krizis: Problemi i Perspektivi Uregulirovaniya”.
- ²² “Rossiya v Sirii: Duraki o Dobiçe Sporyat, A Umniye Ee Delyat”, İnosti.ru, 09.03.2016.
- ²³ Mexdi Xasan, “Rossiya I İran”, Livejournal.com, 23.01.2014.
- ²⁴ Samuel Ramani, “Rossiya i İran- Luçşiye Druzya?”, İnosti.ru, 13.11.2015.
- ²⁵ “Sovremenniye Rossiysko-İranskiye Otnosheniya: Vizovi i Vozmojnosti”, Russiacouncil.ru, Moskova, 2014, s. 7.
- ²⁶ A. Feyazi, “Rossiysko-İranskiye Otnosheniya: Osnovniye Tendençii Razvitiya”, Baku, 2010, s. 267.
- ²⁷ “Rusya-İran Strateji Münasibetleri”, Gafsam Stratejik Araştırmalar Merkezi, 15.06.2008.
- ²⁸ İvan Truşkin, “Rossiysko-İranskoye Torgovo-Ekonomiçeskoye Sotrudniçestvo i Noviye Sankçii”, s. 131.
- ²⁹ Kamalov, “Ortadoğu Silah Pazarında Rusya’nın Payı”, s. 64.
- ³⁰ “Sovmestnoye Sovetsko-İrakskeye Kommyunike o Vizite v SSSR Zamestitelya Predsedatelya Soveta Revolyuçinnogo Komandovaniya İrakskey Respubliki”, Pravda, 04.02.1977.
- ³¹ “Otnosheniya Rossii i İraka”, Ria Novosti, 10.04.2009.
- ³² “Rossiysko-İrakskiye Otnosheniya”, Ministerstvo İnostrannix Del Rossiyskoy Federaçii, 26.05.2008.
- ³³ Marat Terterov, “Rossiysko-İrakskiye Otnosheniya”, İnosti.ru, 15.06.2011.
- ³⁴ “Rossiysko-İrakskiye Otnosheniya”, Rossiysko-İrakskiy Delovoy Sovet, <http://www.rirbc.ru/ob-irake/sotrudnichestvo-s-rf.html>.

³⁵ “Rossiysko-İrakskiye Otnosheniya Segodnya”, Voprosik.net, 19.10.2012.

³⁶ “Rossiysko-Yemenskiye Otnosheniya”, Ministerstvo İnostrannix Del Rossiyskoy Federacii, 10.10.2011.

³⁷ E. O. Kasaev, “Sovremenniy Torgovo-Ekonomiçeskiye Otnosheniya Rossii s Yemenom”, İnstitut Blijnego

Vostoka.

³⁸ V. P. Yurçenko, “Voenno-Texniçeskoye Sotrudniçestvo Rossii s Arabskimi Stranami”, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2003/20-05-03.htm>.

³⁹ Kamalov, “Ortadoğu Silah Pazarında Rusya'nın Payı”, s. 68.

Rusya'nın Afrika'daki Varlığı

Rusya'nın Afrika'daki varlığı çok güçlü değildir. Uzun bir tarihî süreçte İngiltere, İspanya, Fransa ve Portekiz sömürgesi altında kalan Afrika, Soğuk Savaş döneminden başlayarak diğer coğrafyalarda olduğu gibi Rusya (o dönemki adı ile SSCB) ve ABD arasında rekabet alanı olmuştur. Soğuk Savaş boyunca (1947-1991) Afrika'da etkisini güçlendirmeyi başaran Rusya'nın varlığı ABD'nin bu durumdan ciddi rahatsızlık duymasına sebep olmuştur. Ancak SSCB'nin dağılmasından sonra Afrika'ya verilen önem birden bire düşüş göstermiştir. Hatta 1990'lı yılların başında Rus medyasında "Afrika Rusya için gerekli değil" mahiyetinde çok sayıda yazı çıkmıştır. Ancak aradan geçen sürede önceliklerin değişmesiyle Rusya ve Afrika ilişkilerinde önemli gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Rusya zor ve karmaşık koşullara dayanan çok kutuplu 21. yüzyıl yeni dünya düzeninde çıkarlarına uygun olarak çok taraflı iş birliği formatında yeniden Afrika coğrafyasına doğru önemli adımlar atmaya başlamıştır.

2. Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren, Sovyet döneminde, 1990 yılına kadar Rusya ve Afrika arasındaki ilişkilerde daha çok ideolojik faktörler ön planda olmuştur. Bu dönemde SSCB, Afrikalıların sömürge karşıtı hareketlerini ve bağımsız devlet kurmak için verdikleri mücadeleyi desteklemiştir. SSCB, kıta genelinde birtakım devrimci ve silahlı grupları desteklemenin yanı sıra, sosyalist liderlerin iktidarlarını da desteklemiştir. Bu dönemde etkinliğini artırmak için kıta genelindeki müttefiklerinin sanayileştirilmesi yolunda önemli adımlar atan SSCB, bunun için yeni sanayi merkezlerinin kurulması, eğitim ve sağlık kurumlarında yeni kadroların hazırlanması için Afrikalı öğrencilerin SSCB'de eğitim almalarına olanak sağlamıştır.

Ancak SSCB'nin dağılmasından sonra kendi iç sorunlarıyla uğraşan Rusya, dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi, özellikle Afrika'da da kazandığı bu etkiyi kaybetmiştir. Hatta 1990'lı yıllarda Afrika ile ilişkiler Rus dış politikasında çok önemsiz bir seviyeye gerilemiştir. Ancak 2000'li yıllarla birlikte, Rusya'nın uluslararası arenada eski gücünü kazanmaya başlamasından sonra durum değişmeye başlamıştır. Yeni dönemde Afrika ile siyasi, özellikle de ekonomik iş birliğini geliştirmeye hususi önem verilmiştir. Rusya ve Afrika arasında başarılı projeler uygulanmaya ve ardından ticari-ekonomik sözleşmeler imzalanmaya başlanmıştır. Rusya tarafından arttırılan yardımlar, Afrika'nın ekonomik kalkınması yanı sıra ikili ilişkilerin geliştirilmesini de hedeflemiştir.¹

2000 yılında geliştirilmeye başlanan yeni Afrika konseptinde Afrika politikaları Rus dış politikasının ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiş ve bu coğrafyanın her bir ülkesi detaylı bir şekilde araştırılarak Rusya'nın ulusal çıkarlarının ön planda tutulduğu bir politika izlenmesine karar verilmiştir. Konseptte Afrika kıtasının politik ve ekonomik iş birliği için oldukça önemli olduğuna ve Afrika ülkeleri ile iş birliği olmadan uluslararası güvenliğin bütünlüğünün sağlanamayacağına yer verilmiştir.²

2001 yılında düzenlenen G8 zirvesinde Cenova'da Afrika için "Cenova Planları" programı ve ertesi yıl da programlanan işlere başlamak için somut bir plan kabul edilmiştir. Rusya, G8 zirvesi çerçevesinde Afrika ülkelerine 11,2 milyar dolar tutarında kredi ayırmıştır. Bundan başka farklı yardım dernekleri vasıtasıyla bölgeye insani yardım, en önemlisi de 5-6 milyon dolar değerinde erzak yardımı yapmıştır.³

SSCB Döneminde Afrika

SSCB'nin Afrika kıtasına siyasi ve ekonomik anlamda nüfuz etmesi, Bandung Konferansı ve Gana Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını kazanmasının hemen ardından, 1950'lerin ikinci yarısında başlamıştır. SSCB, 1947'den itibaren başlayan Soğuk Savaş döneminde bölgedeki Batı etkisine karşı ideolojik ve askerî anlamda sert sayılabilecek bir karşıtlık geliştirmiştir. İdeolojik çabalar çerçevesinde, 1950'li yılların sonundan itibaren ama özellikle 1960'lı yıllar boyunca, Afrika'da SSCB'nin kamu ve kültür kurumları faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu dönemde Afrika'nın değişik ülkelerinde özellikle Rusya İçişleri Bakanlığı'na ve hükümete yakın araştırma merkezlerine bağlı kuruluşlarla Sovyet Komünist Partisi'nin merkezleri açılmıştır. Ayrıca Leningrad Devlet Üniversitesi'nde Afrika Çalışmaları Merkezi ve Moskova Devlet Üniversitesi'nde de Afrika Araştırmaları Bölümü kurulmuştur. Aynı zamanda Afrika halklarıyla ilişkileri güçlendirmek için Asya-Afrika-Sovyet Dayanışma Derneği kurulmuştur. En ilginç noktalardan biri de SSCB döneminde Moskova Radyosu'nda bazı Afrika dillerinde programlar yapan bölümler açılmış ve Rus bilim adamları Afrika tarihi ile ilgili yerel dillerden Rusçaya çevrilmiş kitaplar yayımlamaya başlamıştır.

1957 yılında Moskova'da düzenlenen 6. Uluslararası Gençlik ve Öğrenci Festivali'ne Afrika'dan yüzlerce öğrenci davet edilmiş, böylece Afrikalı gençler arasında Sovyet dostluğunun yayılması için çalışmalar organize edilmiştir. SSCB bu yollarla bölgeye nüfuz etmeye çalışarak kapitalizme karşı sosyalist ideolojinin yaygınlaşmasını hedeflemiştir. SSCB bu dönemde Afrika ülkelerine askerî yardımlarda da

bulunmuş, Afrikalı öğrencilerin Sovyet askerî okullarında eğitim almasını ve Sovyet ideolojisine göre yetişmesini teşvik etmiştir. Sovyetler tarafından bu ülkelere yapılan askerî yardımların yanı sıra, Sovyet yapımı Kalaşnikof marka silahların Afrika kıtasına kontrolsüz bir şekilde girişi, bölgedeki birçok iç savaşta önemli rol oynamıştır. Hatta Kalaşnikof silahları Mozambik Cumhuriyeti'nin bayrağında amblem olarak tasvir edilmiştir.⁴

Bu dönemde kurulan Sovyet askerî üsleri arasında Angola, Mozambik ve Libya en dikkat çeken güvenlik unsurları olmuştur. 1975 yılından 1991'e kadar SSCB tarafından Angola'ya aralarında çok sayıda general ve subayın olduğu 10.000'in üzerinde askerî personel gönderilmiştir. Aynı dönemde Etiyopya'ya da 11.143 Sovyet askerî personeli gönderilmiştir.

SSCB döneminde Moskova'nın müttefiklerinden olan Kongo hükümetine ve müttefiklerine destek verilmesi, Sovyetlerin diğer Afrika ülkeleri ile olan ilişkilerini de olumlu etkilemiştir. Rusya'nın Afrika ülkelerinin Batılı güçlerden bağımsızlığını destekleyici yönde bir dış politika takip etmesi, kıta genelindeki devrimci hareketlerin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Bunlardan biri olan Gana lideri Kwama Nkrumah, 1961 yılında Birleşik Afrika Silahlı Kuvvetlerini kurmak için askerî uzman olarak Moskova'ya davet edilmiştir. Aynı yıl Kongo'da yaşanan krizde Halk Örgütü kurucuları tarafından dönemin Sovyet Lideri Kruşev'e ordusunu Namibya'ya göndermesi için talepte bulunulması, bölge ülkeleri nezdinde Sovyetlerin kurtarıcı rolünü pekiştirmiştir. SSCB'nin 1975-1976 yılında Angola'da yaşanan olaylar sırasında ülkenin

sömürgeci güçlerden kurtuluşu için Halk Hareketi Partisi'ne destek vermesi de bu rolün fiilî uygulamalarından biri olmuştur. Nijerya askerî hükümeti başkanı, Afrika'daki Sovyet ve ABD politikasını şu şekilde kıyaslamıştır:

“Hepimiz Afrika halklarının bağımsızlık için verdikleri mücadeleden Rusya'nın rolünü çok iyi biliyoruz. SSCB ve diğer sosyalist ülkeler yapılan baskılara karşı direnmemiz için bizim silah tedarikçimiz olmuştur. ABD ise özgürlük mücadelelerini ve savaşçıları her zaman görmezden gelmiştir.”⁵

1980'lerin ortalarında yaklaşık 25.000 öğren-

Rusya'nın Afrika'daki Siyasi Çıkarları

Afrika kıtasında istikrarın sağlanması ve ülkelerin Batılı güçlerden siyasi ve ekonomik anlamda tam bağımsızlığını elde etmesi, Rusya'nın bölgeye hızlı bir şekilde nüfuzu ve Rus şirketlerinin bölgedeki güvenliği için önemli bir faktördür. Rusya, bölgeye dair sömürgecilik planları olmasına rağmen, bu ülkelerle ekonomik ve politik iş birliği içerisinde olmaya önem vermektedir.

Rusya'nın buradaki siyasi ve ekonomik çıkarlarının başında Afrika kıtasındaki yer altı kaynakları gelmektedir. Gaz, elmas, altın ve diğer servetler açısından zengin olan Afrika coğrafyasının başlıca ithalatçısı ABD, Çin ve Avrupa ülkeleri olsa da Rusya için buradaki enerji kaynaklarının üretimi ve uluslararası ticareti, önemli hedeflerden biridir. Jeostratejik konumu sebebiyle Afrika'nın Avrupa'ya ve Ortadoğu'ya yakın olması, Akdeniz'e ve iki okyanusa (Hint ve Atlantik) kıyısı olması, Rusya'nın jeopolitik çıkarları için oldukça önemlidir.⁷ Rusya açısından Batı'nın inşa etmeye çalıştığı tek kutuplu dünya düzenine karşı mücadele etmenin en önemli

ci Sovyet üniversitelerinde farklı bölümlerde (özellikle askerî okullarda ve siyasi bilgiler bölümlerinde) eğitim almıştır. Soğuk Savaş yıllarında Afrika ekseninde hiçbir şekilde etkisini kaybetmek istemeyen SSCB, bu ülkelerin hepsinde sosyalizmin kurulması için desteğini esirgememiştir. Ancak 1991 yılında SSCB dağıldıktan sonra, Afrika ülkelerindeki Sovyet yanlısı politik sistemler de değişmiş ve Sovyet askerî birlikleri bölgeden çekilmeye başlamıştır. Sovyetlerin çökmesinden sonra ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmak adına, her bölgede olduğu gibi Afrika'da da ABD harekete geçmiştir.⁶

yollarından biri, dünyanın farklı yerlerinde güçlü ve bağımsız bölgesel entegrasyon yapıları kurulmasıdır. Bu çerçevede Rusya varlığını yalnız Orta Asya ve Kafkaslarda değil, aynı zamanda Afrika, Güneydoğu Asya ve Latin Amerika'da da güçlendirmeye çalışmıştır. Rusya'nın bu politikasını teşvik eden bir diğer neden de Çin ve ABD'nin küresel çapta yürüttükleri rekabette, Afrika kıtasında nüfuz elde etmeye yönelik yaklaşımlarıdır. Sadece Avrasya bölgesine hapsolmuş bir Rusya, dünya çapında Çin ve ABD'yle rekabet edemeyeceğini bildiğinden, Afrika kıtasında bölgesel güç merkezleri kurmayı hedeflemektedir.

Rusya'nın hedeflerine ulaşmak için bölgede nüfuzunu artırma planları arasında Sovyet döneminde olduğu gibi Afrikalı öğrencilerin Rusya'da eğitim almaları veya Rus kültür merkezlerinin Afrika'nın değişik ülkelerinde faaliyet göstermesi gibi çalışmaları da bulunmaktadır. Rusçanın yaygınlaştırılması, Afrika ülkelerinde güçlü bir imaj oluşturmak için en çok önem ve-

rilen konulardandır. Rusya’da belli sayıda Müslüman nüfus olduğundan Afrika’nın en azından Müslüman nüfusa sahip ülkeleri ile iyi ilişkiler

Putin Dönemi Rusya-Afrika İlişkileri

Öncesinde değinildiği gibi, Rusya’da sosyalizmin çökmesi Afrika kıtasındaki sosyalist rejimlerde de önemli değişikliklere sebep olmuştur. Önceki dönemin sosyalist Afrika’sındaki birçok siyasi lider, yeni dönemin yükselen söylemi olan demokrasinin inşası için sosyalist ideolojiyi bir kenara bırakarak ABD, İngiltere, Fransa, İspanya ve Portekiz gibi kıtanın eski sömürgeci güçleriyle yeniden iş birliğine yönelmeye başlamıştır.

İç karışıklıklar nedeniyle 1990-2000’li yıllar arasında Rusya’nın Afrika ekseninde tutarlı bir dış politika izleyememesi sebebiyle hem ABD hem de Çin’in kıta genelindeki politik ve ekonomik ağırlığı güçlenmeye başlamıştır. 2000 yılında Vladimir Putin’in devlet başkanı seçilmesinden sonra Rusya, Afrika kıtasında yeni değerler ve ulusal çıkarların ön planda tutulduğu bir politika geliştirmeye çalışmıştır.

Afrika ile iş birliğine dair ilk adım 2001 yılı Eylül ayında Duma Başkanı G. N. Seleznyov’un Güney Afrika’ya ziyareti⁹ ile ilk işaretlerini vermiştir. Yıllar sonra yeniden hızlandırılan bu ilişki, özellikle 2003’teki G8 zirvesinde Afrika’ya ilişkin gündem maddeleri görüşmesinde alınan kararlar çerçevesinde Moskova yönetimine yeni imkânlar sağlamıştır. Özellikle Afrika’daki fakirlik sorunu, kıtaya açılım konusunda diğer gelişmiş ülkeler gibi Rusya’nın da eline güçlü fırsatlar vermiştir.

2006 yılı Eylül ayında Vladimir Putin’in Güney Afrika ve Fas’a gerçekleştirdiği ziyaretleri aka-

geliştirmede dinin rolünü kullanmak gibi bir stratejisi olduğu dahi söylenebilir.⁸

binde, 2007 Mart ayında dönemin Başbakanı Mihail Fladkov’un Angola, Namibya ve Güney Afrika’yı kapsayan resmî ziyaretleri, başta bilim-teknik ve sanayi merkezleri kurulması olmak üzere, Rusya ve Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişmesine yönelik önemli bir adım olmuştur. 2007’deki Güney Afrika ziyareti sırasında, tarafların eşitlik, birbirinin içişlerine karışmama, egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı gibi hususları içeren bir anlaşma imzalaması, sadece bölgesel değil küresel sorunlarda da iki tarafın ortak hareket edeceğini göstermiştir. Aynı ziyarette, Rus ve Güney Afrika şirketleri arasında önemli ekonomik anlaşmalar da imzalanmıştır.¹⁰

Putin’in yaptığı ziyaretin hemen sonrasında, Angola Cumhurbaşkanı Santuşa’nın 2006 yılında Moskova’ya gerçekleştirdiği ziyaret ve Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov’un Etiyopya ve Angola ile ilişkileri daha ileri düzeye taşımak üzere gerçekleştirdiği ziyaretleri, Afrika ülkelerinde Rus iş adamlarının ekonomik ve ticari yatırım yapmaları için önemli bir fırsat olmuştur. 2009 yılında dönemin Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedyev’in Mısır, Angola, Nijerya ve Namibya’ya yaptığı ziyaretler sırasında Afrika ülkeleriyle stratejik iş birliği anlaşmaları imzalanması, bu yöndeki önemli adımlardan olmuştur.

Rusya’nın teşebbüsüyle kurulan “Afrika’nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık” programı çerçevesinde Afrika ülkelerine kapsamlı yardımlar yapılmıştır. 2005 yılında Rusya tarafından

Afrika'ya yapılan hibe para yardımı miktarı 40 milyon dolara kadar arttırılmıştır. 2006 yılında Rusya'da eğitim alan Afrikalı öğrencilerin sayısı 4.500 olmuştur. Bu öğrencilerden 750'sine Rusya tarafından devlet bursu tahsis edilmiştir. Ayrıca Rusya, Afrikalılara yönelik "Eğitim Herkes İçin" programının hızlı bir şekilde finansmanını sağlamak adına 2006-2008 yıllarında 7,2 milyon dolar para ayırmıştır. Rusya-Afrika iş birliğinin güçlendirilmesi için Afrika'da ortak eğitim kurumları da açılmıştır. Bu çerçevede 2006 yılında Kahire'de Rus-Mısır Üniversitesi açılmıştır. Bundan başka, Rusya'dan Afrika'ya AIDS, tüberküloz gibi hastalıklarla mücadele için 20 milyon dolar para yardımı yapılmıştır.¹¹

2007 yılında Rusya Devlet Başkanı Putin tarafından Afrika ülkelerinin cumhurbaşkanlarına ve hükümetlerine "Afrikalıların Günü" kutlamaları münasebeti ile mesaj gönderilmesi, sembolik anlamının ötesinde, Rusya'nın Afrika ile ilgili çok detay görünen konularla dahi ilgilendiğini göstermesi bakımından oldukça anlamlı bulunmuştur. Nitekim 2008 Mayıs ayında, Rusya Dışişleri Bakanı ve Rus Afro-Asya Halk Dayanışma ve İşbirliği Derneği arasında iş birliği anlaşması imzalanması, aslında Moskova'nın sivil ve resmî düzeyde Afrika konusunda entegre bir siyaset oluşturduğunu da ortaya koymuştur.

Rusya Dışişleri Bakanlığı tarafından 27 Mart 2007 tarihinde "Rusya Federasyonu'nun Dış Politikasına Kapsamlı Bakış" başlıklı bir belge yayımlanmıştır. Belgede Afrika ile ortak çıkarlar üzerine kurulan iş birliğinin Rusya'nın hedeflerine ulaşması için çok önemli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Afrika ülkelerinin borçlarının hafifletilmesi, devam eden çatışmaları çözmek için aktif çalışmalar ve insani yardım yapılması da önerilmiştir.¹²

Rusya'nın Afrika'ya yönelik geliştirdiği çok boyutlu dış politikanın en önemli unsurlarından birini barış ve güvenlik konuları oluşturmaktadır. Bu çerçevede 2006 yılında Afrikalı polislerin Rusya'da eğitim alması sağlanmış ve özellikle terörle mücadele konusunda ikili ilişkilerin artırılması için güçlü adımlar atılmıştır. Rusya'nın bölgeye ilgisi askerî konuları da içerdiğinden, silah satışları ve askerî eğitimlerin ötesinde örneğin 2008'de Rus askerî gemileri Aden Körfezi'nde ve Hint Okyanusu'nda deniz yollarının korunması konusunda askerî deniz tatbikatı yapmış ve Afrika ülkeleriyle güvenlik konusunda yeni adımlara hazır olduğunu göstermiştir. Kaldı ki sadece ikili ilişkiler bağlamında değil, hayati önem taşıyan uluslararası diğer sorunlarda da Rusya ile farklı Afrika ülkeleri arasında bir ortak tutum belirlenmekte, uluslararası güvenlik, terörle ve diğer ağır suçlarla mücadele, uyuşturucu kaçakçılığı ve ekolojik problemleri de içeren alanlardaki yakınlaşmalar dikkat çekmektedir.

Rusya'nın Afrika kıtasındaki politikalarında Güney Afrika'nın özel bir yeri oluşmaya başlamıştır. 1992'de imzalanan diplomatik anlaşmalarla geliştirilen iki ülke ilişkileri, her iki ülkenin de siyasal anlamda kaos yaşadığı 1990'lı yıllarda yavaş bir seyir izlese de 2000'li yıllarla birlikte yeniden hız kazanmıştır. 2006 yılı Eylül ayında Vladimir Putin'in Cape Town'a resmî ziyaretinde, taraflar arasında dostluk ve stratejik iş birliği çerçevesinde yeni sözleşmeler imzalanırken, 2013 yılındaki iş ziyareti sırasında farklı alanlarda çok sayıda ikili anlaşma imzalanmıştır. Güney Afrika Cumhurbaşkanı Jacop Zuma, Rusya'ya ilki 2010'da gerçekleşen resmî ziyareti sonrası sırasıyla 2011, 2012, 2013 ve 2014'te ekonomik içerikli beş ziyaret daha gerçekleştirmiştir.¹³

Rusya ve Güney Afrika arasında 2013 Mart'ında stratejik ortaklık çerçevesinde bir anlaşma imzalanırken, iki ülke ilişkileri de BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika Cumhuriyeti) Ülkeler Topluluğu çerçevesinde küresel bir bloklaşmaya doğru gitmektedir. Tüm farklı alanlardaki ilerlemelere rağmen Rusya'nın Güney Afrika ile ilişkilerinin esasını halen ekonomik ve stratejik iş birliği teşkil etmektedir.¹⁴

Afrika'daki yerel sorunların çözümünde de aktif rol almaya çalışan Rusya, 2009 yılından bu yana ardı ardına Kongo, Mali, Angola gibi ülkelerle yoğun diplomasi yürütmektedir. Ayrıca, BM Güvenlik Konseyi'nin operasyonları çerçevesinde Rus asker ve polisleri Afrika kıtasındaki barış operasyonlarına da katılmaktadır. Bunlar içinde en önemli barış misyonlarından biri Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki operasyonlarıdır. Operasyondaki uluslararası karargâh personeline 26 Rus askerî uzman dâhil edilmiştir. Hatta BM'nin askerî gözlemcileri kategorisinde Rus askerlerinin ikinci rütbeli kaptanı Romanov'a, 2009 yılında çok sayıda insanın hayatını kurtardığı için "Yılın Barış Adamı" ödülü verilmiştir.¹⁵

Rusya ve Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerde parlamentolar arası iş birliği de oldukça önemlidir. İkili parlamento ziyaretlerinin yanı sıra Rusya, Afrika Birliği zirvelerine gözlemci statüsünde katılarak kıtadaki siyasi süreçleri de yakından takip etmeyi sürdürmektedir.¹⁶

İlk kıvılcımları Kuzey Afrika'da ortaya çıkan "Arap Baharı"nın daha başında, Moskova, ta-

rafsız bir politika izlemeye çalışsa da bilhassa Kaddafi karşıtı oluşan muhalefeti ve özellikle de ABD ile Batı ülkelerinin çatışmalara karışmasını kınamıştır. Libya'da başlayan iç savaş ve Muammer Kaddafi'nin ölümünden sonra Rusya ve Libya arasındaki ilişkiler bitme noktasına gelmiştir. Kaddafi'den sonra gelen istikrarsız hükümetler de Rusya ile iş birliği kurulması konusunda isteksiz politikalar izlemiştir. Batı etkisine daha açık ve hatta kimi dönem Batı yanlısı bir tutum sergilemeleri de bu ülkedeki Rus etkisini bitme noktasına getirmiştir. 2015 yılında durum yeniden değişmeye başlamış; Rusya, Libya ile ekonomik ilişkiler kurmaya karar vererek burada aktif bir politika izlemeye çalışmıştır. Aynı yıl içerisinde Libya Başbakanı Abdulla Abdurrahman da Rusya'ya iki ziyaret gerçekleştirmiş ve taraflar arasında Rusya'dan silah ihracatı, Libyalı askerlerin Rusya'da askerî eğitim alması ve siyasi-ekonomik iş birliğine dair meseleler müzakere edilmiştir.

Rusya'nın Kuzey Afrika'daki en önemli siyasi partnerlerinden bir diğeri de Mısır'dır. 2015 yılında Vladimir Putin Mısır'a resmî bir ziyarette bulunmuş ve aynı yıl içerisinde Abdülfettah es-Sisi Rusya'daki zafer kutlamalarına katılmak üzere Moskova'ya davet edilmiştir. 25 Mayıs 2015 tarihinde Kahire'de Rusya-Mısır iş forumu toplantısı gerçekleştirilmiştir. Rusya Sanayi ve Ticaret Bakanı Denis Mamturov'un da katıldığı toplantıda, Rusya ve Mısır arasında siyasi ve ekonomik iş birliğinin geliştirilmesine dair karar alınmıştır.¹⁷

Rusya-Afrika Askerî İlişkileri

Soğuk Savaş döneminde Rusya ve Afrika ülkeleri arasında askerî-teknik ilişkilerde oldukça önemli bir yol kat edilmiştir. Ancak SSCB'nin çökmesinden itibaren bölge ile ilişkileri zayıflayan Rusya'nın etkisi de azalmaya başlamıştır. 1991 sonrasında Rusya, silah ticaretini daha sıkı denetim altına alma ihtiyacı duyduğundan bu dönemde Rus askerî ürünlerinin ihracatı ile birlikte, bu sektördeki yabancı ortakların sayısı da azalmıştır. 1990'lı yılların düşüş trendi, 2000'li yıllarda Putin'in iktidarı ile değişmeye başlamış ve Rusya'dan Afrika'ya yapılan silah ihracatı 2000 yılında 3,7 milyar dolar iken 2005 yılında 6,1 milyar dolara kadar artmıştır. O tarihten bu yana silah ihracatındaki artış istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. 2006'dan 2013'e kadar bu rakam 13 kat artarak 81 milyar dolara ulaşmıştır. Rusya devlet şirketi, yaptığı silah ihracatının hacmine göre, 2013 yılında silah satışında ilk 10'a girmiştir. 2006-2010 arasında silah ihracatı Rusya ekonomisine 35,6 milyar dolar kazandırmıştır. Afrika'nın askerî harcamaları da 1996 yılından 2014'e kadar beş kat artarak 8,6 milyardan 50,2 milyar dolara ulaşmıştır. Bu pazarda Rusya'nın payı da her geçen gün artmıştır. Örneğin; 2007-2013 yılları arasında Afrika'ya yapılan silah ihracatının toplam hacmi 21,8 milyar dolarken, Afrika ülkelerinin 2000-2013 yılları arasında ithal ettiği silah hacmi 34 milyar doları bulmuştur.

2000-2013 yılları arasında silah ihraç eden ülkeler sıralaması şöyle olmuştur:¹⁸ Mısır 8,4 milyar dolar, Cezayir 8,356 milyar dolar, Güney Afrika 3,04 milyar dolar, Sudan 1,8 milyar dolar, Etiyopya: 1,01 milyar dolar, Nijerya: 0,55 milyar dolar, Kongo Cumhuriyeti: 0,4 milyar dolar.

2000-2013 arasında Rusya'dan Kuzey Afrika ülkelerine (Cezayir, Mısır, Libya, Fas) yapılan ihracatın %80'ini silah ve askerî teçhizat teşkil etmiştir. Bu yıllar içerisinde Rus silahlarının en büyük ithalatçısı şu beş ülke olmuştur: Cezayir 7,2 milyar dolar, Mısır 1,3 milyar dolar, Sudan 1,065 milyar dolar, Etiyopya 0,546 milyar dolar, Uganda 0,648 milyar dolar.

SSCB döneminde 10.000'den fazla Sovyet askerî uzmanın faaliyet gösterdiği Cezayir, her ne kadar Rusya'nın Afrika kıtasında askerî-teknik ilişkilere sahip olduğu en önemli partnerlerinden biri olsa da Mısır'ın stratejik konumu kıta ile ilişkilerde Moskova yönetimini bu ülkeye özel önem vermeye itmiştir. Daha 1955 yılından başlayan yoğun ilişkiler Cemal Abdünnasır dönemi boyunca 1970 yılına kadar geliştirilerek sürmüştür. Ancak Abdünnasır'ın ölümünden sonra iktidara gelen Enver Sedat döneminde Mısır'ın SSCB yerine daha çok ABD yanlısı bir politika izlemeye başlamasıyla Moskova, Kuzey Afrika'daki önemli bir müttefikini kaybetmiştir. 2000'den 2013 yılına kadarki dönemde Rusya'dan Mısır'a yapılan silah ihracatı 1,31 milyar dolar olmuştur.

2014 yılından itibaren Sisi yönetimi, Rusya ve Mısır arasında askerî-teknik ilişkileri ilerletmiş, hatta Sisi, 2014'ün Şubat ayında, cumhurbaşkanlığı seçimleri arifesinde, Moskova'ya resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir.¹⁹

Rus eğitim kurumlarında Afrika'daki barış güçlerinde görev almak üzere uzman yetiştirmek için özel programlar uygulanmaktadır. 2009 yılında Rus İçişleri Bakanlığı'na bağlı Petersburg, Volgograd ve Moskova'daki polis aka-

demilerinde farklı alanlarda eğitim alan kişiler, 15 Afrika ülkesine gönderilerek 159 uzman yetiştirilmiştir. Rusya'nın Afrika'da barış güçleri için yetiştirdiği askerî gözlemciler, polisler ve göç idaresi memurları, ülkeleri için faydalı çalışmalar yapmıştır. Aden Körfezi'ndeki korsan tehlikesi sebebiyle bölgedeki Rus askerî güçleri de faaliyetlerini arttırmıştır. Rus Deniz Kuvvetleri AB ile iş birliği halinde, Somali'de korsan

Ticari-Ekonomik İlişkiler

Rusya, Afrika ülkeleri ile ekonomik iş birliği çerçevesinde oldukça köklü ilişkilere sahiptir. Sadece siyasi ve güvenlik yönünden değil, aynı zamanda zengin doğal kaynakları sebebiyle de Afrika kıtası Rusya'nın ekonomik anlamda göz ardı edemeyeceği bir coğrafyadır. Dünya Bankası verilerine göre, Afrika kıta nüfusunun neredeyse yarısı, yani yaklaşık 415,8 milyonu fakirlik sınırı altında yaşamaktadır. Soğuk Savaş döneminde SSCB ve Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkiler karşılıklı ticaret yerine genellikle tek yanlı bir seyir izlemiştir. Yani kıta genelinde sosyalist ekonomiyi yaymaya çalışan SSCB, kalkınma yardımları çerçevesinde bölgeye oldukça önemli ekonomik yatırımlar yapılmasını teşvik etmiştir. 1991'den itibaren ortaya çıkan boşluk sonrası gerileyen ekonomik ilişkiler, Putin'in iktidara gelmesiyle yeniden ivme kazanmıştır. Bununla birlikte Rusya, Afrika'da ekonomik açıdan varlığını güçlendirmeye çalışsa da bölgede Çin ve ABD gibi güçlü rakipleri olduğu için kıta genelinde büyük bir ekonomik nüfuz elde etmesi zor görünmektedir. Nitekim son dönemlerde Rusya ile Çin'in ekonomik çıkarları Sahra altı Afrika ülkelerinde, özellikle de Zimbabve, Tanzanya ve Uganda'da çakışmaktadır.²²

tehlikesine karşı mücadele etmiştir. Bundan başka 17 Afrika ülkesinden gelen güvenlik güçleri, Rus İçişleri Bakanlığı'nda barış operasyonları adı altına eğitim almıştır.²⁰ Rusya, 2013-2014 yıllarında Afrika ülkeleri ile 1,7 milyar dolar değerinde 20 sözleşme imzalamıştır. Bundan başka, Nijerya'ya altı adet Mİ-35 ve 6 adet Mİ-17 helikopterin tedarik edilmesi hakkında da anlaşma imzalanmıştır.²¹

Rusya'nın Afrika'ya yaptığı yatırımların değeri 1,5 milyar dolardır. Afrika ülkeleri ile ticaret hacmi de %20 artarak 4,45 milyar doları bulmuştur. Rusya, bazı Afrika ülkeleri ile nükleer enerji anlaşmaları da imzalamıştır, hatta uranyum ihracatı için Güney Afrika'da nükleer enerji santrali inşa etmeyi dahi teklif etmiştir. Yine benzer şekilde 2007 yılında Rus Devlet Nükleer Enerji Santrali'nin başkanı Sergey Krienko, Techsnabeksport, Renova ve Vneshtogbank isimli üç Rus şirketinin Namibya ile uranyum ihracatı konusunda ortak bir firma kurmaya karar verdiklerini ilan etmiştir.²³

Afrika Atlantik Merkezi'nin verilerine göre, 2000-2012 yılları arasında Rusya ve Afrika arasındaki ticaret hacmi 10 kat artmıştır. Rusya kıta genelinde özellikle hammadde çıkarılması için çok önemli projelere yatırım yapmayı tercih etmiştir. Rusya ile Uganda arasında ham petrolün işlenmesi için 4 milyar dolar tutarında bir yatırım anlaşması imzalanmıştır. Zimbabve ile de yerel madenlerde platin üretmeye yönelik 3 milyar dolar değerinde bir anlaşma imzalanmıştır.²⁴

Ekonomik ilişkilerde hammadde ticareti ve yatırımları dikkat çekerken ilk sırada krom, altın, platin grubu metallerle elmas ve fosfat yer al-

maktadır. Bakır cevherleri, uranyum ve petrol gibi hammadde kaynakları da ikili ilişkilerde öne çıkan diğer konuları oluşturmaktadır.

Rusya'daki Afrika Araştırmaları Merkezî Ekonomi Bölümü uzmanı Andrey Maslov'a göre, Rusya'nın Afrika'daki temel ekonomik çıkarları şöyledir:

- 1) Sınırlı oranda bulunan stratejik madenlerin işletilmesi
- 2) Dünya ekonomik sisteminde güçlü bir aktör olmak için doğal kaynak kullanımı
- 3) Sanayi ürünlerinin satışı
- 4) Hizmet ve sermayenin ihracatı

Rusya ekonomisinin manganez, boksit, krom gibi bazı minerallerin eksikliğinden kaynaklanan ihtiyacını karşılamada Afrika önemli tedarikçilerden biri olarak görülmektedir. Bu türden kaynaklar dışında Rus sanayisi tropik tarım ürünlerine de ihtiyaç duymaktadır. 2008 yılında Rusya ve Afrika ülkeleri arasındaki ticaret hacmi 8,2 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu rakam Fransa ile Afrika kıtası arasındaki mevcut ticaret hacminden 10 kat, Çin ile olan ticaret hacminden ise 13 kat daha düşüktür. Öte yandan rakamsal verilerde yaşanan bu görece düşüklüğe rağmen Afrika'daki eğitim, sağlık ve güvenlik alanlarında ciddi sayıda Rus uzmanın faaliyet göstermesi, Moskova yönetiminin kıta genelinde nüfuzunu artıran önemli bir unsurdur.²⁵

Bugün Afrika'da Rusya'ya ait Lukoil, Rusal, Gazprom, Nornikel, Renova, Alrosa, Rosatom gibi büyük uluslararası finans ve telekomünikasyon şirketleri bulunmaktadır. Rus şirketleri önceleri madencilik sektöründe yatırım yapmış olsalar da sonraki yıllarda ekonomik iş birliği

alanlarını bir hayli genişletmişlerdir. Örneğin, Rusya'nın en önemli bankalarından biri olan VTB'nin Namibya ve Angola'da şubeleri, Renesans Kapital'in ise Nijerya'da ciddi ticari faaliyetleri bulunmaktadır.

Rusya'nın yabancı ülkelere yaptığı yatırımın %1,5 gibi aslında çok küçük bir kısmı Afrika'nın payına düşmektedir. Bu da ekonomik anlamda kat edilecek halen büyük bir yol olduğunu göstermektedir. Birçok Rus uzmana göre, şu an Rusya Afrika ile iş birliğini SSCB döneminde sahip olduğu ilişki şeklinde kurmak ve özellikle kıta genelinde müttefikleri aracılığı ile stratejik varlığını güçlendirmek istemektedir. Günlük siyasette fazla hissedilmese bile Afrika kıtası, Rusya'nın ekonomik çıkarları için oldukça önemli bir bölgedir. Bunun göstergelerinden biri, Moskova'nın kıta genelinde birçok ülkeye kredi ve hibe vermeyi sürdürmesidir. Bu ülkeler arasında Etiyopya 4,8 milyar dolar, Libya 4,5 milyar dolar, Cezayir 4,3 milyar dolar, Angola 3,5 milyar dolar ile başı çekmektedir.²⁶

Rusya, Kuzey Afrika ülkelerinden Cezayir'le petrol, doğal gaz ve askerî-teknik alanlarda; Fas'la turizm ve denizcilik-balıkçılık alanlarında ekonomik ilişkilere sahiptir. Rusya'nın Afrika kıtasında SSCB döneminden itibaren hem politik hem de ekonomik ilişkilere sahip olduğu Mısır'la da çok güçlü ekonomik bağları vardır. 2008 yılında İskenderiye kentine bağlı Bur el-Arab bölgesinde Rus şirketlerine sanayi ve ticaret merkezleri kurma konusunda imkân sağlanmıştır. Mısır, Afrika'nın Cezayir ve Nijerya'dan sonra üçüncü büyük petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip ülkesi olduğundan 2008'den itibaren Rusya'nın Novatek şirketinin buraya ilgisi vardır. Şirket, Sina Yarımadası el-Ariş

bölgesindeki petrol alanlarında araştırma yapmak için ve Serva-Petrol şirketinden %50 pay elde etmek için imtiyaz sözleşmesi imzalamıştır. Ayrıca Mısır'da nükleer santral yapımı için 2007'de bir program kabul edilmiştir. Cezayir ile ekonomik ilişkileri güçlendirmek adına da 2008 yılında Rus petrol şirketi Gazprom, başkent Cezayir'de resmî temsilcilik açmıştır. İç savaş öncesinde Rusya ve Libya arasında 2 milyar dolarlık anlaşma imzalanmış ancak savaş sebebiyle yatırımlar askıya alınmıştır.²⁷

Rusya'nın özellikle Sahra altı Afrika ülkeleri ile arasındaki ticaret hacminde 2002-2013 yıllarında %16 oranında bir artış yaşanmıştır. Rusya bu ülkelerden esas olarak gıda ürünleri, mineraller ve enerji ithal etmektedir. Rusya'nın bölgedeki en önemli ticari partnerleri ise Güney Afrika, Nijerya, Angola ve Namibya'dır. Bu bölgede Güney Afrika Rusya'nın en büyük ticari partneridir. Taraflar arasındaki ticaret hacmi 2012'de %66,4 artarak 956 milyon dolar olurken, 2013

yılından itibaren yıllık ticaret hacmi hep 1 milyar doların üzerinde seyretmiştir.²⁸

Kısaca özetlemek gerekirse Rusya Afrika'da da Sovyet dönemi politikalarına benzer bir politika izlemiştir. Soğuk Savaş sırasında hem eğitim ve kültürel hem de ekonomik ve askerî ilişkilerini güçlendiren SSCB, bu sayede bölgedeki etkisini arttırmıştır. Rusya 1991'den sonra Afrika'daki gücünü kaybetse de Putin'in iktidara gelmesiyle Rusya'nın Afrika vizyonu yeniden gelişmiştir.

Afrika Rusya için jeostratejik konumu ve doğal servetleri olması sebebiyle önemli bir bölgedir. Bundan dolayı da özellikle 2013'ten bu yana Afrika'da güçlü bir aktör olmaya çalışmaktadır. Afrika'yı daha iyi tanımak için Rusya'nın devlet üniversitelerinde ve araştırma merkezlerinde Afrika ile ilgili çalışmalar giderek artmaktadır. Bugün Rusya'nın Afrika'da henüz çok güçlü bir etkisi olmasa da gelecekteki planlarından en önemlisi bütün kıtada söz sahibi bir güç olmaktır.

Sonnotlar

- ¹ “Rossiya i Afrika Razvivayut Sotrudniçestvo”, International Center for Trade and Sustainable Development, 29.04.2010.
- ² “Rossisko-Afrikanskiye Otnosheniya”, Biblioteka “İstoçnik Znaniy”, info@freebooks.site, 2014.
- ³ “Rossiysko-Afrikanskiye Otnosheniya Çerez Desyat Let”, RussianCouncil.ru, 22.05.2013.
- ⁴ A. B. Davidson, “Tropiçeskayai Yujnaya Afrika v 20 Veke”, Novaya I Noveyşaya İstoriya, No. 5, 2000.
- ⁵ Alexandra Arkhangelskaya and Vladimir Shubin, “Is Russia Back? Realities of Russian Engagement in Africa”, s. 20.
- ⁶ “Zaçem Sovetskiye Voenniye Srajalıs v Afrike”, Russian7.ru
- ⁷ Onur Öztürk, “Rusya-Afrika İlişkileri”, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Ankara.
- ⁸ Andrey Maslov, “Çto Nujno Rossii V Afrike”, Strategiya Rossii, Mart 2007.
- ⁹ Oleg Kazakov, “Rossiya i YUAR: Kaçestvenno Noviy Uroven”, İnstitut Razvitiya Pressı, 2006.
- ¹⁰ “Rossiya-Afrika”, Setevoye İzdaniye Çentra İssledovaniy i Analitiki Fonda İstoriçeskoy Perspektivi, 14.05.2009.
- ¹¹ “Otnosheniya Rossii So Stranami Afriki K Yugu Ot Saxarı”, Ministerstvo İnostrannıx Del Rossiiskoy Federacijı, 20.12.2006.
- ¹² Hakan Fidan, Bülent Aras, “The return of Africa-Russia relations”, Winter 2010, No. 52, s. 52.
- ¹³ “Rossisko-Afrikanskiye Otnosheniya: Dostijeniya, Problemi, Perspektivi”, www.scienceforum.ru, 2015.
- ¹⁴ Aleksandr Mezyayev, “Rossiya-Yujnaya Afrika K Strategiçeskomu Soyuzu, Putin Segodnya”, 01.09.2015.
- ¹⁵ Galina Sidorova, Vladimir Fedotov, “Afrika i Rossiya: Sotrudniçestvo s Perspektivoy”, interaffairs.ru
- ¹⁶ “Rossiysko-Afrikanskiye Otnosheniya Çerez Desyat Let”, RussianCouncil.ru, 22.05.2013.
- ¹⁷ “Rossiya i Afrika: Vosstanovleniye Staroy Drujbi”, geo-politica.info, 26.05.2015.
- ¹⁸ E. N. Korendyasov, “Voenno-Texniçeskoye Sotrudniçestvo Rossii S Afrikoy”, Aziya i Afrika, No. 9, 2015, s.11.
- ¹⁹ Korendyasov, “Voenno-Texniçeskoye Sotrudniçestvo Rossii S Afrikoy”, ss. 16-18.
- ²⁰ “Rossisko-Afrikanskiye Otnosheniya v Usloviyax Globalizacijı”, İnstitut Afriki Ran, Moskva, 2009, s. 64.
- ²¹ Olga Trofimova, Aleksandr Şedrin, “Ekonomiçeskiye Prioriteti Otnosheniy Rossii i Afriki Yujneye Saxarı”, İnstitut Mirovoy Ekonomiki i Mejdunarodnix Otnosheniy Ran, Moskva, Rossiya, s. 132.
- ²² Yelena Xanenkova, “Afrika: ‘Novaya Rossiya I Afrikanskiye Lvı’”, Regnum İnformaçionnoe Agentstvo, 22.05.2013.
- ²³ Fidan, Aras, “The Return of Russia-Africa relations”, s. 60.
- ²⁴ Xanenkova, “Afrika: ‘Novaya Rossiya I Afrikanskiye Lvı’”.
- ²⁵ Vadim Zayçev, “Ekonomiçeskiye İnteresı Rossii v Afrike”, Naçionalniy İssledovatel’skiy Universitet, 01.10.2009.
- ²⁶ Sergey Vasillenkov, “Rossiya Prostila Afrike 20 milliardov dollarov”, Pravda.ru, 18.10.2012.
- ²⁷ Natalya Vısoçkaya, “Setevoye İzdaniye Çentra İssledovaniy i Analitiki Fonda İstoriçeskoy Perspektivi”, 14.05.2009.
- ²⁸ Trafimova, Şedrin, “Ekonomiçeskiye Prioriteti Otnosheniy Rossii i Afriki Yujneye Saxarı”.

Vladimir Putin Dönemi Rusya-AB İlişkileri

AB, Rusya'nın hem en önemli ekonomik partnerlerinden biri hem de coğrafi yakınlık ve tarihsel bağlar sebebiyle önemli bir komşusudur. Soğuk Savaş döneminde farklı bloklarda yer alan kıta Avrupa'sının büyük güçleri ile zaman zaman yaşanan gerginliklere rağmen, AB ülkeleri ve Rusya karşılıklı şekilde birbirine bağımlıdır. Rusya ile kıta Avrupası arasındaki ilişkiler son 30 yıldır tekil devletler olarak değil, AB ile kurumsal ilişkiler üzerinden yürüdüğü için, ilişkileri bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Bu yönüyle AB ile Rusya arasındaki resmî ilişkiler daha SSCB dağılmadan önce, 2 Mart 1989'da kurulmuştur. Kaos sürecinin hemen ardından, 23 Aralık 1991'de AB, Rusya'yı SSCB'nin varisi gibi tanımıştır. 11 Kasım 1993 tarihinde Moskova'da AB ve Rusya arasında yapılan toplantı ile iki taraf ilişkilerinin kilit noktaları, güvenlik, ekonomi ve kültürel iş birliği olarak belirlenmiş, akabinde, Haziran 1994'te imzalanan ortaklık ve iş birliği anlaşması ile temel ilkeler ortaya konmuştur. Aynı zamanda anlaşmaya ekonominin bütün alanlarını kapsayan ticari ilişkiler de dâhil edilmiştir.

Soğuk Savaş'tan sonra Rusya'da siyasi ve ekonomik hayatın daha liberal düzenlemelere göre şekillenmeye başlaması, Moskova ile AB arasındaki iş birliğini teşvik eden önemli bir faktör olmuştur. Rusya'nın içinden geçtiği kaotik dönüşüm süreci boyunca Avrupa'nın da kendi iç dönüşümünü gerçekleştirmesi, birçok belirsizlikler olsa da iki tarafı birbirine yakınlaştırmıştır. Özellikle NATO çerçevesinde gelişen Doğu-Batı diyalogu, Avrupa ile Rusya

arasında en azından güven bunalımının aşılmasında yardımcı olmuştur.

Siyaset ve güvenlik alanlarında yaşanan tüm iyileşmelerle beraber, AB-Rusya ilişkilerinde ticari iş birliği hep ön planda olmuştur. Bu da şaşırtıcı değildir; zira Rusya Avrupa'nın en önemli enerji tedarikçilerinden biridir. AB'nin doğal gaz ihtiyacının %30'u, petrol ihtiyacının ise %34'ü Rusya tarafından karşılanmaktadır.¹ Böyle olunca ikili ilişkilerde enerji konusu hep ön planda olmayı sürdürmüştür. 11 Şubat 1999'da Rusya-AB arasında sanayi alanında iş birliğine yönelik enerji anlaşması imzalanması, önemli bir dönüm noktası niteliindedir. Ardından 2000 yılında AB ve Rusya arasında enerji nakli ve taşınmasıyla ilgili düzenli diyalog kurulması hakkında bir anlaşma imzalanmıştır.² Çok geçmeden 2001 yılında Rusya-AB arasında nükleer teknoloji ve güvenlik konusunda bir anlaşma imzalanmıştır. Özellikle küresel çapta güvenlik sorunlarının başladığı aynı yıl içerisinde AB ve Rusya arasında düzenlenen zirvede "uluslararası terörizme karşı mücadele ve bilgi paylaşımı" konusunda anlaşmaya varılmıştır.³

2003 yılında taraflar arasında ilişkileri güçlendirmek adına ekonomi, güvenlik, kültürel ve bilimsel olmak üzere dört alanda iş birliği geliştirilmiştir. Her ne kadar Rusya ile iş birliği konusunda AB'nin blok olarak davranması önemli bir faktör olsa da AB içindeki ülkelerin gruplaşması ikili ilişkileri etkileyen meselelerden biri olarak her dönem varlığını hissettirmiştir. Örneğin tarihî, ekonomik ve diğer birtakım siyasi sebeplerden dolayı Rusya

ile Fransa, İtalya ve Yunanistan gibi Avrupa'nın güneyindeki ülkelerle ilişkiler çoğunlukla olumlu bir seyir izlemiştir. Buna karşın, Rusya sınırına yaklaştıkça Avrupa ülkeleri ile Moskova yönetimi arasındaki ilişkiler hep sorunlu olagelmıştır.

Bu genel tespit bir yana, özellikle 2000'li yılların ilk yarısında taraflar arasında ortaya çıkan en büyük sorun, AB'nin doğuya yani Rusya'ya doğru genişlemesi olmuştur. AB'nin izlediği politika Rusya'nın çıkarlarına ters düştüğü için ikili ilişkilerde tansiyon birden bire artmıştır.⁴ Bunun en önemli ayağını 2004 yılında AB tarafından kabul edilen "Yeni Komşuluk" siyaseti oluşturmaktadır. Aslında AB'nin yeni komşuluk siyasetinin esasları 1992'de imzalanan Maastrich Anlaşması'nın 49. Maddesi'ne dayanmaktadır. Anlaşma birçok ülkenin, özellikle de eski Sovyet ülkelerinin AB'ye entegrasyon sürecinin hızlandırılmasını öngörmektedir. 70 yıl Sovyet emperyalizmi altında yaşamış ülkelerin birden bire AB ile ilişkilerini geliştirmesi, Rusya'yı rahatsız eden en önemli meselelerden biri olmuştur. "Yeni Komşuluk" siyasetinin amacı, Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin AB'ye üye olmalarını hızlandırmaktır. Daha 2001 yılında Polonya'nın inisiyatifiyle Merkezî ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan "AB'nin Doğu Politikası" programı adı altında müzakereler başlatılmıştır.⁵ 2004'te

Rusya-AB İlişkilerinde Enerji Faktörü

Rusya ve AB ilişkilerini etkileyen en önemli faktör hiç şüphesiz enerji meselesidir. Taraflar arasında ilk defa 1991 yılında Avrupa Enerji Şartı Anlaşması imzalanmış ve anlaşma 1998'de yürürlüğe girmiştir. 2000 yılında Rusya ve AB arasında Paris'teki zirve toplantısında enerji

Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Çek Cumhuriyeti'nin dâhil olduğu 10 ülke, AB'ye üyelik hakkı kazanmıştır. Akabinde 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan AB'ye üye olmuştur.⁶ Bundan başka, 2008 yılında Polonya ve İsveç'in teşebbüsüyle Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Ukrayna, Moldova ve Belarus Cumhuriyeti'ni kapsayan AB'nin "Doğu Ortaklığı" projesi gündeme gelmiştir. Bu projenin amacı Rusya'nın esas ilgi merkezi olan üç Kafkas ülkesi yanı sıra Ukrayna, Moldova ve Belarus Cumhuriyeti ile AB arasındaki ilişkilerin seviyesini yükseltmek, eski Sovyet ülkelerinde Rusya'nın etkisini azaltarak AB'nin varlığını güçlendirmektir. 2008'de Doğu Ortaklığı projesinin hızlandırılması, Rusya ve Gürcistan arasındaki savaşın ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Rusya'nın Gürcistan'a girmesi hem AB ile ciddi gerilim yaşanmasına hem de Avrupa'da anti-Rus propagandasının güçlenmesine sebep olmuştur. Enerji konusunda Rusya'ya bağımlı olması sebebiyle AB'nin enerji güvenliği politikası için Doğu Ortaklığı projesi oldukça önemlidir. Yukarıda adı geçen ülkelerle AB'nin geliştirdiği yeni ilişki biçimi, orta ve uzun vadede Rusya'nın enerji konusundaki hegemonyasına darbe vuracağı için gerilimi tırmandıran bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.⁷

alanında iş birliğini genişletmek için müzakereler başlatılmıştır.⁸ AB-Rusya enerji iş birliğinde en önemli projelerden biri, 2050 yılına kadar karşılıklı enerji ilişkilerinin planlandığı yol haritasıdır. Bu çerçevede 2001 yılında kurulan AB-Rusya Enerji Merkezi, taraflar arasında

enerji iş birliğini geliştirmek adına atılmış bu yöndeki en ciddi adım sayılabilir.

Avrupa'nın artan enerji ihtiyacı ve Rusya'nın da sahip olduğu enerji kaynakları sebebiyle iki taraf arasındaki ticaret hacminin büyük bölümünü bu alan oluşturmaktadır. Geçmiş yıllardan itibaren AB'nin Rusya'dan yaptığı ithalatın %65,4'ünü enerji kaynakları teşkil etmektedir. Örneğin, 2006 yılında AB'den Rusya'ya yapılan ihracat hacmi 72 milyar dolar iken, Rusya'dan yapılan ithalat 140 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. AB'nin doğal gaz alanında Rusya'ya bağlı olması, Rusya için oldukça büyük bir avantaj sayılabilir. Örneğin, kriz döneminde Rusya tarafından Ukrayna'ya satılan doğal gazın fiyatının 50 dolardan 230 dolara yükseltilmesi, Rusya ile AB arasındaki ilişkilerde büyük bir gerilim yaşanmasına sebep olmuştur. Avrupa'ya ihraç edilen gazın %80'i Ukrayna üzerinden geçtiği için, Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan her kriz doğrudan Avrupa'yı etkilemektedir.

Bu tür krizler nedeniyle Avrupalı liderler tarafından gerçekleştirilen zirve toplantılarında AB'nin bir an önce yeni enerji ortakları bulması ve bu yolla Rusya'ya olan bağımlılığını azaltması konusu görüşülmektedir.⁹

Baltık Ülkeleri

2004 yılında Baltık ülkelerinin AB'ye üye olması, Rusya'nın SSCB döneminden itibaren bölgeye dair siyasi planlarının ciddi bir darbe almasına sebep olmuştur. 2005 yılında Estonya ve Litvanya cumhurbaşkanları Rusya'daki 9 Mayıs Zafer Bayramı kutlamalarına davet edilmiş ancak bu davetin geri çevrilmesi Moskova yönetimine karşı yükselen gerilimin

Rusya'nın enerji politikasının temel araçlarından biri Gazprom vasıtasıyla AB ve Bağımsız Devletler Topluluğu'na gaz ihraç etmektir. Gazprom Avrupa pazarlarına yaptığı satıştan %60 gelir elde ederken, bu gelirin Rusya'nın devlet bütçesine katkısı %20'dir. Aynı zamanda Avrupa pazarlarında güçlenmek amacıyla Gazprom tarafından ortak projeler geliştirilmektedir. 2011 yılında Rus gazını Almanya'ya taşıyan Nord Stream projesi bunun en bariz örneklerinden biridir. Bu proje Rus gazını Sibirya'dan Baltık Denizi altından Almanya'ya taşımaktadır.¹⁰ Akabinde ortak proje olarak Güney Akım projesi ileri sürülse de Avrupa'nın gaz talebinin düşüklüğü ve AB tarafından Rusya'ya uygulanan ambargoların Rus ekonomisini kötü etkilemesi sebebiyle Rusya Güney Akım projesinden vazgeçmiştir. Güney Akım projesine alternatif olarak Rusya tarafından Mavi Akım 2 projesi gündeme getirilmiş ve Türkiye ile enerji konusundaki yakınlaşma ivme kazanmaya başlamıştır.¹¹

Son 10 yılda Rusya ve AB arasında ticaret hacmi üç kat artarak yılda 400 milyar dolar düzeyine yükselmiştir. Ancak 2014 yılında yaşanan Ukrayna krizinden sonra Rusya ve AB arasındaki ticaret hacmi bir miktar gerileyerek yaklaşık 285,5 milyar avro düzeyine inmiştir.¹²

somut bir delili olarak yorumlanmıştır. Ukrayna ve Gürcistan'da Rusya'ya rağmen gerçekleşen Renkli Devrimler sonrasında Baltık ülkeleri tarafından devrim yaşanan ülkelerin AB'ye üyelik süreçlerinin hızlandırılması yönünde çaba gösterilmesi, ilişkilerde bir diğer darbe olarak görülmüştür. Bu anlaşmazlık bir süre sonra diğer alanlara da sıçramış ve Baltık ülkeleri ile Rusya

arasında enerji konusunda bir dizi soruna sebep olmuştur. 2006'da Rusya'nın Litvanya'nın en büyük petrol şirketi olan Mazeikiu Nafta'ya petrol ihracatını durdurması, taraflar arasındaki anlaşmazlığı tırmandırmıştır.¹³

AB ile Rusya arasındaki ilişkilerde Baltık ülkeleri özellikle enerji politikalarında, Polonya ise Avrupa'ya entegrasyon konusunda özel roller oynamaktadır. Bilhassa AB'ye üye olduktan sonra AB'nin desteğiyle kapsamlı projeler gerçekleştirmeye çalışan Polonya ve Baltık ülkelerini bırakmak istemeyen bir görüntü sergileyen Rusya, söz konusu ülkeler siyasi iş birliği konusunda daha çok AB yanlısı olmalarına

Gürcistan Krizi

Vladimir Putin'in Rusya Devlet Başkanı seçilmesiyle 2000'li yılların başından itibaren Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üzerinde eski gücünü ve etkisini artırmaya yönelik politikalar izlemeye başlamıştır. Özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra AB ve BDT arasında karşılıklı iş birliğinin güçlendirilmesi, Rusya-AB arasında çıkar noktalarının kesiştiği en önemli mesele olmuştur. Güney Kafkasya, Rus Çarı Petro zamanından itibaren Rusya için hayati önem taşıyan bir bölge olmuştur. Üstelik Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına dair anlaşma imzalanması da Rusya'yı oldukça rahatsız eden meselelerden biri olmuştur. Azerbaycan ve Gürcistan'ın Batı yönlü politikasından rahatsız olan Rusya, bu ülkelerde her zaman Rus yanlısı hükümetleri desteklemiştir.

Azerbaycan'dan farklı olarak Gürcistan, özellikle ülkedeki Gül Devrimi'nin ardından Batı eğilimli politikalara kaymıştır. Bu sebepten

rağmen, bu ülkelerle ekonomik bağlarını koparmamak için direnç göstermektedir. Rusya'ya göre, Baltık ülkelerinin Rusya'dan uzaklaşması, onları ekonomik olarak olumsuz etkilemiştir. İstatistiklere göre, AB'nin ticaret politikaları nedeniyle Baltık ülkelerinin Rusya ile ticaretten yıllık kaybı yaklaşık %9-10 düzeyindedir. 1993 yılında kabul edilen Rus Dış Politikası bildirgesinde Baltık ülkelere özel yer verilirken 20 yıl sonra kabul edilen bildirmede Baltık ülkelerinden bahsedilmeyip Baltık Denizi'nin öneminin vurgulanmış olması, giderek azalan ilişkilerin göstergesidir.¹⁴ Bu da Rusya'nın bölgeye ilişkin yeni stratejik vizyonu konusunda önemli ipuçları vermektedir.

dolayı Rusya, kendisine yarar getireceğini umarak Gürcistan'daki etnik sorunlarla daha derinden ilgilenmiş, Batı'nın bu bölgede güçlenmesinin karşısına bu tür sorunları kullanarak çıkmaya çalışmıştır.

2008 yılında Gürcistan'ın NATO'ya üyelik talebi Rusya'da olumsuz tepkilere yol açmakla kalmamış, Vladimir Putin'in harekete geçmesine de sebep olmuştur. Bu çerçevede Rusya, Güney Abhazya ve Osetya'daki bölücü güçlere destek vererek Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü zedeleyici bir siyaset izlemiş ve bölgede Rus askerlerinden oluşan "barış güçleri"ni artıracığı açıklamalarında bulunmuştur. 5 Mayıs 2008 tarihinde Rusya'nın Abhazya'da barış gücü adı altında bir askerî üs kurmasından sonra, Gürcistan Başbakan Yardımcısı Giorgi Baramidze, Rusya ve Gürcistan arasında her an savaş çıkabileceği açıklamasında bulunmuştur. 6-8 Ağustos arasında yaşanan üç günlük savaş, yalnız Gürcistan ve Rusya arasında değil,

aynı zamanda Rusya ile Batı ilişkilerinde de gerilimin tırmanmasına sebep olmuştur. 10 Ağustos'ta Rusya artık Şinvali bölgesinde kontrolü tamamen ele geçirmiştir.¹⁵

Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle birlikte Gürcistan'ın NATO'ya üye olmasıyla ilgili gerçekleşen referandumda %73 lehte oy çıkması ve Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili'nin Batı yanlısı politikaları dikkate alındığında, Rusya'nın Gürcistan üzerindeki etkisinin büyük bir kayba uğradığı görülmektedir. Üstelik Gürcistan'ın siyasi ve askerî eliti arasında, ülkenin toprak bütünlüğü ve egemenliğinin korunmasında Batı ile ittifakın kaçınılmaz olduğu yönündeki görüş de ağırlık kazanmıştır. Öte yandan Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ve Abhazya Cumhurbaşkanı S. Bagapşa arasında 2008 Temmuz'unda gerçekleşen

Ukrayna Krizi

Bugün Avrupa ile Rusya arasındaki en önemli kriz alanlarından birini Ukrayna meselesi oluşturmaktadır. SSCB'nin dağılmasından sonra iki bağımsız aktör olarak ilişkilerini geliştirme sürecindeki Rusya ve Ukrayna arasında 1998 yılında Kırım ve Sivastopol dâhil olmak üzere Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini tanıyan "Büyük Anlaşma" imzalanmıştır. İmzalanan bu ikili anlaşmayla Karadeniz Donanması'nın bölünmesi ve Rusya'nın Karadeniz'de, Ukrayna toprakları dışında, bir askerî deniz üssü kurması yönünde adımlar atılmıştır.¹⁸

Ancak Putin dönemi ile birlikte Rus dış politikasında Batı'nın bölgeye ilişkin siyasetiyle ilgili soru işaretleri yükselmeye başlamıştır. Rusya, bir dönem kendi nüfuz alanı içindeki

görüşmede, iki taraf da Gürcistan'ın NATO'ya üye olması halinde Abhazya ve Güney Osetya'yı ebedi olarak kaybedeceğini dile getirmiştir.¹⁶

Gürcistan'a yönelik üç günlük savaşla amacına ulaşan Rusya, hem Batı'ya ve ABD'ye bir zamanlar egemenliği altında olan bölgelerde yeniden süper güç olabileceğini kanıtlarken hem de ayrılıkçı Abhaz güçlerine destek vererek Karadeniz'de gücünü arttırmak için önemli bir fırsat ele geçirmiştir. Tüm Avrupalı liderler Rusya'nın hamlesini kabul edilemez olarak görürken, AB tarafından insani yardım yapmak ve gözlemde bulunmak amacıyla bölgeye heyet gönderilmiştir. Rusya-Gürcistan krizinden sonra AB, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması konusundaki desteklerini de geri çekmiştir.¹⁷

birçok ülkenin AB'ye üyeliği ve daha tehlikelisi NATO'ya üyeliği karşısında frene basma ihtiyacı hissetmiştir. Zira Putin, Ukrayna başta olmak üzere eski SSCB ülkeleri ile ilişkilerinde daha çok ekonomik iş birliğini ön planda tutmaya çalışırken, güvenlik konularını da kendisine risk oluşturmayacak şekilde çözümlenmek istiyordu.

2010 yılında eski SSCB'yi hatırlatan Avrasya Gümrük Birliği'nin kurulması, Rusya'nın bu yönde atmış olduğu adımlardan biridir. Ukrayna bu birliğe üye olmasa da 2013 yılında Avrasya Gümrük Birliği ile iş birliğine dair bir anlaşma imzalamıştır. Aynı yıl Ukrayna Rusya'nın dış ticaretinde beşinci sırada yer almıştır. Rusya'dan Ukrayna'ya yapılan ihracat 23 milyar doları aşarken, Ukrayna'dan Rusya'ya yapılan ihracat 15 milyar dolardan biraz fazla olmuştur.¹⁹

Ancak bu bahar havası uzun sürmemiştir. Rusya Ukrayna içindeki siyasi dengelerin kendi aleyhine döndüğünü hissederek ülkeye müdahalelerde bulunmuştur. Seçimlerde Rus destekli adayların kazanması üzerine başlayan gösterilerden sonra Ukrayna'da iktidar el değiştirmiş, ülkenin doğusundaki Rus nüfusun ağırlıkta olduğu bölgelerde ve Kırım'da karışıklıklar baş göstermiştir. Kırım, sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca Rusya için hayati öneme sahip bir yer olmuştur. 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi ile birlikte Rusya, bölgedeki en büyük hedefine ulaşmıştır.

Kırım'ın ilhak edilmesinin esas sebeplerinden biri Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in AB ile imzaladığı ortaklık anlaşması olmuştur. Rusya, bu anlaşmanın imzalanmaması için Ukrayna'ya engel olmaya çalışsa da bu amacına ulaşamamıştır. Ukrayna ile AB arasında ortaklık ve iş birliğinin kurulması ihtimalinin gerçekleşmesi halinde, Rusya'nın Ukrayna'yı Avrasya Gümrük Birliği'ne entegre etme çabaları boşa çıkacaktır.²⁰ Moskova'nın baskısı altında Viktor Yanukoviç'in anlaşmayı iptal etmesi, halk arasında büyük bir öfkeye sebep olmuştur. Bundan sonra Ukraynalılar kendilerini AB yolunda bulmuş, bu durum Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi için büyük bir fırsat ortaya çıkarmıştır. Kırım'ın ilhakı AB-Rusya ilişkilerinde gerilimin üst düzeye çıkmasına ve Rusya'ya karşı uluslararası yaptırımlar uygulanmasına sebep olmuştur.

18 Mart 2014 tarihinde Rusya ve Kırım Cumhuriyeti arasında Kırım'ın resmî olarak Rusya'ya bağlanması hakkında anlaşma imzalanmıştır.²¹ Akabinde Rusya'ya karşı uluslararası yaptırım ilk defa 17 Mart 2014 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Haziran ayında yapılacak olan Rusya-AB zirvesi de 20 Mart'ta iptal edilmiştir. 17 Nisan 2014 tarihinde AB Güney Akımı projesinin iptal edilmesine karar vermiştir. 14 Mayıs'ta yine AB tarafından gerçekleştirilmesi planlanan enerji diyalogu çerçevesinde yapılacak AB-Rusya toplantısı da iptal edilmiştir. 2014 Temmuz'unda Donetsk eyaletinde Malezya'ya ait Boeing tipi bir yolcu uçağının kazaya uğramasından sonra AB Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımları arttırmaya başlamıştır. Yaptırıma uğrayan şirketler arasında Rus hava yolu şirketleri Dobrolet, Aeroflota, Rus bankaları Sberbank, VTB, Gazprombank, Rosselxozbank gibi büyük firmalar bulunmaktadır. Bu yaptırımlara karşılık olarak Rusya, 7 Ağustos tarihinde süt ve süt mamulleri, et, meyve ve sebze üzerinden yıllık ambargo uygulamaya karar vermiştir. Elindeki bütün kozlara rağmen, uygulanan uluslararası yaptırımlar Rusya'yı ciddi olarak etkilemiştir.²²

Gelinen aşamada kendi iç sorunlarıyla boğuşan Avrupa'nın Rusya ile ilişkilerde ileriye yönelik bir hamle yapması zor görünmektedir. Rusya için de ilişkileri mevcut durumdan daha kötüye götürmenin makul bir hamle olmadığı açıktır. İki taraf arasında yaşanan tüm siyasi gerilime rağmen enerji konusundaki iş birliğinin ise sürmesi beklenmektedir.

Sonnotlar

¹ İbrahim Hasanoğlu, “Rusya-AB İlişkilerinde Enerji Faktörü”, *Akademik Perspektif*, 18.04.2014.

² “Otnosheniya Mejdru Rossiei i Evropeyskim Soyuzom”, *Ria Novosti*, 18.05.2009.

³ M. Baxışov, “Avropa İttifacı ve Rusiya Federasiyası Arasındaki Münasibətlərin İnkişafı”, Bakı Dövlət Universiteti, 2010, s. 81.

⁴ “Rossiya-Evropeyskiy Vozmojnosti Partnerstva”, Rossiyskiy Sovet Po Mejdunarodnim Delam, Moskva, 2013, s. 11.

⁵ Fedorçev Vasiliy Aleksandroviç, “Vostoçnoye Napravleniye Evropeyskoy Politiki Sosledstva: Osobennosti Stanovleniya i Razvitiya”, s. 30.

⁶ “Avrupa Birliği’nin Genişlemesi”, Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığı, 15.12.2015.

⁷ Aleksandroviç, “Vostoçnoye Napravleniye Evropeyskoy Politiki...”, ss. 38-40.

⁸ “Rossiya-Evropeyskiy Vozmojnosti Partnerstva”, Rossiyskiy Sovet Po Mejdunarodnim Delam, Moskva, 2013, s. 70.

⁹ Ömer Akdoğan, “Rusya’nın Enerji Politikasının Avrupa Birliği Enerji Güvenliğine Etkisi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, ss. 81-83.

¹⁰ Lukas Tichy, “Controversial Issues in the EU-Russia Relations”, Centre for European and North Atlantic Affairs, 2012.

¹¹ Melis Kobal, “Rusya Güney Akım’dan Neden Vazgeçti”, *Aljazeera Turk*.

¹² “Otnosheniya Rossiya-ES”, Postayannoe Predstavitelstvo Rossiyskoy Federacii Pri Evropeyskom Soyuze.

¹³ Iris Kempe, “Russia, The EU and the Baltic States”, Moscow/Vilnius, 2007, s. 27.

¹⁴ Nikolay Mejeviç, İrina Novikova, “Gosudarstva Pri-baltiki: Vizovı Na Puti K Effektivnomu İ Ustoyçivomu Razvitiyu”, Rossiyskiy Sovet Po Mejdunarodnim Delam, 10.09.2014.

¹⁵ “Gürcistan Krizi Deđerlendirme Raporu”, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Eylül 2008, s. 6.

¹⁶ A. Suzdalçev, “Rossiysko-Gruzinskiy Krizis”, Rossiyskaya Çivilizaçiya v Prostranstve, Vremeni i Mirovom Kontekste.

¹⁷ “Gruzinskiy Krizis 2008 Goda i Predelı Vozmojnostey Upravleniya Evropeyskoy Bezopasnostyu”, Çentralnaya Aziya i Kavkaz, Tom 14, Vıpusk 2, 2011, s. 51.

¹⁸ N. K. Arbatova, “Otnosheniya Evrosoyuz-Rossiya İ Ukrainskiy Krizis”, İstitut Mirovoy Ekonomiki i Mejdunarodnix Otnosheniy Rossiyskoy Akademiki Nauk, Moskva, 2014, s. 9.

¹⁹ “Obzor Torgovix Otnosheniya s RF”, www.ved.gov.ru/exportcountries/ua/ua...ua.ru.trade/

²⁰ Aleksey Arbatov, “Ukraina i Realnaya Politika”, *Nezavisimaya Gazeta*, 25.06.2014.

²¹ Sergey Guneev, “Kırım Voshel v Sostav Rossiyskoy Federacii”, İnterfax.ru, 18.03.2014.

²² Arbatova, “Otnosheniya Evrosoyuz-Rossiya İ Ukrainskiy Krizis”, ss. 19-20.

Rusya-ABD İlişkileri

Rusya ve ABD ilişkileri, iş birliğinden ziyade son bir asırdır neredeyse tümüyle rekabet içerisinde geçmiş bir tarihi ifade etmektedir. 2. Dünya Savaşı'ndan güçlenerek çıkan ABD, bir süper güç haline gelip küresel politikalara yönelirken, diğer tarafta SSCB de askerî gücünü arttırıp savaş sanayisini güçlendirerek benzer küresel hedeflerle hareket etmiştir. Bu iki gücün küresel rekabetinden Soğuk Savaş kavramı doğmuş ve bu kavram, 1947 yılından 1990 yılına kadar bütün uluslararası ilişkilerin doğasını belirlemiştir.

Aslında Soğuk Savaş, kavram olarak farklı çağrışımları ifade etse de temel olarak bu iki süper gücün siyasi, ideolojik, askerî ve ekonomik tüm alanlarda girişmiş olduğu çekişmeyi anlatmaktadır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, Batı bloğu ve Doğu bloğu olarak nüfuz alanlarına ayrılan rekabette, önce 1949 yılında NATO ardından da 1955'te Doğu bloğu ülkelerinin katıldığı Varşova Paktı kurulmuştur. Bu iki oluşumdan sonra da dünyada iki kutuplu sistem resmen ortaya çıkmıştır.

NATO'nun kurulmasındaki asıl hedefin Batı bloğunu Sovyetlerin yayılmacı politikalarına karşı korumak olduğu ifade edilmiştir. Bu yıllarda 2. Dünya Savaşı'ndan çıkan Avrupa ülkelerinin ekonomilerinin kötü durumda olması sebebiyle ABD bu ülkelere önemli mali yardımlarda bulunmuştur. Avrupa'ya yönelik bu ilgi sürecinde Soğuk Savaş'ı resmî olarak başlatan en sembolik gelişme ise, 1947 yılında yaşanmıştır. O yıl "Truman Doktrini" adı altında Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik destek amacıyla para yardımı sağlanması kararı alınmıştır. Bu bildirgede özet olarak Türkiye ve

Yunanistan'ın ülke bütünlüğü ve güvenliğinin ABD için çok önemli olduğu belirtilerek bu ülkelerin korunacağı ifade edilmiştir.¹ Böylece bu iki ülke özelinde SSCB'ye karşı bir meydan okuma olarak yorumlanacak gerilim süreci de başlamıştır. Akabinde ABD tarafından Batı Avrupa ülkelerine ekonomik yardım sağlamak amacıyla "Marshall Planı" kabul edilmiş ve burada hızlı bir ekonomik kalkınma hedeflenmiştir. Bu planın amacı, Batı ve Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik kalkınmalarına yardımcı olmak şeklinde açıklansa da asıl hedef, ABD'nin bu ülkelerdeki nüfuzunun arttırılmasından başka bir şey değildir. Böylece ABD-SSCB arasında küresel çapta yaşanacak Soğuk Savaş'ın ilk taşları döşenmiştir.²

Soğuk Savaş döneminde SSCB-ABD ilişkilerinde ortaya çıkan dramatik olayların belki de en önemlisi, 1962 yılında yaşanan Küba krizidir. SSCB'nin Küba'ya balistik füze yerleştirip doğrudan Amerikan topraklarını tehdit edebilecek bir konum elde etmesi üzerine, iki ülke nükleer bir savaşın eşiğine gelmiştir. Nükleer kriz dünyayı savaşın eşiğine getirse de bu tehlike Sovyet lideri Kruşev ve ABD lideri Kennedy'nin imzaladığı Hotline Anlaşması ile aşılmıştır. Ancak bu yumuşamanın bedeli Küba'daki Sovyet füzelerine karşılık Türkiye'deki ABD füzelerinin sökülmesi olmuştur. Bu krizden sonra SSCB ve ABD arasındaki gerginlik azalmış ve iki ülke, 1963 yılında nükleer silahların suda, havada ve uzayda test edilmesinin yasaklanması ve 1968'de de nükleer silahların yayılmasını önlemek hakkındaki anlaşmaları imzalamıştır.³ 1970'li yıllardaki Soğuk Savaş çekişmesinde

yaşanan yavaşlamanın ardından 1980'li yıllarla birlikte iki ülke arasındaki gerilim yeniden yükselmiştir. SSCB'nin Afganistan işgali ve ardından gelen İran Devrimi gibi önemli bölgesel olaylar, kutupsal rekabeti yeniden arttırmıştır. Bu rekabet yeni bir silahlanma yarışını beslemiş olsa da Sovyet tarafı bugünlerde içine girdiği ekonomik ve siyasi bunalımı aşamayarak 1991'de tarih sahnesinden çekilmiş ve yerine Rusya Federasyonu adıyla yeni bir devlet kurulmuştur.

Soğuk Savaş sonrasında 1990'lı yıllar boyunca Rusya-ABD ilişkileri istikrarsız ve çelişkili bir şekilde gelişmiştir. İki kutuplu sistem dağılmış ve uluslararası ilişkilerde yeni dünya düzeni kurulmuş olmasına rağmen ABD-Rusya ilişkilerinin esasını yine nükleer silahlar konusundaki diyalog teşkil etmiştir. Bunun yanı sıra, SSCB'nin dağılmasından sonra ekonomik zorluklar yaşayan Rusya, Batılı ülkelere ve kurumlardan önemli oranda borç almak zorunda kalmış ve bir anlamda sosyalist rejimden devlet kapitalizmine doğru yol almıştır.⁴ Dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in 1992 yılında ABD kongresinde komünizmin artık Rusya için geçmişte kaldığına dair yaptığı konuşma, ilişkilerde gelinen noktayı göstermesi açısından oldukça dikkat çekici olmuştur. Ancak kısa süren bu bahar havası ardından 1993 yılının ortalarından itibaren ABD-Rusya ilişkilerinde yeniden gerilim yaşanmaya başlamıştır. Gerilimin ilk sebebi, NATO'nun gittikçe doğuya doğru genişlemesi olmuştur. NATO'nun genişlemesi Rus siyasi ve askerî uzmanları tarafından Moskova'nın çıkarlarına açık tehdit olarak kabul edilmiştir. Rusya ve NATO arasındaki ilişkileri düzenlemek üzere Barış için Ortaklık İnisiyatifi geliştirilmiş olsa

da 1990'ların sonundan itibaren ABD-Rusya ilişkileri kritik bir noktaya ulaşmıştır. Bunun en temel sebebi ise, yeni Baltık ülkelerinin ABD tarafından NATO'ya üye olarak davet edilmesi ve ABD'nin Güney Kafkasya'da güçlü bir aktör olmaya çalışmasıdır.⁵

Yeltsin döneminde Rusya, Batılı ülkelere ve kurumlardan en az 50 milyar dolar borç almıştır. Bu yetmezmiş gibi, 1998 yılında ekonomik kriz içine giren Rusya, Batı'dan yeni krediler almak zorunda kalmıştır. Aynı dönemde, yani 1990'lı yılların sonunda, Rusya ve ABD arasında ekonomik, siyasi, askerî alanlardaki keskin farklar daha da belirginleşmeye başlamıştır. Bunlar arasından; dış borçlar ve krediler, ekonomik yaptırımlar, NATO'nun genişlemesi, Kosova sorunu, İran'a ambargo meselesi, Irak'a yaptırımlar konusu, Bakü-Ceyhan boru hattı gibi önemli sorunlardaki anlaşmazlıklar ön plana çıkmıştır. Üstelik bahsedilen yıllarda her iki ülkede de başkanlık seçimlerinin yapılması, ikili ilişkileri etkileyen en önemli faktörlerden biri olmuştur.⁶

Vladimir Putin döneminden itibaren Rusya-ABD ilişkileri farklı boyutta gelişme göstermiştir. Putin'in iktidara gelmesi ile iki ülke arasındaki ilişkiler daha da gerginleşme eğilimine girmiş ve ABD artık Rusya'yı kendine açık tehdit olarak görmeye başlamıştır. Putin'in iktidarının daha ilk yıllarında iki ülke arasında önemli gerilimler yaşanmıştır.

Taraflar arasında daha Çeçenistan'daki savaşın neden olduğu anlaşmazlık çözümlenmemişken, ABD'nin Irak'a uyguladığı ambargoyu tanımayan Rusya'nın Irak petrolünü nakletmek üzere çalışmalar yürütmesi, ilişkileri iyice germiştir. Bu gerilimin uzantısı olarak Irak

petrollerini taşıyan Rus tankerlerinin ABD savaş gemileri tarafından engellenmesi, Putin tarafından Fars Körfezi'ne keşif amaçlı askerî gemiler gönderilmesine sebep olmuştur.⁷

Öte yandan Vladimir Putin dönemi ile birlikte ikili ilişkileri toparlamak üzere yeni adımlar da atılmıştır. Bunda en önemli itici faktör, 11 Eylül 2001'de İkiz Kulelere yapılan el-Kaide saldırıları olmuştur. Rusya'nın terörle mücadelede ABD'ye tam desteği, 24 Eylül 2001'de Vladimir Putin'in ilan ettiği beş maddelik planda açıklanmıştır. Terörle mücadele etmek amacıyla Rusya'nın kendi ve Orta Asya ülkelerinin hava sahasını açması ve istihbarat bilgilerini paylaşması, iki ülke arasındaki ilişkilerde olumlu bir etki yapmıştır. Üstelik Vladimir Putin'in Özbekistan ve Kırgızistan'da ABD'nin askerî üs kurmasına onay vermesi de oldukça dikkat çekici bir gelişme olmuştur. Bütün bunların karşılığı olarak da Rusya Çeçenistan'daki halka uyguladığı baskıcı politikalarını sürdürmüş ve ABD'nin bu meseleye karışmasını bir nevi engellemiştir.⁸

Bu dönemde Putin'in Washington ile yakınlaşmasının önemli sebeplerinden biri, ülkesini Batı'ya entegre etmenin ve ABD ile dinamik iş birliği kurmanın Rusya'nın statüsü ve refahı için iyi bir fırsat olduğuna inanmasıdır.⁹ 11 Eylül saldırısı sonrasında Rusya'da da ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin önünü almak ve bunlarla mücadele etmek için programlar uygulanmaya başlanmıştır. Örnek olarak Moskova, BM Güvenlik Konseyi Terörle Mücadele Komitesi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'na katılım çalışmalarını hızlandırmıştır.

2001 yılı Kasım ayında ABD Başkanı George Bush ile Putin, iki ülke arasında ekonomik, kültürel, terörle mücadele ve enerji alanında iş

birliğinin güçlendirilmesi konularının ele alındığı bir görüşme gerçekleştirmiştir.¹⁰ Ardından 2002 yılında George Bush'un Moskova'ya ziyareti ile iki ülke arasında yeni stratejik iş birliği hakkında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu dönemde ABD-Rusya ilişkilerinin esas konusu silahsızlanma olmuştur. Bu yönde 2008 yılında yine Putin-Bush görüşmesinden sonra Soçi Deklarasyonu imzalanmıştır. Deklarasyonda iki ülkenin siyasi ve askerî konularda iş birliği gerçekleştirmesi, uluslararası terörizme karşı mücadele ve nükleer silahların yayılması meseleleri belirtilmiştir. Deklarasyonda ayrıca 21. yüzyılın küresel zorluklarıyla mücadele etmek için tarafların aralarındaki ilişkiyi iş birliği çerçevesinde devam ettirmesi ifade edilmiştir.

Ancak aynı yılın yaz aylarında patlak veren 2008 Gürcistan krizi, Rusya-ABD ilişkilerinde gerilimli dönemi yeniden başlatmıştır. ABD Rusya'ya karşı Gürcistan'a tam destek verirken,¹¹ Kafkaslardaki soruna Rusya'nın müdahalesi oldukça sert olmuştur. ABD ve Rusya arasındaki gerilimli konular içinde NATO'nun genişlemesi her zaman yerini korumuştur. 1999 yılında Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya, NATO'ya üyelik hakkı kazanmıştır. 2004 yılında ise Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya resmî olarak NATO'ya katılmıştır. Eski Sovyet ve müttefik cumhuriyetlerinin NATO'ya üye olması, Rusya'nın çıkarları ile çakışan bir mesele olduğu için Moskova bu genişlemeleri kendi sınırlarına yaklaşan büyük bir tehlike olarak algılamıştır. Moskova'nın giderek NATO karşıtı tavır alması, 2008'de Gürcistan kriziyle zirve yapmıştır. Ancak Rusya NATO'nun diğer güçleri olan Türkiye, Almanya ve Fransa gibi ülkelerle ayrı ilişkiler geliştirerek ABD'yi NATO içinde zayıflatmayı hedeflemiştir.¹²

Rusya ve ABD Arasındaki Silah Anlaşmaları

1969 yılında başlayan stratejik silahların sınırlandırılması ile ilgili görüşmeler 1972 yılında ilk defa SSCB ve ABD arasında Anti-Balistik Füze Anlaşması ve Stratejik Saldırı Silahlarının Sınırlandırılması (SALT-1) Anlaşması'nın imzalanması ile sonuçlanmıştır. İki ülke arasında uzun süren Cenevre görüşmelerinden sonra, 1978 yılında da SALT-2 Anlaşması imzalanmıştır. Taraflar arasında kıtalar arası balistik füzelerin ve denizaltı füzelerinin sayılarını sınırlandırmak konusunda da anlaşmaya varılmış ancak bu anlaşma ABD senatosu tarafından onaylanmamıştır. Bunun sebebi ise 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgalidir. 1987 yılında da kısa ve orta menzilli füzelerin kullanılmamasıyla ilgili bir anlaşma imzalanmıştır.¹³

31 Temmuz 1991 tarihinde Mikail Gorbaçov ve George Bush arasında stratejik silahların azaltılması hakkında Start-1 (SNV-1) Anlaşması imzalanmış ve anlaşma 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın imzalanmasında asıl amaç, stratejik nükleer güç alanında taraflar arasında eşitliği sağlamaktır. Anlaşmayla taraflar yeni ağır tipli kıtalar arası balistik füzelerin, denizaltı balistik füzelerinin ve nükleer başlıklı füzelerin sayısının artırılmaması konusunda birbirlerine söz vermiştir. 6 Aralık 2001'de ABD ve Rusya resmî temsilcileri, SNV-1 Anlaşması'ndaki yükümlülüklerini yerine getirdiklerine dair açıklamada bulunmuştur. 24 Mayıs 2002'de Moskova'da Moskova ve Washington arasında stratejik silahların ve her iki tarafın da nükleer başlıkların sayısının 1,7 bine kadar azaltılması

hakkında bir anlaşma imzalanmıştır. Stratejik silahların azaltılması hakkındaki ikinci anlaşma, 1993 yılında imzalanmıştır (SNV-2).¹⁴ 1996 yılında da Rusya'dan ABD'ye ateşli silah ve mühimmat ihraç edilmesi ile ilgili bir anlaşma imzalanmıştır.

6 Temmuz 2009'da dönemin Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedyev ve ABD Başkanı Barak Obama arasında stratejik silahlar konusunda bir çerçeve anlaşması imzalanmıştır.¹⁵ Akabinde 8 Nisan 2010'da Rusya ve ABD arasında SNV-3 Anlaşması imzalanmış ve anlaşma 5 Şubat 2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı, Rusya'nın anlaşma uyarınca stratejik nükleer gücünü üçte bir oranında azaltması gerektiğini söylerken Rusya Devlet Duması Komitesi'nin eski genel başkan yardımcısı Aleksey Arbatov, SNV-3'ün ABD'nin stratejik gücünün sınırlandırılmasına yönelik bir anlaşma olduğunu belirtmiştir.

Bilindiği gibi, 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinden sonra ABD Moskova'ya karşı yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın silahsızlanma ve silahların kontrol altında tutulması departmanı başkanı Mihayıl Ulyanov'a göre, Amerikan füze sistemlerinin gittikçe artan sayısı, Rusya'yı sözleşmeden geri adım atmaya mecbur etmektedir. Ulyanov ayrıca, Ukrayna krizi sırasında ABD'nin uyguladığı yaptırımlar sebebiyle Rusya'nın sözleşmeden geri çekilmesinin gerekli olduğu yönünde bir açıklamada bulunmuştur.¹⁶

Ekonomik İlişkiler

Rusya ve ABD arasındaki ticari-ekonomik ilişkiler, 1990 yılında taraflar arasında imzalanan ekonomik anlaşma esasında yürütülmektedir. 1992 yılında da iki ülke arasında yakıt ve enerji alanında iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Putin dönemine ilişkin ilk önemli anlaşma, 2001'de imzalanan deniz taşımacılığı ile ilgili anlaşmadır. Aynı yıl içerisinde Vladimir Putin ve George Bush'un desteği ile iki ülke arasında iş diyalogu kurulmuştur. 2006 Kasım'ında Hanoi'de, Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği çerçevesinde Rusya ve ABD arasındaki görüşmeler, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olması ile ilgili protokolün imzalanması ile sonuçlanmıştır. 2008 yılında Soçi'de gerçekleştirilen Rus-Amerikan zirvesinden de Stratejik Ekonomik İş Birliği Anlaşması çıkmıştır. 2009 Temmuz'unda ise Rusya ve ABD başkanlarının görüşmesinde ticari-ekonomik iş birliğini geliştirmek için çalışma grubu oluşturulmasına dair karar alınmıştır.¹⁷

Rusya'dan ABD'ye ihraç edilen malların başında petrol ve petrol ürünleri ile kimyasal ürünler gelmektedir. Rusya'da petrol üretimi ile ilgili üç

Rusya-ABD Kriz Noktaları

İran

Rusya ve ABD arasındaki temel sorun alanlarından biri, Rusya'nın İran'a nükleer programlarla ilgili yardım etmesidir. 1992 yılında Rusya ve İran arasında nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılmasına dair bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmaya iki ülke arasında nükleer santrallerin inşa edilmesi ve nükleer enerji konusunda iş birliği de dâhildir. İran ve Rusya'nın nükleer enerji ile

Amerikan enerji şirketi faaliyet göstermektedir: ExxonMobil, ConocoPhillips ve Chevron. Belli başlı Amerikan otomotiv firmaları da Rusya'da büyük bir pazara sahiptir.¹⁸

2013 yılında Moskova ve Washington arasındaki ticaret hacmi 38,12 milyar dolar olmuştur. 2012'de Rusya'dan ABD'ye yapılan ihracat 29,27 milyar dolarken bir yıl sonra bu rakam 26,96 milyar dolara gerilemiştir. 2014 yılında yaşanan Ukrayna krizi ve Kırım'ın ilhakı, Rusya-ABD ilişkilerini siyasi alanda olduğu kadar ekonomik alanda da oldukça kötü etkilemiştir. Özellikle AB ve ABD tarafından uygulanan yaptırımların Rusya ekonomisine büyük zararları olmuştur.¹⁹ 1992 yılında 3,7 milyar dolar olarak başlayan karşılıklı ticaret hacmi, 2004'te 9,8 milyar dolara, 2008'de 27 milyar dolara, 2011'de 31 milyar dolara, 2012'de ise 40 milyar dolara yükselmiştir.

ABD'nin Rusya'ya uyguladığı yaptırımlardan sonra 2015'teki ticaret hacmi %28,1 oranında azalarak 20,9 milyar dolar olmuştur. 2016 yılında, 2015'te olduğu gibi, ikili ticarete %19,9 oranında bir düşüş yaşanmıştır.²⁰

İlgili iş birliği içinde olması, hem ABD hem de İsrail tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. ABD İran'ı barışçıl nükleer programlar adı altında nükleer silahların geliştirilmesi çalışmalarını yapmakla suçlamıştır. Akabinde hem BM Güvenlik Konseyi çerçevesinde hem de ABD tarafından İran ekonomisine zarar verecek yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. 2012 yılında ABD'nin baskısı ile AB de İran petrolünün ithal edilmesine karşı ambargo uygulamaya başlamıştır.²¹

Gürcistan

Son yıllarda ABD ve AB'nin Kafkaslarda güçlenme politikası izlemesi ve bölgedeki ülkelerle iş birliği içine girmesi Rusya'yı rahatsız eden önemli meselelerden biridir. 2003 yılında Gürcistan'da Eduard Şvernadze'nin devrilmesinin ardından cumhurbaşkanlığı görevine Batı yanlısı Mihayl Saakaşvili'nin gelmesi, ABD'nin Gürcistan'da artan etkisinin bariz bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. Özellikle 2008 Mart'ında Gürcistan'ın NATO'ya katılma talebinde bulunması, Rus parlamentosunda büyük rahatsızlığa sebep olmuştur. Öte yandan NATO'nun Gürcistan'a söz verdiği üyelik kararının ertelenmesinden 13 gün sonra, Abhazya ve Osetya'daki ayrılıkçı güçlere Rusya tarafından destek verilmiştir. Belli başlı kriz noktalarında AB ile aynı tarafta olan ABD, Gürcistan meselesinde de Rusya'ya karşı bir politika yürütmüştür. 15 Temmuz'da ABD ve Gürcistan arasında "Acil Karşılık" adı altında ortak askerî eğitim programı ve tatbikat yapılacağı ilan edilmiştir. Akabinde Rusya, ABD'ye karşılık olarak askerî tatbikata başlamıştır. Üç günlük savaşın ardından

Ukrayna

Ukrayna meselesi Rusya-ABD ilişkilerini köklü şekilde etkileyen uluslararası bir kriz halini almıştır. Özellikle Ukrayna'nın NATO'ya üye olmasının ABD tarafından desteklenmesi, Rusya'yı rahatsız eden en önemli faktördür. Ukrayna meselesinde Rusya karşıtı tavır sergileyen AB ve ABD, Moskova'yı Ukrayna'nın egemenliğini hiçe sayarak arazi bütünlüğünü bozmaya çalışmakla ve içişlerine karışmakla suçlamıştır. Üstelik ABD Kırım'ın işgal edilmesini de kendi çıkarlarına yönelik bir

Gürcistan'ı ziyaret eden ABD Dışişleri yetkilisi Matthew Bryza, Rusya'nın Gürcistan'daki politikasını soykırım olarak gördüğünü söylemiştir.²²

NATO Rusya'yı Gürcistan'ın arazi bütünlüğünü ve egemenliğini bozmakla suçlamış ve defalarca Gürcistan'a bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunması ile ilgili söz vermiştir. NATO'nun Kafkaslar ve Orta Asya elçisi Robert Simmons 20-23 Ağustos arasında Gürcistan'a resmî bir ziyaret gerçekleştirmiştir. 27 Ağustos'ta ise NATO Rusya'yı Abhazya ve Osetya'nın bağımsızlığını tanımakla suçlamış ve bu kararı yeniden gözden geçirmesini teklif etmiştir. 2008 krizi sonrasında NATO, Gürcistan'a destek kampanyasını genişletme kararı almıştır.²³

NATO'nun sert tepkilerine rağmen Moskova, Gürcistan'ın arazi bütünlüğünü bozarak Abhazya ve Osetya'yı Gürcistan'dan koparmayı başarmıştır. Bu hamlenin asıl sebebi ise, Rusya'nın Kafkaslarda hiçbir aktörü kendine rakip olarak görmek istememesidir.

tehdit olarak algılamıştır. Kırım'ın işgalinden sonra ABD tarafından Rus devlet yetkililerine ve şirketlerine karşı yaptırımlar uygulanmıştır.

2014 yılında Rusya ve ABD, çatışmayı çözmek için güç kullanımının kabul edilemez olduğuna dair defalarca açıklamalarda bulunmuştur. Mart 2014'te Ukrayna'nın güneydoğusunda anayasa karşıtı protesto dalgası yükselmeye başlamıştır. Ayrıca nisan ayında Donbas'taki silahlı gruplar tarafından Lugansk ve Donetsk'de Halk

Cumhuriyeti'nin kurulduğu duyurulmuştur. ABD Başkanı Barak Obama, aynı yıl BM'de yapılan bir toplantıda Rusya'nın küresel güvenliğe karşı ana tehdit olduğu yönünde bir açıklama yapmıştır. Rus siyasilere göre, yaşanan krizle ilgili Rusya-Ukrayna ilişkilerinin bozulması, ABD lehine gelişmiş bir olaydır.²⁴ Dolayısıyla denilebilir ki, Rusya ve Ukrayna arasındaki gerilim, ABD ve diğer Batılı güçlerin bölgede daha da güçlenmeleri için önemli bir faktör olmuştur.

Kırım'ın işgal edilmesinden sonra Rusya ve ABD karşılıklı şekilde birbirlerine askerî malzemelerin ihraç edilmesini yasaklamıştır. Hatta ABD, savunma alanında Rus teknolojisinin ithal edilmesine karşı yaptırım uygulamıştır. Akabinde Rusya da askerî uydular için roket motorlarının ABD'ye ihracatını durdurulmasına dair bir karar almıştır.²⁵ Bunun dışında kriz sonrası ABD tarafından, hem Rus hükümeti hem de Rus toplumu üzerinde psikolojik baskı kurmayı hedefleyen "Anti-Rus" küresel kampanyası başlatılmıştır. ABD ve Batı'nın Ukrayna krizindeki en büyük hedeflerinden biri, uluslararası arenada Rusya'nın siyasi imajını zedelemek ve onu saldırgan bir güç olarak tanıtmak olmuştur. Bu sebeple ABD Ukrayna'daki Rusya karşıtı siyasi güçlere ve Batı yanlısı rejimlere tam destek sağlamıştır.²⁶

Ukrayna krizinin Rusya için en büyük kazancı, Kırım'ın işgal edilmesiyle çok önemli stratejik bir noktanın ele geçirilmiş olmasıdır. Ayrıca Batılı güçlerin karşı çıkmasına rağmen Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi, Rusya'ya güçlü

bir imaj da kazandırmıştır. Ukrayna Rusya için hem sanayi potansiyeli hem de Moskova'yı NATO bloğundan ayıran tampon bölge olması hasebiyle önemli bir stratejik noktadır.²⁷ ABD'nin Ukrayna'daki başlıca hedefleri; NATO askerî güçlerini Rusya'nın sınır kapısına yerleştirerek Rusya'yı köşeye sıkıştırmak, Rusya'nın askerî harcamalarını artırmasını sağlayarak ekonomisini çökertmek, Rusya'nın Güney Kıbrıs, İran, Irak, Mısır ve Suriye'deki nüfuz alanlarını elinden almak, büyük silah ihracatçısı olan Moskova'nın silah satışlarını düşürmektir.²⁸

Rusya'nın 17 Mart 2014'te uluslararası hukuku çiğneyerek Kırım'ı ilhak etmesi sebebiyle Rus politikacılara yönelik yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. İlk olarak Rusya'nın yüksek rütbeli kişilerinin ABD'ye girişi yasaklanmıştır. Kırım Başbakanı Sergey Aksanov ve Meclis Başkanı Vladimir Konstantinova'ya karşı da yaptırım uygulayan ABD, ayrıca birçok Rus şirketine de yaptırımlar uygulamaktadır.

19 Aralık'ta ABD Başkanı Barak Obama Rusya'ya karşı yeni yaptırımların uygulanması hakkında bir kararnameyi imzalamıştır. Akabinde 24 Rus ve Ukrayna vatandaşı ile Rus şirketlerine karşı yaptırımlar başlamıştır. 26 Aralık'ta da ABD'nin kararıyla iki uluslararası ödeme sistemi Visa ve Mastercard, Kırım'da faaliyet gösteren Rus bankalarının hizmet kartlarını askıya almıştır. Rusya'ya uygulanan uluslararası yaptırımlar sonucunda 28 Rus bankası ve 25 Rus hava yolu şirketi büyük zarara uğramıştır.²⁹

Suriye

Dünyanın iki süper gücü olan Rusya ve ABD arasındaki ilişkilerde zaman zaman ortaya çıkan krizler sebebiyle yüksek gerilim yaşanmaktadır. Gürcistan ve Ukrayna'daki krizlerin ardından bütün emperyalist güçler, yaşanan iç savaş sebebiyle 2011'den itibaren Suriye'de toplanmaya başlamıştır. Kırım'ın ilhak edilmesi ile dünyaya güçlü bir aktör olduğunu kanıtlama çabasında olan Rusya'nın bir diğer hedefi de Suriye üzerinden Ortadoğu'daki etkisini arttırmaktır. Suriye, hem jeopolitik konumu hem de Rusya'nın askerî üslerine ev sahipliği yapması sebebiyle Moskova için hayati önem taşımaktadır. Ayrıca Suriye'nin Türkiye ile sınır komşusu olması, Moskova'nın Kürt politikasını bu bölge üzerinden rahat bir şekilde yürütmesine de imkân vermiştir. 2011'den itibaren Rusya ve ABD ilişkilerindeki esas mesele Suriye krizidir. Her iki taraf Suriye'nin arazi bütünlüğü ve egemenliğinin önemli olduğunu defalarca vurgulasa da aralarındaki güç çekişmesi halen devam etmektedir. İlk günden itibaren Suriye'deki Beşşar Esed hükümetinin yanında olan Rusya'dan farklı olarak ABD ve koalisyon güçleri, muhaliflere destek vermiştir. Esed'in iktidardan gitmesi için defalarca görüşülse de Rusya bu konudaki tavrını hiç değiştirmemiştir.

15 Mart 2011'de Suriye krizinin patlak vermesiyle ABD-Rusya ilişkileri de gerilmeye başlamıştır. Krizin ilk gününden itibaren hükümet güçlerine karşı muhalefeti destekleyen ABD, 2012 yılında Esed'e karşı yaptırım uygulanacağına dair açıklamada bulunmuştur. ABD ayrıca Moskova'yı da hükümet güçlerini desteklemekle suçlamıştır. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Viktoriya Nuland, "Biz

Humus, Hama ve Lazkiye'de sivil halka karşı kullanılan silahların Rusya tarafından satıldığını tespit ettik" şeklinde bir açıklamada bulunmuş, ancak bu iddialar Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov tarafından yalanlanmıştır.³⁰

Rus siyasi uzmanların birçoğu Rusya'nın Ortadoğu'ya geri dönmesini Suriye krizine bağlamakta ve Moskova'nın bölgedeki geleceğinin Suriye'deki gelişmelere göre şekilleneceğini ifade etmektedir.³¹ 2014 yılında ABD'nin Suriye politikası ile ilgili açıklama yapan Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, ABD'nin gelişmeleri ve krizin sonuçlarını düşünmeden muhalif güçlere destek verdiğini söylemiştir.

İlk başlarda Esed'in gitmesini ve yerine muhalif güçlerin gelmesini destekleyen ABD ise 2016 yılından itibaren bu konuda daha farklı bir tavır sergilemeye başlamıştır. BBC Russian sitesinde yazılanlara göre, eğer Suriye konusunda ortak diplomatik çözüm bulunamazsa ABD o zaman "B" planını uygulayabilir; yani Suriye'ye silahlı müdahale gerçekleşebilir. Moskova'nın Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Merkezi uzmanlarından Aleksey Arbatov'a göre ise, ABD ve Rusya hava kuvvetlerinin karıştığı Suriye krizi, ikili ilişkilerde istenmeyen sonuçlara yol açabilir.³²

Ceneve-1

Suriye kriziyle ilgili ilk uluslararası görüşme Cenevre'de, 30 Temmuz 2012'de yapılmıştır. Görüşmede çatışmanın çözümü için temel ilkeler belirlenmiş, aynı zamanda oy birliği esasıyla hem hükümet hem de muhalif güçleri içeren bir geçiş hükümeti kurulmuştur.³³

Cenevre-2

Suriye krizi ile ilgili 39 ülkenin BM'nin beş daimi temsilcisinin ve AB'nin katıldığı ikinci Cenevre görüşmesi 22 Ocak 2014'te Montrö'de gerçekleştirilmiştir. Görüşmede Suriye'ye insani yardım yapılması ve terörle ilgili konular ele alınmış ancak krizin çözümüyle ilgili hiçbir sonuca varılamamıştır.³⁴

Cenevre-3

9-10 Eylül 2016 tarihlerinde Rus Dışişleri Bakanı

Sergey Lavrov ve ABD'li mevkidaşı John Kerry arasında 14 saat süren Cenevre görüşmesinde, Suriye'deki siyasi krizle ilgili bir uzlaşmaya varılmıştır. Görüşmede Lavrov tarafından güvensizlik vurgusu dile getirilmesine rağmen, taraflar arasında terörle mücadele ve ateşkes sağlanması konularında beş belge imzalanmıştır. Bunun dışında, G-20 zirvesinde Vladimir Putin ve Barak Obama arasında Suriye meselesiyle ilgili bir müzakere gerçekleştirilmiş ancak iki ülke, savaşın sonlandırılması konusunda bir anlaşmaya varamamıştır.³⁵

Sonnotlar

- ¹ <http://geopolitics.by/analytics/doktrina-tru-me-na-plan-marshalla-i-nato-v-strategii-ssha>,23.05.2014.
- ² M. F. Polınov, “Xolodnaya Voyna Kak Sposob Borbi SŞA Protiv SSSR”, s. 45.
- ³ “İstoriya Diplomatıçeskix Otnosheniy SSSR/Rossii i SŞA”, *Ria Novosti*, 12.10.2009.
- ⁴ Ramazan Gözen, Kırıkkale Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler, Yaz 1997, s. 75.
- ⁵ Torkunov Anatoliy Vasilyeviç, “Trudnaya Doroga k Partnerstvu”, 2004, <http://www.torkunov.mgimo.ru/s-misl.php>.
- ⁶ “Strannyı Period v Otnosheniyax Rossii i SŞA”, *Nezavisimaya Gazeta*, 08.02.2000.
- ⁷ Elnur Hasan Mikail, “Rus Dış Politikası ve Yeni Çar Putin”, Konya, 2007, s. 124.
- ⁸ Pınar Özden Cankara, Yavuz Cankara, “Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2007, S. 15, s. 204.
- ⁹ Anjela Stent, “Poçemu Amerika i Rossiya Ne Slışat

Drug Druga”, Moskva, 2015, s. 77.

- ¹⁰ “Sostayalas Vstreça Prezidenta Rossii s Rukovodstvom Kongressa SŞA”, 13.11.2001, <http://kremlin.ru/events/president/news/26876>.
- ¹¹ “İstoriya Diplomatıçeskix Otnosheniy SSSR/Rossii i SŞA”, 12.10.2009.
- ¹² Şener Aktürk, “NATO neden genişledi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO'nun Genişlemesi ve AB-Rusya İç Siyaseti”, *Uluslararası İlişkiler*, c. 9, S. 34, Yaz 2012, ss. 82-85.
- ¹³ A. İ. Antonov, “Kontrol Nad Voorujeniyami”, *Rossiyskaya Politiçeskaya Ençiklopediya*, 2012, ss. 19-25.
- ¹⁴ “Dogovorı SNV-1 i SNV-2 İstoriya Voprosa”, *Ria Novosti*, 05.12.2009.
- ¹⁵ “Dogovorı SNV-1 i SNV-2 İstoriya Voprosa”, *Ria Novosti*, 05.12.2009.
- ¹⁶ “SNV-3 i Yaderniy Rıvok Rossii”, *İnosti.ru Rossiya Segodnya*, 22.10.2015.
- ¹⁷ Gluşenko Yuriy Nikolayeviç, Sostoyanie, “Problemi i Perspektivi Sotrudniçestvo Rossii i SŞA v Ekonomıçeskoy Sfere”, s. 149.

Rusya-Çin İlişkileri

Rusya ve Çin arasındaki yakınlaşma 1990'lı yıllardan itibaren üst düzeyde gelişerek taraflar arasında stratejik iş birliğine dönüşmüştür. Rusya'nın en iyi stratejik ve ekonomik ortaklarından Çin'le olan ilişkileri gün geçtikçe daha da güçlenmektedir. Hatta taraflar arasındaki iş birliği yalnız Uzakdoğu ve Orta Asya bölgesinde değil, aynı zamanda bugün başta Ortadoğu'daki krizler olmak üzere birçok küresel krizde kendini göstermektedir. Çin ve Rusya'yı karşılıklı olarak birbirine bağlayan ve ortak politikalar gerçekleştirmeye teşvik eden birtakım sebepler olmakla birlikte, bu iş birliğinin en önemli faktörlerden birinin ABD karşıtlığı olduğunu söylemek mümkündür.

26 Mart 2000 tarihindeki seçimlerde %52,2 oranında oy alarak devlet başkanı seçilen Vladimir Putin, iktidara geldikten sonra Rusya'nın küresel çapta yeniden hem ekonomik hem de politik bir güç haline gelmesi hedefiyle hareket etmiştir. Putin'in seçimleri kazanmasının ardından Rusya ve Çin arasında ciddi bir yakınlaşma başlamıştır. İktidara gelişinden bir ay sonra Putin Çin ile askerî iş birliğinin geliştirilmesine yönelik bir "Mutabakat Zaptı" imzalamıştır. Taraflar arasında imzalanan askerî anlaşmada Rusya açısından hedef, NATO ve ABD ile var olan rekabet durumunda Rusya'nın bölgedeki gücünü arttırmaktır. Yakın zamanda Çin'e destroyerler satan Rusya'nın bu politikası, Tayvan Boğazı'nda anlaşmazlık halinde bulunan ABD-Çin ilişkileri açısından oyun değiştirici bir adım olarak algılanmış ve ciddi şekilde rahatsızlığa sebep olmuştur. ABD'nin bu endişelerine karşın Putin yönetiminin Çin ile askerî bağlarını güçlendirme siyaseti sürmüştür.

Bu ilişkiler ağının diğer tarafında bulunan Çin açısından da Rusya'ya yakınlaşmak, hem bölgesel hem de küresel çıkarları açısından önemli bir motivasyon unsuru olmuştur¹

İkili ilişkilerin arttığı dönemin başlarında, 2000 yılında Rusya ve Çin, ABD'nin füze kalkanı projesine karşı ortak bir bildiri yayımlamıştır. Yine aynı yıl içerisinde Şangay İşbirliği çerçevesinde Duşanbe'de bir araya gelen Rus ve Çin liderleri ılımlı mesajlar vermiş ve Putin, "Çin bizim bütün alanlarda stratejik ortağımızdır" diyerek açıkça yeni bir bloklaşmayı işaret etmiştir. Çok geçmeden iki ülke, aralarındaki ilişkileri güçlendirmek için 16 Temmuz 2001'de Komşuluk, Dostluk ve Ortaklık Anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma, taraflar arasındaki ilişkileri güçlendirmek için önemli bir basamak olmuştur. Bütün bunlarla beraber en önemli gelişme, 2001 yılında Rusya, Çin ve Orta Asya cumhuriyetleri arasında Şangay İşbirliği Teşkilatı'nın resmen kurulması olmuştur. ABD'nin küresel çapta terörle mücadele adıyla başlattığı yeni saldırgan dış politika döneminde, yeni kurulan Şangay Birliği de terörizm, bölücülük ve bölgesel tehditlere karşı ortak iş birliğini en önemli misyonu olarak belirlemiştir.

2003 yılında Çin Devlet Başkanı Hu Jintao'nun Rusya'ya gerçekleştirdiği resmî ziyaretten sonra, 16 Ekim 2004'te bu kez Rusya Devlet Başkanı Putin, ilişkilerin 55. yıl dönümü vesilesi ile Çin'e iadeiziyarete bulunmuştur. Bu ziyaretler sırasında Rusya ve Çin arasında ortak bildirimler imzalanmış ve taraflar arasında yüksek düzeyde stratejik iş birliği, temel ilke olarak kabul edilmiştir. 2006'da Çin'de

“Rusya yılı”, 2007’de de Rusya’da “Çin yılı” ilan edilerek ikili ilişkilerin toplumlar arasındaki yakınlaşmaya da yansıtılması için ortak programlar düzenlenmiştir. Böylece yoğunlaşan ikili temaslarla iş birliğinin yalnız siyasi çerçevede değil, aynı zamanda kültürel ve ekonomik alanlarda da yüksek düzeye çıkarılması hedeflenmiştir.²

İktidar değişikliğinin yaşandığı 2008 yılında dönemin Rusya Devlet Başkanı Medvedyev iki taraf arasındaki ilişkileri güçlendirmek adına ilk ziyaretini Çin’e yapmıştır. Bu ziyarette yayınlanan ortak bildiride Rusya ve Çin’in “Sovyetlerin dağılmasından sonra ortaya çıkan çok kutuplu dünyada yeni bir düzenin inşası için (NATO ve ABD’ye karşı) aralarındaki iş birliğini

Düşman mı, dost mu?

İki ülke arasındaki çok yakın stratejik iş birliği ve ortaklığa rağmen, taraflar arasında bir dizi sorun da mevcuttur. Çin’in Orta Asya ülkeleri ile yakın iş birliği içerisinde olması ve bu ülkelerle ekonomik bağlarını güçlendirmesi Rusya’yı rahatsız eden konuların başında gelmektedir. Örneğin, Çin’in 2006 yılından itibaren enerji sektöründe Kazakistan’a yaptığı yatırımlar, 2009’da Türkmenistan’da inşa ettiği petrol ve doğal gaz hatlarını kendisine bağlaması, enerji sektöründe kendine alternatif ortaklar bularak güçlenmesini sağlamıştır. Üstelik Çin, Sibiryada dahi ekonomik olarak nüfuz alanları elde etmiş durumdadır. Buna karşın Rusya, Orta Asya’da yıllardır sahip olduğu nüfuzunu muhafaza etmeye, mümkünse daha da geliştirmeye çalışmaktadır.

Rusya ile Çin’in rekabet halinde olduğu tek yer Orta Asya değildir. Rusya’nın ilişkilerini

güçlendirmeyi amaçladıkları” vurgulanmıştır.³

2014 yılında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin’in Çin’e beşinci kez ziyarette bulunması ve Çin Devlet Başkanı Şi Jinping’in Soçi Kış Oyunları’na bizzat katılımı, taraflar arasındaki ilişkilerin ne derece sıcak tutulmaya çalışıldığının göstergeleri olmuştur. Rusya ve Çin arasında stratejik iş birliğini güçlendirmek adına Çin’de “Rus Dünyası” lobisi faaliyet göstermektedir. Lobi, Çin’de Rus dilinin halk arasında yaygınlaştırılması ve Çin’de Rus merkezlerinin açılması için faaliyetler yürütmektedir. Ayrıca 2009 yılı Çin’de “Rusça” yılı, 2010 yılı da Rusya’da “Çince” yılı ilan edilmiştir.⁴

güçlendirmeye çalıştığı Latin Amerika, Afrika ve Ortadoğu gibi bölgeler de Çin’in nüfuz etmeye çalıştığı diğer yerlerdir. Söz konusu bölgelere ilişkin siyasi ve ekonomik küresel kararlarda söz sahibi olmaya çalışan Çin, kimi zaman Rusya ile çelişen çıkarlarını dengeleme ihtiyacıyla karşı karşıya kalmaktadır.⁵

Orta Asya konusunda politikaları her ne kadar çelişik gibi görünse de hem Çin hem de Rusya bölgesel ve küresel ortak tehditler karşısında birbirlerine muhtaç olduklarının farkındadır. Çin açısından bakıldığında ilişkiler özellikle küresel rekabet konusunda oldukça stratejik bir anlam taşımaktadır. Bugün dünyanın en büyük ekonomisi olmaya doğru ilerlese de Çin’in ABD’ye karşı siyasi ve askerî rekabette avantajlı duruma geçmesi, Rusya ile kuracağı iş birliğine bağlı görünmektedir. Rusya için ise, gelecekte Asya-Pasifik bölgesindeki güç

savaşına hazırlanmak için Çin’le özellikle askerî ve ekonomik çerçevede var olan ilişkilerini daha üst düzeye çıkarmak en akıllıca seçenek olarak görünmektedir.⁶

Yine benzer şekilde birçok küresel sorunda Batı bloğu ile tek başına mücadele etmek zorunda kalan Rusya’nın Çin gibi bir stratejik ortağa

Rusya-Çin Askerî-Teknik İş Birliği

Rusya ve Çin, askerî-teknik alanda çok yakın ilişkilere sahiptir. Genel olarak iki ülke arasındaki askerî iş birliği 1992-2004 yılları arasında hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Hatta bu dönemde Çin, Rusya’dan 25 milyar dolar değerinde silah satın almıştır. Bu rakam tek başına, Rusya’nın askerî sanayi alanında ihraç ettiği mallardan elde ettiği gelirin %40’ını teşkil etmektedir. Aynı zamanda bu tarihlerde Rusya tarafından Çin’e farklı model ve özelliklerde 100’den fazla savaş uçağı satışı da yapılmıştır.⁷ İkili askerî ilişkileri geliştiren bir diğer önemli nokta, Çinli askerlerin belirli aralıklarla ve kurmay düzeyinde Rusya’da eğitim almalarıdır.

Putin’in iktidara geldiği 2000’li yıllardan itibaren Rusya ve Çin arasındaki askerî iş birliği daha da istikrarlı bir gelişme göstermiştir. 2002 yılı Ocak ayında imzalanan 1,4 milyar dolar değerindeki ikili anlaşma ile Rusya’dan Çin’e harp gemilerinin gönderilmesi kararı alınmıştır. 2003 yılında Rusya Federasyonu ile Çin arasında, askerî ilişkileri geliştirmek adına özel devlet programı kabul edilmiştir. Bu programa göre, taraflar arasındaki anlaşmaların sayısı artırılarak çok amaçlı nükleer denizaltılar, uzun menzilli bombardıman uçakları, ağır hava yük taşımacılığına dair iş birliklerinin geliştirilmesi gibi farklı alanlarda ilişkilerin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu

olan ihtiyacı her zamankinden çok daha önemli hale gelmiştir. Nitekim bu yakınlaşmanın bir sonucu olarak da İran’a uygulanan ambargolar, Kuzey Kore ile yaşanan nükleer kriz, Suriye ve Ukrayna olayları gibi son yılların en önemli gelişmelerinde Çin her defasında Rusya ile yakın bir siyasi duruş sergilemiştir.

program Rusya’ya askerî anlamda nüfuzunu geliştirme imkânı tanısa da daha çok Çin açısından oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur. İlk olarak Çin, Rusya’dan yeni askerî teknoloji yöntemleri öğrenmiştir. Böylece Pekin yönetimi, Rusya’nın yardımı ile askerî potansiyelini geliştirme ve savunma politikalarındaki açıklarını giderme imkânı bulmuştur. İkili iş birliğinin Çin için en büyük kazanımı kuşkusuz, artık Rus silahları ile kıyaslanacak derecede önemli silah teknolojilerine sahip olmasıdır.

2005-2006 yıllarında Rusya ve Çin arasında askerî iş birliği konularında, ilişkilerde bir duraklama yaşanmıştır. Bunun en önemli sebebi ise 2003 yılında taraflar arasında imzalanmış olan devlet programıdır. Bu programın imzalanmasından sonra bazı Rus uzmanları, yapılan bu anlaşmalarla Rusya’nın aslında hemen yakın coğrafyasında kendine askerî sahada yeni potansiyel bir rakip hazırlamış olduğunu ifade etmiştir.⁸

Bunlardan biri olan Aleksandr Dugin Rus Jeopolitiği adlı eserinde Rus-Çin iş birliğini Rusya’nın “taktik siyaseti” şeklinde değerlendirmek gerektiğini söyleyerek hızlı bir şekilde güçlenen Çin nüfuzunun sadece Rusya için değil, aynı zamanda Asya kıtası için de bir tehdit olduğunun altını çizmektedir.⁹

Tartışmanın diğer tarafından bulunan A. M. Kuşnira gibi Rus uzmanlar ise, meseleye realist kuramlar çerçevesinde yaklaşarak taraflar arasında gelişen askerî-teknik ilişkilerin hem Rusya'nın hem de Çin'in politik, ekonomik ve askerî amaçlarına hizmet ettiğini vurgulamaktadır. Bir diğer uzman A. L. Rıbas da taraflar arasındaki askerî ilişkilere güvenlik perspektifinden yaklaşarak özellikle Asya-Pasifik bölgesinde silah pazarlığının önemini vurgulamakta ve SSCB'nin dağılması sonrasında küresel silah pazarının değişen doğasına dikkat çekerek bu anlaşmaları uluslararası güvenliği tehdit eden bir unsur olarak kabul etmektedir. Ancak Rıbas, bütün bu risklerine karşın bunun devletin dış politikasının ayrılmaz bir parçası olduğunu da belirtmektedir.

Tartışmaların hararetinin azaldığı 2008 yılından itibaren ilişkiler yeni bir ivme kazanmıştır. Çin Havacılık Endüstrisi Kurumu'nun kurulması sonrasında taraflar arasında sivil uçaklar ve savaş uçakları, helikopter, anti-gemi ve hava füzelerinin üretilmesi konusundaki iş birliği ileri seviyelere ulaşmıştır. 2010'da imzalanan ikili anlaşma uyarınca, 15 adet S-300 hava savunma sistemi Çin'e gönderilmiştir. Aynı yıl Rusya tarafından Çin'e 1,13 milyar dolar değerinde 956 EM tipi savaş gemilerinin satışı tamamlanmıştır.¹⁰

1998-2005 yılları arasında Asya coğrafyasına en çok silah satan ülkelerin başında Rusya gelmiştir. Rusya'dan en çok silah ithal eden ülkelerin başında ise Çin vardır. Pekin yönetiminin silah alımı için Rusya'ya ödediği para 2005 yılında 4 milyar dolara ulaşmıştır.¹¹

Çin'in resmî askerî harcamaları 2013 yılında 188 milyar dolar, 2014'te ise ciddi bir artışla

216 milyar dolar olmuştur. 2015 yılında 141 milyar dolara gerileyen harcamalar, 2016 yılında 150 milyar doları aşmıştır. Yıllar arasındaki dalgalanmanın en önemli nedeni, Çin ekonomisindeki durgunluk belirtileri ve büyüme hızının düşmesiyle ilgili görünmektedir.

Rus dış politikasında önemi her geçen gün artan Çin'le dostluk ilişkilerine Putin yönetiminin yeni askerî doktrininde de yer verilmiştir. Buna göre, Rusya Çin ile karşılıklı stratejik iş birliğini bütün çerçevelerde geliştirmeli, ayrıca her iki ülkenin güvenliği için tehlike ve risk oluşturabilecek bütün tehditlere karşı birlikte mücadele etmeli, bölgesel, küresel sorunlara ortak çözüm bulmalıdır.

Rusya'nın askerî harcamaları 2014 yılında 84,5 milyar dolar olmuştur. Rusya'dan Çin'e yapılan silah ihracatı 2008-2014 yılları içerisinde ortalama 6,7 milyar doların üzerinde gerçekleşmiştir.¹²

Rusya ve Çin'in giderek artan askerî harcamaları içinde, birbirlerinden aldıkları askerî teknoloji ve teçhizat oranı da artmaktadır. Bu da özellikle Güneydoğu ve Doğu Asya gibi ortak düşmanlara sahip oldukları bölgelerde, önümüzdeki dönemde daha yakın askerî iş birliğini teşvik edecek gibi görünmektedir. Nitekim 2013 yılında Rusya ve Çin arasında Japon Denizi'nde "Denizde İş Birliği 2013" adlı ortak askerî tatbikat yapılmıştır. Aynı yıl 27 Temmuz-15 Ağustos tarihleri arasında Rusya'nın Çebarkul bölgesinde de "Barış Misyonu" adı altında diğer bir ortak askerî tatbikat düzenlenmiştir.¹³

Görünen koşullarda büyük bir sürpriz olmazsa Rusya, özellikle Çin Denizi ve Pasifik'teki birçok konuda Çin'e yakın durmakta ve

ilişkilerin bozulmaması için ortaya çıkabilecek anlaşmazlık konularında bu ülkeyle ilişkileri riske atmadan çözüm arama eğilimini ortaya koymaktadır.

Rusya'nın Millî Savunma gazetesi muhabiri İlya Kedrov, iki ülke arasındaki askerî ilişkilerde Pekin yönetiminin önemli hedeflerinden birinin Moskova'dan yüksek teknoloji ithal etmek olduğunu söylemektedir. Kedrov ayrıca, Çin'in askerî ilişkilerinde odaklandığı esas noktanın Rus askerî uçak ve tankları olduğunu da iddia etmektedir. Rus siyasi uzmanlarından Konstantin Boqdanov ise, Rusya'nın Çin'e silah ihraç etmesinin Rus ekonomisi için önemli olduğunu ifade etmekte ve Çin'in Rus silahlarına bu derece önem vermesini de gelecekte bölgede Amerikan destekli herhangi bir ülkeyle yaşayabileceği olası bir askerî karşılaşmada avantajlı durumda olmak istemesiyle izah etmektedir. Rusya Savunma Bakanı Sergey Şoyqu da uluslararası

Rusya-Çin Ticari-Ekonomik İş Birliği

Rusya ve Çin arasındaki ekonomik iş birliği, 2001 yılında imzalanan Komşuluk, Dostluk ve Arkadaşlık Anlaşması çerçevesinde geliştirilmeye başlanmıştır. Taraflar arasında bugüne kadar 300'den fazla anlaşma ve protokol mevcuttur. İkili anlaşmaların yanı sıra, iki ülke arasındaki ekonomik iş birliği Şangay İşbirliği Örgütü ve Avrasya Ekonomik Birliği gibi çok taraflı anlaşmaların çatısı altında da yürütülmektedir. 2001'den itibaren taraflar arasındaki ticaret hacminde de önemli bir artış olmuştur. 1992-2001 yıllarında ticaret hacmi 7,3 milyar dolardan 11,2 milyar dolara yükselirken 2001-2007 yılları arasında bu rakam neredeyse dört kat artarak 40,3 milyar dolara ulaşmıştır.

arenada Çin'le her alanda yakın ilişkilere sahip olmanın Rusya dış politikasının başlıca hedefi olduğunu vurgulamıştır.¹⁴

Karşılıklı askerî ilişkiler sayesinde Çin yönetimi kendi askerî yapısını güçlendirme konusunda oldukça avantajlı adımlar atmıştır. Ayrıca iki ülke arasındaki askerî-teknik ilişkiler Asya-Pasifik'te bölgesel dengeyi de etkilemiş durumdadır. İki ülke arasındaki askerî-teknik ilişkiler Çin'in güvenliğini Asya-Pasifik bölgesindeki Tayvan meselesinden Japonya ile yaşanan anlaşmazlıklara kadar ciddi derecede etkilemiş görünmektedir.¹⁵

2015 yılı Rusya ve Çin askerî ilişkileri bakımından yeni adımların atıldığı bir yıl olmuştur. Su-35 projesi, S-400 füze savunma sisteminin Çin tarafından alınması gibi konularda taraflar arasında oldukça olumlu sayılacak adımlar atılmıştır. Yine aynı yıl, iki ülke arasında büyük ölçekli ortak askerî tatbikatlar yapılmıştır.¹⁶

Bu rakamın büyük bölümünü (%82) Rusya'dan Çin'e yapılan ihracat oluşturmuştur. Rusya'nın ihracatındaki %59,2'lük kısım petrol ve doğal gaz gibi enerji kalemlerinde gerçekleşirken %13,4'lük kısım demir ve diğer metallerde, %10,2'lik kısım da kimyasal hammadde ihracatında gerçekleşmiştir. Yine aynı yıllar arasında Çin'den Rusya'ya yapılan ihracatın %46'sını makine ve ekipman, %14,6'sını gıda, %13,5'ini kimyasal ürünler oluşturmuştur.¹⁷

2009'da Vladimir Putin'in Çin ziyareti sırasında, iki ülke arasında iş birliğinin geliştirilmesine dair 20 anlaşma imzalanmıştır. Bu sayede, Rus ve Çin ekonomik bölgelerinin geliştirilmesi ve çeşitli projelerin hayata geçirilmesi için finansal

kurumlar arasında da iş birliği sağlanmıştır.¹⁸ Anlaşmanın somut sonuçlarından biri olarak Rusya Çin'e 2010 yılından itibaren 1,8 milyar dolar değerinde petrol ihracatı gerçekleştirmiştir. Petrolün nakli ise, 2008'de inşa edilen Doğu Sibirya-Pasifik hattıyla yapılmıştır.¹⁹ 2011'de Rusya ve Çin arasındaki ticaret hacmi 70 milyar dolara ulaşmıştır.²⁰ Karşılıklı ticaret hacmi göz önüne alındığında Çin bugün Rusya'nın uluslararası ticari partnerleri arasındaki listede dördüncü sırada bulunmaktadır. Buna karşın Rusya Çin'in ticaret yaptığı ülkeler arasında halen onuncu sıradadır. Bu da Çin'in dış ticari ortaklarının diğer ülkeler olduğunu ortaya koymaktadır.

2013'te Çin ve Rusya arasında 60'tan fazla ikili ekonomik proje gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Rus petrol şirketi Rosneft ve Çin Ulusal Petrol şirketi arasında enerji sektöründe ilişkilerin geliştirilmesine dair bir çerçeve sözleşme imzalanmıştır. Rusya ve Çin arasında büyük maliyetli çeşitli projeler dikkat çekmektedir. Bunlardan bazıları; Lianyungan şehrinde Tayvan Nükleer Enerji Santrali projesi, Petersburg'un Krasnoselsk ilçesinde Baltık İncisi projesi, Trans-Baykal bölgesinde Amazarskovo kereste sektörü ve Yaroslavl bölgesinde elektrik santrali inşa projeleridir.²¹

2014 Mayıs'ında Rusya Devlet Başkanı Putin'in Çin'e ziyaretinde Gazprom ve Çin Ulusal Petrol Şirketi arasında Rus gazının Çin'e nakli konusunda önemli bir anlaşma daha imzalanmıştır. Buna göre 30 yıl boyunca Rusya'dan Çin'e ihraç edilen doğal gazın hacmi 1.032 trilyon metreküpe ulaşacaktır. Bunun maddi değeri de yaklaşık 400 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır. Tabii ki bu kaynağın nakli

konusunda iki ülke arasında yeni boru hatlarının inşa edilmesi de büyük yatırımlar gerektiren önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır.²²

Rusya'daki ekonomik kaynaklar, 2015 verilerine göre, Çin'in Rusya'ya yaptığı yatırım tutarının 1,5 milyar dolar düzeyinde olduğunu, Rusya'dan Çin'e yapılan yatırımın ise sadece 172 milyon dolar düzeyinde kaldığını belirtmektedir. Rakamlara 2007 yılından bu yana bakıldığında, karşılıklı yatırımlarda Çin firmalarının Rus firmalarının çok ilerisinde olduğu ve toplam yatırım tutarlarının 3 milyar dolardan daha fazla olduğu görülmektedir. Aynı süre içinde Rusya'dan Çin'e yapılan yatırım ise bu rakamın onda biri kadar yani 300 milyon dolar civarındadır.²³

İpek Yolu projesi de her iki taraf için büyük önem taşımaktadır. Proje ilk kez Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından Kazakistan'a yaptığı bir ziyaret sırasında dile getirilmiştir. İpek Yolu daha çok Çin'in hem dış politikası hem de ekonomisi için önemli görünse de tamamlandığında Türkiye dâhil birçok ülkeyi ekonomik olarak ilgilendiren devasa bir projedir.

Proje Çin'den başlayıp Orta Asya ve İran üzerinden gelerek Türkiye'den geçecek, oradan Avrupa'ya devam ederek Rotterdam'a kadar gidip güneye inecek ve Venedik'te son bulacak şekilde planlanmıştır. Projenin diğer parçası olan Deniz İpek Yolu ise, daha güneyden, sürekli denizden giden bir rota izleyerek Kızıldeniz ve Akdeniz'i geçerek Venedik'e ulaşacak ve karadan gelmiş olan diğer İpek Yolu ile birleşecektir.²⁴ Kazakistan ve Çin'i birbirine bağlayacak güzergâh Hazar Denizi vasıtasıyla Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'den geçerek Avrupa'ya uzanacaktır. Projenin

altyapı çalışmalarının tamamlanması için Çin Merkez Bankası ve diğer hükümet bankalarının katılımıyla 40 milyar dolar yatırım yapılması planlanmaktadır. Projenin hazırlıkları için çalışmalar 29 Haziran 2015 tarihinde Pekin’de gerçekleşen resmî açılıştan sonra başlatılmıştır.²⁵ Malların serbest dolaşımını öngören bu devasa

Suriye Meselesinde Rusya-Çin Ortaklığı

Rusya ve Çin’in ikili ilişkileri tüm alanları kapsadığından, ortaklıklarını Ortadoğu’daki sorunlar konusunda da devam ettirmektedirler. Bu bölgedeki sorunların başında gelen Suriye konusu, iki ülke ilişkileri bakımından da önemli bir sınav olmuştur. Çin’in politikası başından beri Suriye’de kurulacak Rusya-Suriye-İran rejimi lehinedir. Son yıllara kadar çatışmalara doğrudan müdahil olmak yerine özellikle BM’de yapılan oylamalarda Rusya’ya yakın bir tutum takınan Çin yönetimi, 2016 yılı Ağustos ayından itibaren Suriye’deki sorunda daha fazla söz sahibi olma eğilimine girmiştir.

Çinli Tuğgeneral Guan Yufey, 2016 yılında Suriye’ye yaptığı ziyarette iki ülke arasındaki askerî ilişkileri güçlendirmek adına Çin’in Beşşar Esed hükümetinin yanında olduğunu açıklamıştır. Yapılan bu ziyaretten sonra Çin resmî gazetesinde Çin ordusunun artık Suriye’de olması gerektiği ile ilgili haberlerin artması da dikkat çekicidir. Bu haberlere oldukça sevinmiş görünen Rus basını, konunun Batı medyasında şok etkisi yarattığını yazmaktadır.²⁷

Çin her ne kadar Suriye meselesinde aktif şekilde Rusya’yı desteklese de bölgedeki varlığını güçlendirmeye çalışmasının temelinde ulusal çıkarlarının olduğu muhakkaktır. Rus basınında çıkan haberlere göre Çin, gizli bir şekilde

ekonomik alanda, serbest ticaret bölgesinin kurulması için Çin’in görüşmeler yaptığı ilk ülke Rusya’dır. Bu sebeple İpek Yolu projesinin gerçekleştirilmesinin Çin ekonomisi için olduğu kadar, Rusya için de önemli faydaları olacağı muhakkaktır. Projenin bir diğer önemi de Çin ve Rusya’yı ortak çıkar için birleştirmesidir.²⁶

Suriye’deki terörist gruplarla mücadelede Rusya ile iş birliği içerisinde.²⁸ Bunun en önemli sebeplerinden biri de Ortadoğu bölgesine çok sayıda Doğu Türkistanlı militanın gittiği yönündeki Çin iddialarıdır. Kendi güvenliği için Ortadoğu’ya daha fazla müdahil olduğu imajını vermeye çalışan Pekin yönetimi, bu konuda benzer iddialar dile getiren Rusya ile hareket etmeyi tercih etmektedir.

Çin’in dünyada süper güç olma çabaları herkes tarafından değerlendirilen bir gerçek olmasına rağmen, Çin’in bu konudaki planlarını halen oldukça çekingen bir şekilde yürüttüğü de ortadadır. Bu çerçevede Çin’in Ortadoğu’da inisiyatif artırma çabalarının arkasında ABD ve Avrupa ile girdiği küresel rekabet faktörünün bulunduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. ABD’nin Ortadoğu’dan çekileceğini açıklayarak Asya-Pasifik’e yoğunlaşacağını ilan etmesi, Çin açısından büyük bir güvenlik riski içermektedir. Bu noktada, Pekin yönetiminin böylesi bir hesaplaşmayı kendi topraklarına yakın bir coğrafyada yapmaktansa, kendi sınırlarından uzakta yapmayı tercih ettiği, bu sebeple de Ortadoğu’daki ağırlığını yavaş yavaş arttırarak ABD’nin bölgedeki nüfuzunu yıpratmayı amaçladığı görüşü ağırlık kazanmaktadır. Şu an Ortadoğu’da ABD ve Rusya arasında hâlihazırda devam eden mücadele düşünüldüğünde

Çin'in böylesi bir ortamda kendi politikalarını dayatmaktan ziyade, bir süre daha Rusya'yı

karşısına almak istemeyeceği için Moskova'nın görüşlerine yakın duracağı tahmin edilmektedir.

Güncel Durum

Stratejik, ticari-ekonomik, askerî-teknik ve özellikle dış politikalarında iş birliği içinde olan Rusya ve Çin, bugün hem Uzakdoğu hem de Ortadoğu'da birbirlerini desteklemektedir. Bazen izledikleri politikalar arasında ciddi farklar ortaya çıksa da her iki ülke de güçlü ekonomik bağları ve yatırımları sebebiyle özellikle ABD ve Batı'ya karşı her konuda ortak adımlar atmaya dikkat etmektedir. Asya-Pasifik bölgesinde tek güç olmayı hedefleyen Çin, bölgenin jeopolitik ve ekonomik öneminin farkında olan Rusya ile yakınlaşırken iki ülke de ABD'nin bölgedeki varlığından ve gücünü

artırmak istemesinden ciddi şekilde rahatsızlık duymaktadır. Günümüzde etnik ve mezhebî savaşların bitmek bilmediği Ortadoğu'daki mevcut problemler dikkate alındığında, büyük güçlerin yakın bir gelecekte Ortadoğu'dan çekilip tamamen Pasifik'e yönelebileceklerini söylemek pek de mümkün değildir. Zira bugün Asya-Pasifik'te emperyalist güçler, aralarındaki rekabeti politik araçlardan ziyade ekonomi üzerinden yürütmektedir ve bu küresel rekabette her coğrafyanın ayrı bir önemi vardır.

Sonnotlar

¹ Elnur Hasan Mikail, “Rus Dış Politikası ve Yeni Çarlar Putin”, Konya, 2007, s. 81.

² Sergey Poplavskiy, “Rossiisko-Kitayskiye otnosheniya: Sovremennoye sostayaniye i napravleniya razvitiya”, 2014.

³ V. Paramanov, A. Stokov, O. Stolpovskiy, “Otnosheniya mejdu Rossiey i Kitaem” Easttime.ru, 11.11.2008.

⁴ Aleksandr Lukin, “Rossisko-Kitayskiye otnosheniya: ne oslablyat usiliy”, Moskova, 2009, s. 7.

⁵ <http://www.news-usa.ru/kitay-i-rossiya-druzya-ili-vragi>.

⁶ Yelena Xolodni, “Otnosheniya Rossii i Kitaya slojnee, çem kajetsya”, İnosti.Ru, 07.06.2015.

⁷ “Voenna i voenna-texniçeskoe sotrudniçestvo Rossii i Kitaya”, *Ria Novosti*, 20.05.2014.

⁸ Paramanov, Stokov, Stolpovskiy, “Otnosheniya mejdu Rossiey i Kitaem”.

⁹ Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, Çev: Vügar İmanov, İstanbul: Küre Yay., 2005, ss. 187-188.

¹⁰ “Rossiysko-Kitayskoe Voenna-Texniçeskoye Sotrudniçestvo Kak Vajnyy Komponent Strateqiçeskoqo partnerstva dvux qosudarstv”, Çentr Strateqiçeskix Oçenok i Proqnozov, 02.11.2015.

¹¹ Merve Suna Özel, “ABD’yi kısındıran çift Rusya-Çin”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 15.04.2015.

¹² “Rossiysko-Kitayskoe Voenna-Texniçeskoye...”, 02.11.2015.

¹³ “Voenna i voenna-texniçeskoe sotrudniçestvo Rossii i Kitaya”.

¹⁴ “Noviy etap v kitaysko-rossiyskom voenna-texniçes-

kom sotrudniçestve”, İnosti.ru, 15.12.2015.

¹⁵ General-Leytenant A. F. Klimenko, Rossisko-Kitayskoe Voenna Sotrudniçestvo, Saxalinskoe İnformaçionno-Analitiçeskoye Agentstvo, 21.10.2011.

¹⁶ Kitaysko-rossiiskie otnosheniya, Posolstvo Kitayskoy Narodnoy Respubliki v Rossiiskoy Federaçii, 29.12.2015.

¹⁷ Paramanov, Stokov, Stolpovskiy, “Otnosheniya mejdu Rossiey i Kitaem”.

¹⁸ Lukin, “Rossisko-Kitayskiye otnosheniya: ne oslablyat usiliy”, s. 6.

¹⁹ “Rusya ile Çin arasında Ekonomik İşbirliği”, *Gazetem.ru*, 04.08.2009.

²⁰ <http://expert.ru/dossier/story/rossiya-i-kitaj>.

²¹ “Ekonomiçeskoe Sotrudniçestvo Rossii i Kitaya”, *Ria Novosti*, 20.05.2014.

²² “Razvitie Rossiysko-Kitayskix Otnosheniy Na Prime-re Globalnix Proqektov”, Çentr Politiçeskoy İnformaçii, Moskova, 2015, s. 7.

²³ “Rossiisko-Kitayskiye Ekonomiçeskiye Otnosheniya”, *TACC İnformaçionnoye Agentstvo Rossii*, 24.06.2016.

²⁴ Esmé Özdaşlı, “Çin’in İpek Yolu Projesi ve Küresel Etkileri”, *Turkish Studies*, 2015, s. 586.

²⁵ Aleksandr Artemyev, Georgiy Makarenko, “Okno v Evropu: Kak Kitay Zapustil Noviy ‘Şelkoviy Put’ v Obxod Rossii”, 15.12.2015.

²⁶ “Rossiya-Kitay: Şelkoviy Put v Obxod Zapada”, *polit-russia.com*, ۱۴.۰۵.۲۰۱۵.

²⁷ Aleksandr Şpunt, “Manevrı Rossii v Mirovom Okeane Kitaya, Manevrı Kitaya v Sirii”, *Regnum İnformaçionnoye Agentstvo*, 26.08.2016.

²⁸ Narodnyy Korrespondent, “Kitay podderjivaet Rossiyu, a usileniye moşi camogo Pekina Stanovitsya Ugrojayuşım”, 06.06.2016.

Türkiye-Rusya İlişkileri*

İmparatorluklar çağında Türkler ve Ruslar pek çok savaşta karşı karşıya gelmiş ve bu savaşlar her iki millet için de yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Türk ve Rus imparatorluklarının sürekli olarak kriz ve savaş halinde bulunmalarının sebebi, iki devletin çıkarlarının ve yayılma alanlarının kesişmesidir. Her iki imparatorluğun da yıkılıp devrimlerle yeni bir şekle bürünmeye çalıştığı 20. yüzyılda ilişkilerinin boyutu daha farklı bir şekil almıştır.

Türkiye, Bolşevik devriminden sonra SSCB'yi 1920 tarihinde tanıırken SSCB, İstiklal Harbi sırasında hem Ankara hükümetini tanıyan ilk büyük güç olmuş hem de sömürgeci güçlere karşı Türkiye'ye önemli yardımlarda bulunmuştur. 1925 yılında imzalanan karşılıklı Saldırmazlık ve Dostluk Anlaşması da ikili ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır. 20 yıl süreli anlaşma 1945'te sona ermiş ve yenilenmemiştir. Bu süreçte Türkiye ve Rusya samimi ilişkiler kurmuş ve özellikle SSCB, Türkiye'de ciddi yatırımlar yapmıştır.

2. Dünya Savaşı'nın ardından dünyada değişen konjonktürle beraber Türk-Rus ilişkileri de farklılaşmıştır. 1945 yılında Stalin yönetiminin Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı talep etmesi ve boğazlarda üs kurma isteği, Türkiye'de endişe yaratmış ve bu durum SSCB'ye bakışı değiştirmiştir. Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan süreçte Türkiye'nin başta ABD olmak üzere Batı ile yakınlaşmasında SSCB'den duyulan endişe çok önemli bir rol oynamıştır. Stalin'in yanlış politikası, Türkiye'nin "tarafsız" yahut "aktif tarafsız" olmayı seçebileceği bir dönemi olumsuz etkilemiştir. Nitekim Stalin'in ölümü ardından Sovyet hükümeti, 30 Mayıs 1953'te Ankara'ya

yeni bir nota vererek "SSCB'nin Türkiye'ye karşı hiçbir toprak iddiasının olmadığını beyan ederiz" demiştir.

1965 yılında dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in Rusya ziyaretiyle ilişkilerde yeniden bir yumuşama başlamış ve ikili ilişkiler gelişme göstermiştir. Ancak yine de Soğuk Savaş atmosferinden dolayı beklenen ilerleme sağlanamamıştır. 1989 yılında SSCB'nin dağılmasıyla Soğuk Savaş'ın bitmesi, dünya konjonktüründe önemli bir değişimi getirirken, bu değişim Türk-Rus ilişkilerini de etkilemiştir.

Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in 25 Mayıs 1992 tarihindeki Rusya ziyareti sırasında "Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkında Anlaşma" imzalanmıştır. Türk-Rus ilişkilerinde açılan yeni dönem için temel belge niteliği taşıyan söz konusu anlaşma; siyasi bağımsızlığa, egemenliğe ve toprak bütünlüğüne saygı, içişlerine karışmama, hak eşitliği, sorunların çözümünde kuvvete ve kuvvet tehdidinde başvurmama gibi ilişkilere temel teşkil eden ilkeleri vurgulamıştır.

1990'lı yıllarda yaşanan Rus-Çeçen mücadelesinde Türkiye'nin Çeçenlere yardım ettiği dile getirilirken, PKK'nın Türkiye'deki saldırılarında da Rusya'nın desteği olduğu kamuoyunda gündeme gelmiştir. İki ülkenin ciddi problemler yaşadığı bu olaylarda karşılıklı güvensizlik, ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Kasım 1999'da dönemim Başbakanı Bülent Ecevit, Rusya'ya bir ziyarette bulunmuş ve terörizmle mücadele konusunda bir ortak deklarasyon yayınlanmıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye'nin Çeçen direnişine bakışında köklü bir değişiklik olmuştur. Bu

* Bu bölüm Burak Çalışkan tarafından yazılmıştır.

ziyarete ayrıca enerji konusunda da önemli bir yakınlaşma gerçekleşmiştir.

2001 yılında dönemin Rusya Dışişleri Bakanı Igor Ivanov Türkiye'ye resmî bir ziyarette bulunmuş ve bu ziyaretle iki ülke ilişkileri yeni bir ivme kazanmıştır. Ziyaret sırasında iki ülke arasındaki iş birliğinin Avrasya coğrafyasına taşınarak ilişkilere çok boyutlu bir nitelik kazandırılması hususunda mutabakat sağlanmıştır. Bu mutabakat çerçevesinde 16 Kasım 2001 tarihinde iki ülke dışişleri bakanları tarafından New York'ta Avrasya'da İşbirliği Eylem Planı imzalanmıştır.

Aralık 2002'de dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan üst düzey temaslar çerçevesinde Moskova'ya bir ziyarette bulunmuş, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Başbakan Mihail Kasyanov ile kapsamlı görüşmeler yapmıştır. Görüşmelerde Türk-Rus ilişkilerinin geleceği ele alınmıştır. Aynı yıl iki ülke genelkurmay başkanları arasında da karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiştir.

Şubat 2004'te ise dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül Rusya'ya resmî bir ziyarette bulunmuş ve görüşmeler sonucu "Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ile Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Arasında 2004-2005 Yılı İştişareler Programı" imzalanmıştır. Bu programla birlikte dışişleri bakanlıkları arasında siyasi ve ekonomik iş birliği, güvenlik ve terörizmle mücadele, denizcilik, konsolosluk, kültür gibi ikili konuların yanı sıra bölgesel meseleler ve sorunlar gibi çeşitli alanlardaki mevcut iştişarelere düzenli ve kurumsal bir nitelik kazandırılmıştır.

1990'lı yıllar her iki ülke için de krizlerle dolu

sıkıntılı bir dönem olurken bu istikrarsız sürecin ardından 2000'li yılların başında Rusya'da Vladimir Putin, Türkiye'de de Recep Tayyip Erdoğan gibi iki güçlü lider iktidara gelmiştir. Bu tarihten itibaren de Türk-Rus ilişkilerinde daha önce görülmemiş bir yakınlaşma ve iş birliği yaşanmıştır. Son 15 senelik süreçte iki ülke arasında problemler hatta krizler yaşansa da diyalogdan ve iş birliğinden geri adım atılmamıştır.

Öyle ki, Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan'a, 2014 yılında da Ukrayna'ya müdahalesi ve Karadeniz'de Türk-Rus dengesini değiştirebilecek hamleler yapması, ilişkilerde tansiyonu yükseltmiştir. Türkiye hem Gürcistan hem de Ukrayna krizlerinde söylem olarak bu iki ülkenin yanında yer alsa da Batı'nın aksine fevri çıkışlar yapmamış ve Rusya ile diyalogdan yana bir tavır takınmıştır. Özellikle Rusya'nın Kırım'a müdahalesi sonucu Batı'nın Rusya'ya uyguladığı ekonomik ambargoya katılmayan Türkiye, sorunun çözümünde diplomasi ve diyalogun önemini vurgulamıştır. Türkiye Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğini ve Kırım'ın ilhakının kabul edilemeyeceğini savunsa da Batı'dan bağımsız bir dış politika yürütmesi Rusya nezdinde olumlu algılanmıştır. Nitekim Aralık 2014'te Vladimir Putin, Güney Akım boru hattı projesinin AB'nin çıkardığı zorluklar nedeniyle iptal edildiğini ve bu boru hattı yerine Türkiye üzerinden Yunanistan sınırına ulaşacak olan yeni bir boru hattının inşa edileceğini açıklamıştır. "Türk Akımı" olarak isimlendirilen proje Türk-Rus ilişkilerinin güven teminatı olarak görülmüştür.

Gürcistan ve Ukrayna krizleri, Putin ve Erdoğan iktidarlarının ardından gelişen Türkiye-Rusya ilişkilerini sınamıştır. Genel kam her

iki devletin de bu sınamadan başarıyla geçtiği yönündedir. İpleri tekrar geren asıl mesele ise Suriye’de yaşanmıştır. 2011 yılında Suriye’de krizin başlamasıyla birlikte Rusya ve Türkiye farklı politikalar izlemiştir. Türkiye Esed’in devrilmesinden yana bir tavır takınırken, Rusya statükonun devamı için çaba harcamıştır. Eylül 2015’te Rusya’nın Suriye’ye asker göndererek savaşa dâhil olması ve Türkiye’nin desteklediği ılımlı muhaliflerle birlikte Türkmenleri hedef alması, Türk kamuoyunda büyük bir rahatsızlık yaratmıştır.

Rus savaş uçaklarının Türkmen köylerini bombalarken Türk hava sahasını birkaç kez ihlal etmesi, Türkiye’nin yeni angajman kuralları oluşturmasına sebep olmuştur. Bu çerçevede 24 Kasım 2015 tarihinde Türk hava sahasını ihlal eden bir Rus savaş uçağı, Türk jetleri tarafından düşürülmüş ve Türkiye-Rusya ilişkileri uzun süren bir krizin içine girmiştir. Haziran 2016’da normalleşmeye başlayan ilişkiler, Türkiye’deki gelişmelerle başka bir boyut almıştır. 15 Temmuz 2016’da Türkiye’de gerçekleştirilmeye çalışılan kanlı darbe girişiminin Türk halkının cesaretiyle başarısızlığa uğramasının ardından dünyadan gelen tepkiler de Türk-Rus ilişkilerinin tekrardan gelişmesine vesile olmuştur. Kendilerini insan haklarının ve demokrasinin savunucuları olarak lanse eden Batılı devletler Türkiye’deki darbe girişimine sesini çıkarmazken, Rusya çok hızlı bir şekilde reaksiyon vermiş ve Türkiye’deki hükümeti desteklemiştir. Bu tarihten itibaren ilişkiler hızlı bir şekilde onarılırken, eskisinden dahi iyi olma hedefi konulmuştur.

Siyasi gelişmelerin yanında Türkiye-Rusya yakınlaşmasının itici gücünü ekonomik ve ticari ilişkiler oluşturmaktadır. Bir dönem 38 milyar

dolara ulaşan ticaret hacmi son dönemde düşse de iki ülke önemli ticari ortaklardır ve ticaret hacminin 100 milyar dolar seviyesine çıkarılması yönünde planlamalar yapmaktadır. İki ülke arasında karşılıklı yatırımlar 10’ar milyar dolar düzeyinde olup, Türk müteahhitleri tarafından bugüne kadar Rusya’da toplam 60 milyar doların üzerinde 2.000’e yakın proje hayata geçirilmiştir.

Turizm alanındaki mevcut iş birliği de Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerin en önemli unsurlarından birini teşkil etmektedir. 2014 yılında Türkiye’ye gelen Rus turist sayısı 4,5 milyonu bulurken, ikili ilişkilerde kriz yılları olarak değerlendirilebilecek 2015 ve 2016 yıllarında bu rakam oldukça düşmüştür. Ancak ilişkilerin onarılmasıyla birlikte 2017 yılında Türkiye’ye gelen Rus turist sayısının 4-5 milyon civarında olması beklenmektedir.

Enerji de ikili ilişkilerin bir başka önemli dinamiğidir. Rusya, dünyadaki en büyük enerji ihracatçılarından biriyken, Türkiye de önemli bir enerji ithalatçısıdır. Türkiye’nin en önemli enerji tedarikçisi konumundaki ülke ise Rusya’dır. Son yıllarda bu bağlantılar sadece alım satım üzerinden değil uluslararası projeler üzerinden de geliştirilmektedir. Özellikle Türkiye’nin üzerinde durduğu nükleer enerji konusunda Rusya’yla iş birliğine varılarak Akkuyu Nükleer Santrali’nin inşası çalışmalarına başlanmıştır.

Tarihte olduğu gibi bugün de Türkiye ve Rusya’nın birbirleriyle çekiştikleri ve kriz içinde buldukları dönemlerde her iki ülke de bu durumdan yarar sağlayamamıştır. Aksine jeopolitik ve jeostratejik bir mücadele içinde buldukları Batılı devletler, bu durumu kullanmışlardır. Son 15 senede pek çok kez görüldü-

ğü gibi, Avrasya'nın bu iki güçlü devletinin iş birliği yoluna giderek attıkları adımlar, küresel boyutta bir etkiye sebep olarak dünya politikalarına yön vermiştir. Özellikle iki ülkenin yaklaşması, Batılı devletlerle olan ilişkilerinde de önemli avantajlar sağlamaktadır. Önümüzdeki

dönemde siyasi konularda anlaşmazlıklar yaşanmaya devam etse de Türk Akımı ve Akkuyu Nükleer Santrali gibi uzun soluklu projelerle her yıl gelişen ticaret hacmi Türk-Rus ilişkilerinin lokomotifi olacaktır.

Sonuç

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 2000 yılından bu yana devam eden iktidarı Rusya'nın sadece iç siyasetine değil, dış politikasına da damga vurmuştur. 1990'ların sorunlu ülkesini kısa süre içerisinde siyasi ve ekonomik anlamda toparlayan Putin, Rusya'yı gerek bölgesel gerekse küresel siyasette yeniden söz sahibi bir konuma yükselmiştir.

Putin'in dış politika önceliklerini üç başlıkta özetlemek mümkündür: a) Rusya nükleer bir güç olarak konumunu muhafaza etmeli, b) uluslararası ilişkilerin her alanında büyük güç olma misyonu korunmalı, c) bulunduğu bölgede siyasi, askerî ve ekonomik liderliği elinde tutmalı.

Bu unsurlar son 15 yılda Rusya'nın dış politikasını şekillendiren başlıca ilkeler olmuştur. Öncelikle bulunduğu bölgede söz sahibi olan

Putin yönetimi, 1990'lı yıllarda tüm inisiyatifi ABD ve Avrupa ülkelerine vermiş görüldüğü Orta Asya bölgesi ile yakın çevre siyasetini kontrol altına almış, ardından da Baltık ve eski Doğu Avrupa ülkeleri üzerinden Avrupa ile sıkı bir çekişme sürecine girmiştir. Özellikle Ukrayna ve Gürcistan krizleri, Putin'in gerektiğinde sınır değişiklikleri dâhil her türlü seçeneği masada kullanabileceğini göstermiştir.

Suriye ve Irak savaşları üzerinden yükselen Ortadoğu çatışmaları, Putin yönetimi için önemli bir manevra alanı ortaya çıkarmakla kalmamış, küresel siyasette ABD ile yaşadığı rekabeti daha geniş cephelere yayarak yönetme konusunda elini güçlendirmiştir. Gelinen aşamada, Putin yönetimindeki Rusya, küresel siyasetin önemli bir aktörü olurken geleceğe yönelik tüm pazarlıklarda masada söz sahibi bir konuma yükselmiştir.